

## Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek



Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:  
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:  
[www.slaegtogdata.dk](http://www.slaegtogdata.dk)

***Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.***

***Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.***



# AARBOG

FOR HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT



1932.

7 Kommission hos Svegårds Boghandel,

Sorø

# AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT

XX



1932

---

---

**Redaktionsudvalget:**

**Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour*, Sorø, Formand.**

**Redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted.**

**Sognepræst *P. Severinsen*, Bringstrup.**

---

---

# PETER EDVARDSEN FRIIS

## ET BIDRAG TIL DANSK PRÆSTEHISTORIE

Af

*L. F. la Cour.*

(Fortsat.)

---

**V**i er blevet opmærksom paa, at der paa det kgl. Bibl. (Kall. Fol. 128) findes, ganske vist kun i Afskrift, en Selvbiografi af Peter Edvardsen Friis, og beklager, at den ikke var os bekendt, da første Del af denne Skildring blev udarbejdet, saa at man kunde have gjort Brug af forskellige Oplysninger derfra. Nu maa vi nøjes med at fremdrage saadanne Punkter, som kan bidrage til at udfylde og supplere hvad der alt er sagt, og indsætte enkelte Afsnit af denne Levnedstegning, hvor de bedst hører hjemme.

Det viser sig, at Peter Edvardsen Friis' Fader, Edvard Nielsen Friis, foruden at være Borgmester i Svenborg, tillige havde Løjtved i Forpagtning.

At vi har Ret i vor Formodning om, at det Hjem, hvori P. Edv. Friis opvoksede, var „et alvorspræget Hjem“, synes at fremgaa af, hvad han skriver i den nævnte Levnedsskildring: „Saa snart mine Forældre vare velsignede med mig, deres Søn, sørgede de ikke aleneste strax for at faa mig ved Daaben indpodet i Sønnen, den Guds Søn, den eneste Vinstok og fælles Frelser, den Herre Christo Jesu, men og gav Herren mig igien [o: gav mig tilbage til Herren] alle mine Livs Dage, at jeg skulde være Herrens Tjener i Herrens Hus og Menighed“.

Vi har hidtil ikke vidst, om „han i de første Aar har nydt Undervisning paa Fyn“ (S. 85) og har ment, at Grunden til, at han blev sat i Frederiksborg lærde Skole, var den, „at Drengens

Morfader ... var Medlem af denne Skoles Overbestyrelse“. Men af Selvbiografien ser vi, at „mine Forældre [fandt] det fornødent at have mig hjemme i Huset til mit 13de Aar under privat Information af velærværdige Hr. Hans Rasmussen Tassenio<sup>1)</sup>, siden Sognepræst et Sted i Jylland<sup>2)</sup>, en brav lærd Karl, som jeg takker i sin Grav for al Lærdoms Grundvold“, og da denne blev Lærer ved „den kongelige latinske Skole ved Frederiksborg, blev mine Forældre befalet af min Morfader Doctor Peder Jespersen, som dirigerede mine Studia, at jeg skulde følge med samme min gamle Lærer til den publiqve Skole, forblive under ham, logere hos ham og ikke changere [ɔ: skifte] Lærer, og skønt jeg fandtes værdig at komme i en højere Lektie, maatte jeg dog efter min Morfaders Vilje continuere [ɔ: fortsætte] i 2de Aar i anden Lektie, indtil jeg 1706 sprang forbi de andre Lektier og ascenderede til [ɔ: naaede op i] Mesterlektionen under Rektor Torchild Rasmussen Granow, hvor jeg endog Aaret efter ascenderede til midt i Mesterlektionen og blev 14 Disciple foretrukken. 1709 havde jeg ventet at dimitteres fra Skolen til Akademiet med andre mine Meddisciple, som var af lige Kvalitet med mig, men min sl. Morfader, Doctor Jespersen, befalede, jeg endnu et Aar skulde blive i Skolen for at maturescere [ɔ: modnes] mere og fastsættes i mine Studeringer og vilde ikke, at jeg som mange unge og raa Personer skulde overlades til egen altfor tidlig Frihed; men [det var] en vanskelig Skolegang samme sidste Aar, da den store og strenge Frost indfaldt, og jeg udstod meget ondt“.

1710 blev han, som nævnt, Student<sup>3)</sup>, valgte Professor, Etats-

1) Hans Rasmussen Thasan ell. Thosan (c. 1666—1736).

2) Højen og Jerslev, Vejle Amt, Ribe Stift.

3) Nu afd. Direktør H. H. Schou har velvilligst oplyst mig om, at P. Edv. Friis ligesom hans Kammerat Christopher Lidø blev Student med Udmærkelse, hvilket er Grunden til, at han (og Lidø) ikke nævnes sammen med de andre Frederiksborg-Studente fra 1710, men foran Aarets Hovedhøst. — Hvad hans Studenterkammerater (S. 87) angaar, har Direktør Schou meddelt mig, at Rasmus Vinding af Lidø (Ny kgl. Saml. 4<sup>to</sup> 647) kaldes Erasmus Vindingius Malthesii Radier; han var født  $\frac{1}{10}$  1693 i Ølstykke, som Søn af Hr. Malthesius Jensen Radier til Ølstykke og Beate Vinding, blev Kapellan i Kundby, derefter Skibspræst og tilsidst Sognepræst i Græse-Sigerslev. — Niels (Andersen) Vilsund var Søn af Byfoged Anders Nielsen Vilsund i Frederiksborg, gik til Soldaterstanden, men blev syg og fattig, død 1739 og be-

raad Christian Reitzer til sin Privatpræceptor og satte sig som Exercitiarius ved det 6te Bord paa Kommunitetet sub decano Mag. Mathia Bloch [o: under Dekanen Mag. Mathias Bloch]. Han blev optaget i sin Morfaders Hus, „hvis Bord og Bibliothek jeg havde Adgang [til] til hans Dødsdag d. 3. Novb. 1714, samt Raad og Daad i mine Studeringers Fortsættelse og desuden alle akademiske Udgifter og Bekostninger; hans Støv jeg med erkendeligste Devotion [o: Ydmyghed] erkender, i mit ringe Støv kysser og venererer [o: ærer]“.

Aaret efter, 1711, tog han Examen philosophicum og Baccalaurgraden, men da Pesten indtraadte, maatte han forlade Byen... og begive sig en Maanedstid hjem til sine Forældre i Svenborg og derpaa til Odense, hvor han opholdt sig Vinteren over hos Mag. Mathias Bloch, der senere (1717) blev Domprovst til St. Knuds, for at manuduceres og forberedes til den theologiske Embedseksamen. Denne tog han i Januar 1713 og var omtrent samtidig bleven Alumne paa Borchs Kollegium, hvor han det følgende Aar avancerede til Inspektør. Efter Morfaderens Død var hans Vilkaar ved at blive ringe og for at kunne eksistere begyndte han at holde private Kollegier i Theologi for Studenter, da hans Lyst paa de Tider var mere til det akademiske Katheder end til Prædikestolen i Kirken; <sup>30/7</sup> 1716 blev han Magister og havde i Sinde at besøge tyske Universiteter, hvis han havde faaet Stipendium Rosenkrantzianum, „som var mig lovet, men blev til Vand, den gode Gud vilde det anderledes have, da jeg engang var ofret Herren af mine Forældre til hans Tjeneste i Kirken“. Han ønskede at blive Feltpræst, men uden at ane det blev han „ligesom med Magt ført ind i Embedet“, idet han fik Ordre til at lade sig ordinere for at overtage en Stilling som Skibspræst; „jeg havde gjerne afvæltet denne ubehagelige Søjteneste fra mig, som ikke var vant til Søen, men kunde og maatte ikke, thi her var Guds rene Kald“. Gennem 4 Aar og derover røgtede han dette Kald, til han <sup>31/7</sup> 1720 kaldtes til Sognepræst for Skelskør, Skørpinge og Faardrup.

---

gravet i Strø. — Caspar (eller Jesper) Jørgensen Lexberg blev Skoleholder i Værløse. — Christian (Nielsen) Braëm døde under Pesten, begr. <sup>28/10</sup> 1711, 20 Aar gml., i Købhvn. (Holmens Kirke). Han tilhørte ikke den „fornemme“ Familie Braëm; hans Fader var Øltapper Niels Madsen, Moderen Elisabeth Nielsdatter, fra hende fik Børnene Navnet Braëm, men med hvad Begrundelse er hidtil ikke oplyst.

Sognepræsten for Ørslev-Bjerre, Magister Holger Olivarius, der siden 1711 havde beklædt Stillingen som Provst for Vester Flakkebjerg Herred, døde  $1\frac{1}{3}$  1753, og i den Anledning skulde der, som Sæd og Skik var dengang, vælges en ny, ikke af Biskoppen som i vore Dage, men af samtlige Herredets Præster, der kunde stemme paa hvem de vilde, men selvfølgelig kun hver afgive en Stemme. Derfor henvender Biskoppen, Peder Hersleb, sig 17. Marts 1753 til samtlige Sognepræster i Vester Flakkebjerg Herred og meddeler, at „da det har behaget den allerhøjeste at bortkalde voris venerable Provst, som var ret en Prydelse for vort Stift, en vis, erfaren og forsigtig Mand og saadan som en Provst skal og bør være“, saa vil det være fornødent, at der saa hastig som muligt beskikkes en ny Provst, og han anmoder derfor de enkelte Præster enten hver for sig eller under et at fremsende deres Vota. Aabenbart har Biskoppen allerede tidligere i et Cirkulærbrev henvendt sig til Præsterne om den Sag, men dette Brev er blevet borte ved Forsømmelse af Degnen i Sørbymagle, og en Genpart af det maa nu altsaa træde i dets Sted. Den nævnte Degn i Sørbymagle vil blive nævnt nedenfor, her skal blot siges, at hans Sognepræst, Hr. Jens Maltesen Radier, faar Tilhold om at kræve ham for 2 Mark „i Mulkt for hans uforsvarlige Nachlæssighed“, for at de gennem Landemodet kan indgaa i Enkekassen, „hvorved det saa denne Gang maa forblive, skønt slig Skødesløshed i saa vigtig Sag, som angaar kongl. Ordre, havde fortjent højere Straf.“ Hvis Degnen vægrer sig mod at erlægge Mulkten, skal der blive beskikket en Provstetret. Biskoppen ender sin Skrivelse med at udtale



det Ønske, at Gud maa udse sig selv en Mand til Provst i Herredet, hvorved den afdødes Sted kan værdig blive beklædet, Guds Ære befordret og god Orden udi Herredet haandhævet, hvortil de kære Brødre med deres votis [ɔ: Stemmer] efter Guds Paakaldelse og Samvittigheds Overlæg meget kan hjælpe, hvortil og ønskes dem Naade af Gud“.

I den følgende Tid maa Præsternes Svar saa være indgaaet, men det synes at have været forbundet med Vanskelighed for Biskoppen paa Grundlag deraf at komme til noget Resultat.

Der blev foruden Biskoppens egen Stemme afgivet 11, men ingen af de 5 Præster, der var stemt paa, havde absolut Flertal. Den gamle Præst i Hyllested, Venslev og Holsteinborg, Otto Ferslev, fik 3 Stemmer, Sognepræsten i Skelskør, Peter Edvardsen Friis, fik ligeledes 3 Stemmer, medens en Stemme lød paa enten den ene eller den anden af disse to, og Resten var spredt. De to stod altsaa for saa vidt lige, og Biskoppens Stemme (for Friis) gjorde da Udslaget. Han vilde finde det forkasteligt „at paalægge *den* nogen Byrde, paa hvis Skuldre Aarenes Mængde er Byrde nok, sc. [ɔ: nemlig] Mag. Otto Ferslev, som er nærmere sine 80 end 70 Aar“, og han udnævner derfor Mag. Friis til Provst i Vester Flakkebjerg Herred, i afgangne prisværdige og berømmelige Provst Holger Olivarii Sted. „Jeg ønsker da baade ham til Lykke med denne Byrde og Ære, saa og Herredet til Lykke med deres Provst og Formand, bedende Gud, at han vil lade sig dette Valg være behageligt og blive til hans Ære, hans Kirkes Bedste og Herredets Rolighed“,

Biskoppen frygtede aabenbart for, at det ikke

var efter Friis' Ønske, at han skulde overtage Provstegærringen, og han henvendte sig derfor samme Dag (7. April 1753) til Mag. Peter Friis i Schielshjør med følgende Linjer:

Jeg ved ganske vel, at dette indlagte ikke vil blive Dem behagelig og at Deres Velær. M. vil søge at undskylde sig derfra; men dersom De reflecterer noget paa mit Venskab, saa maa De ikke vægre sig derfor, og De maa vægre sig saameget som De vil, saa bliver det dog ikke anderledes; thi jeg har mine Aarsager og vil ikke forvolde nogen Urolighed i Herredet, hvor hidintil har været nogenledes rolig og fredelig; naar Conjunkturerne var anderledes, saa vilde jeg gjerne forskaane Dem; thi jeg tilstaar: Æren er kun liden, Fordelen mindre, men Byrden stor; en anden Gang, naar Conjunkturerne er anderledes, kan De igen faa Lettelse, men nuforhaanden er der intet andet for, og jeg modtager ingen Remonstration [o: Indvending], om det end skal gaa til kongl. Decision [o: Afgørelse]. Frisk Mod er halvgjort Gerning; derfor vil Deres Velærv. ikkun strax lade dette indlagte cirkulere og selv bag paa ordinere hvad Tour det skal gaa vite [o: hurtigt] ved Degnene. Jeg forbliver stedse

*P. Hersleb.*

Forsaavidt var alting i Orden, men Biskoppen havde sikkert ikke drømt om, hvorledes han ved sin Afgørelse paa en efter Mag. Otto Ferslevs Mening utilbørlig Maade havde tilsidesat ham. Det fik han imidlertid snart at vide, da den krænkede Hyllestedpræst allerede 26. April indgik med en Klage til Kongen. Han vil fastholde, at Mag. Friis „slet ingen Forstand har i Lands Lov og Ret“, hvad der dog kræves; endvidere at han selv er den ældste Præst baade i Herredet og Embedet, og „det er brugeligt over hele Danmark, at den ældste Præst i Herredet skal være Provst, naar han er duelig dertil“; og endelig paastaar han, at de fleste Stemmer faldt paa

ham. Derfor beder han underdanigst Majestæten, om han i Naade vil hjælpe ham til hans Ret og befale Biskoppen at sige, om han har noget at beskylde ham for i Henhold til Liv og Lærdom, og han mener, at Herredsbrødrene ikke vil kunne sige andet, end at Embedet tilkommer ham. „Jeg er gammel, men den naadige Gud har givet Styrke og Forstand hos mig til alt det, der kan udvirkes. Jeg har ingen, der kan rekommandere mig uden Gud og Retfærdighed og en god Samvittighed og beder underdanigst, at jeg maa nyde min Tour og Orden“.

Fra Kongen gik Pastor Ferslevs Skrivelse gennem Cancelliet til Biskoppen, som nogle Dage efter afgiver sin Erklæring, der baade havde Næb og Klør.

Vi skal ikke gaa nærmere ind paa hans Argumenter, men nøjes med at sige, at han ganske vist havde ventet, at de fleste Præster vilde have stemt paa Mag. Ferslev, fordi han kender Præsterne Vis, at de plejer at votere paa de ældste og ikke gjerne vælger den til Provst, som er en stricte Catechetes og har selv en vel undervist og oplyst Menighed. Dertil kom, at Mag. Ferslev „paa Akademiet har fusket noget i Medicinen og derfor er Præsterne Livmedicus, naar de ofte trænge til ham“ og „det er mere hans Værk at rejse omkring i Herredet som Medicus end at tage Vare paa og arbejde i sin Menighed.“ Alligevel vilde Biskoppen, selv om han ikke fandt Ferslev egnet til at blive Provst, uden Indsigelse have beskikket ham, hvis han havde faaet flest Stemmer, men da det nu viste sig, at han og Mag. Friis stod lige, følte Biskoppen det som sin Pligt at lægge sin Stemme i Vægtskaalen til

Fordel for Friis og det saa meget desto mere som nogle i Herredet havde bedt for Guds Skyld ikke at gøre Ferslev til Provst; „han er bekendt som en forvendt Jurist“, skriver Biskoppen, „en forvoven Medicus og en slet Præst og de tre Karakterer gør aldrig nogen god Provst“. Og et andet Sted i Skrivelsen karakteriserer Biskoppen Ferslev som „en Mand, som i den hele Egn deromkring er befundet og blevet til et Ordsprog, at han ikke kan tale Sandhed, at han i sin Tale godt kan bande og at han søges i Selskaber, blot for at have Lyst af hans Pralerier og Usandhed.“ „Men at erkende en saadan Mand for en Provst og min Medhjælper, vilde visselig ikke være mig behagelig og heller ikke Herredet meget gefellig“.

Selvfølge tog der intet Hensyn til Mag. Otto Ferslevs Klager, og Peter Edvardsen Friis blev ikke fortrængt fra Provsteværdigheden.

Biskoppen udtalte i sit Brev til Friis  $\frac{7}{4}$  1753, at Æren er kun liden, Fordelen mindre, men Byrden stor. Hvad Æren angaar, er det jo en Skønssag; dengang, som nu, har der sikkert været dem, der satte Pris paa at kunne knytte Provstestillingen og Provstetitlen til deres Navn, mens andre ikke regnede det for saa meget.

Hvad Friis angaar, var det ikke, som Biskoppen ogsaa formodede, efter hans Ønske, at han blev Provst. Han skriver i Levnedbeskrivelsen: Anno 1753 in Martio blev jeg beskikket og befalet mod min Vilje at antage mig Provstiet i Vester Flakkebjerg Herred, som var mig hel modbydeligt, da jeg var en gammel svag Mand i mit Alders 62 og mindst var verseret i Lovmaal og de Tvistigheder, som fal-

der ved Skifteforretninger; dog Gud vær lovet for sin Aands Naade og Kraft i alle Forretninger og for en god Samvittighed i Børnepenges Administration, hvoraf jeg i min Tid har befriet Herredet for 4 à 5000 Rdr.

Med Hensyn til Provstelønnen var den ikke stor. Derimod var Byrderne tunge og Bryderierne talrige. Derom vidner bl. a. de talløse Henvendelser, som Friis i Aarenes Løb rettede til hans to Biskopper, P. Hersleb og L. Harboe. Skulde hele hans Provstevirksomhed gennemgaas her, vilde det føre altfor vidt, og vi maa nøjes med at nævne 3 Sager, der krævede mange Tanker og megen Skriveri, men — i hvert Fald for den enes Vedkommende — strakte sig gennem næsten Friis' hele Provstetid.

Som i vore Dage var det Provsternes Hovedhverv at føre Tilsyn med Præster og Lærere, men ind mellem Præster og Lærere kom dengang Degnene, som ofte var af en meget tvivlsom Art. Det kan ikke nægtes, at den danske Degnestand har haft mange fortrinlige, nidkære og dygtige Mænd at opvise, men ved Siden af dem har der ogsaa været en Del, som ved hele deres Liv og Færden vakte den største Forargelse i den Kreds, hvor de var sat. Og selvfølgelig kunde det volde ikke blot Præsten, men ogsaa Provst og Biskop store Besværligheder og mangfoldige Ærgrelser.

Dette var saaledes Tilfældet med Degnen i Sørbymagle Peder Fischer Bruun, der — det kan man rolig sige — hørte til de værste af Slagsen. Efter 1749 at være bleven Enkemand gav han, der da var nær ved de 50, Anledning til slemme Rygter, om hvis Sandhed man ikke kunde tvivle, til Trods for

stadige og idelige Benægtelser fra hans Side. Det gik saa vidt, at der fra Sørbymaglebønderne skete Henvendelse og Klage til Bispen, som derfor maatte gribe ind, men Degnen søgte at værgе for sig, klagede til Bispen over sine hemmelige Efterstræbere, der søgte at undergrave ham „med vrangе Foregivelser“, og fortsatte med sit syndige Levned. Og saaledes gaar det ene Aar efter det andet. Endelig nedsættes en Provsteret, Vidner indkaldes, Afhøringer finder Sted og det ender med, at Degnen <sup>27/11</sup> 1759 idømtes 16 Rdr. Mulkt. Derefter erklærer han, at han ser sig nødsaget til at indstævne Provsteredommen til det forestaaende Landemode til Underkendelse, men Appel kunde ikke finde Sted, før Domsakten var bleven indløst af ham og dette følte han sig ikke opfordret til trods gentagne Paamindeiser. <sup>21/8</sup> 1762 skriver Friis til Biskop Harboe: „... jeg er nu i de 10 Aar, jeg har været Provst, saa mæt og saa ked at dette Sørby Degnehusеs forargelige Opførsel og Fremturenhed i samme, at jeg knap gider skrevet mere derom, men har overladt det til Guds retfærdige Domme, naar han vil gøre Ende derpaa“. Da Beskyldningerne stadig holdt sig mod Degnen, og Klagerne blev særlig højlydte, resolverede Kongen <sup>7/1</sup> 1763, at de angivne Beskyldninger mod ham paany skulde undersøges, og paakendes i en Provsteret. Mag. Friis bad sig fritaget for atter at overtage det ubehagelige Hverv, fordi han følte sig gammel og skrøbelig og i de kolde Vinterdage ikke kunde holde til de mange Rejser, men forgæves. Ogsaa denne Gang maatte han lede Forhørene og Undersøgelserne, og endelig naaede man saa vidt, at Dommen kunde afsiges. Men ogsaa

dette voldte Provst Friis store Besværligheder, da han og hans Meddommere ganske vist var enige i det væsenlige, men de sidste vægrede sig ved at underskrive Dommen i den Form, han havde givet den. I den Anledning kommer Friis med et Hjertesuk til Biskop Harboe (<sup>20</sup>/<sub>12</sub> 1763): De gode Mænd [o: hans Meddommere] vil ligesom bryde mig og gør mig megen Tort, om de kunde; de vil alle være Provster og jeg gamle Stakkel gør dem Tiden for lang; kan ikke taale, man visiterer hos dem etc.; slikt græmmer mig meget og gør mig mæt og ked af Verden.“ Imidlertid fradømtes Degnen sit Embede og skulde bøde 3 Mark. Ogsaa nu vilde han appellere, men heller ikke denne Gang blev det til noget. <sup>22</sup>/<sub>1</sub> 1765 kunde Provsten meddele Biskoppen: „Degnen Peder Fischer Bruun i Sørby er Natten 26. Decb. hemmelig flyttet og flygtet fra Degneboligen med Børn og sin Pige, som nu siges frugtsommelig, hvorhen de er flygtet, er der ingen, som kan sige.“

Dermed gled Degnen i Sørbymagle ud af Historien, men nu havde han ogsaa gennem 12—13 Aar været Aarsag til megen Forargelse i sit Sogn og til utalte Skrivelser mellem Biskop, Provst og Præst.

Det er vist nok den mest langvarige Sag, Friis har haft med at gøre, og der er ingen Tvivl om, at den til Tider har været nær ved at tage Humøret baade fra Provst og Præst. Men der var ogsaa andre Bryderier, som kunde tynde haardt paa sin Mand, og som det ikke altid var lige nemt at bringe Orden i.

Der var saaledes den berygtede Troldesag, som i 1756 verserede for den verdslige Ret og sikkert i disse Egne har optaget Sindene stærkt. Der er i

Historisk Samfunds Aarbog XIV, 1926, gjort udførlig Rede for denne ejendommelige Historie, for dens Opstaaen og dens Følger, og vi skal derfor selvfølgelig ikke her paany genfortælle den. Det var jo en Enke, Sidsel Christensdatter og hendes to Døtre Karen og Kirsten, der fik sat det hele i Scene, fordi de paa den Maade mente at kunne slippe af med Enkens Kæreste, Landsoldaten Poul Pedersen fra Kirkerup. At der i de Tider kunde herske en saadan Vildfarelse blandt jævne Folk, er jo i og for sig ikke til at undres over, men den hele Affære fik først sin særlige Ejendommelighed, da Sognepræsten i Hyllested, Otto Ferslev [Friis' Konkurrent til Provsteværdigheden] og hans Søn Christian Ferslev blev blandet ind deri, og dette var ogsaa Grunden til, at Stedets Provst, som Friis dengang var, i Embeds Medfør maatte tage sig af Sagen. Han holdt Biskoppen, Hersleb, underrettet om Begivenhedernes Gang, og da Kongen havde resolveret, at Mag. Otto Ferslev og Sønnen skulde irettesættes ved Landemodet og fra Prædikestolen offentlig afbede den givne Forargelse, blev det Provsten, som maatte indestaa for, at den kongelige Vilje blev efterlevet. Det gik nu nogenlunde let, hvad Sønnen angaar, medens derimod den gamle var halsstarrig og ikke vilde bøje sig for Majestæten's Paalæg, idet han haabede ved en „Demonstration“ [Ϸ: Redegørelse] at kunne opnaa Fritagelse derfor. Dette lykkedes ham imidlertid ikke, og da Mag. Otto Ferslev endelig maatte krybe til Korset og, som det var ham paalagt, gøre Afbigt i Hyllested Kirke, brugte han ikke den Ordlyd, som Biskoppen efter Kongens Bud havde forfattet, men havde selv sammenskrevet noget. Ogsaa dette



vakte megen Skriveri frem og tilbage mellem Biskop og Provst. Man maa vel gaa ud fra, at Friis, selv om hans Følelser overfor Ferslev maaske ikke har været de allerblideste, alligevel har haft en vis Medfølelse med ham, og under alle Omstændigheder er det jo trist at være Vidne til, at der begaas et saadant Fejltrin blandt ens Kaldsfæller. Til Landemodet naaede den gamle Ferslev ikke, og det var vel godt. Man mente, at han der vilde holde en Tale og besvære sig baade over Biskop og Provst, men dette vilde sikkert blot have gjort ondt værre. Døden fritog ham derfor <sup>17</sup>/<sub>8</sub> 1757.

Endelig skal vi omtale en tredie Sag, som ogsaa medførte forskellige Bryderier for Provsten, og som kan give os et Indblik i de smaa og meget trange Kaar, hvorunder Sognepræster dengang kunde leve. Naar der saa dertil kom Sygdom, var der Grund til at have den største Medlidenhed med dem, der til Tider kunde bringes næsten til Fortvivlelse.

I Aaret 1751 havde Agersø og Omø faaet en ny Præst, efterat den tidligere, Hans Christian Pedersen Bladt, var afgaaet ved Døden. Til dennes Eftermand kaldtes Frederik Petersen Holm, som var født i København 1718, men var Søn af en Skipper i Frederikshald. Man kan vel altsaa gaa ud fra, at det var en ren Tilfældighed, der lod ham se Dagens Lys i Danmark, og han blev da ogsaa Student fra Trondhjem 1738. Først 9 Aar senere fik han den theologiske Attestats (1747), men hvad han dernæst tog sig for i de fire Aar, til han kaldtes til Sognepræst for de to smaa Øer i Storebælt, ved vi ikke, ligesom vi heller ikke aner, om han fra Barndommen og Ungdommen af har haft et skrøbeligt Helbred. Derimod

vidner de Breve, som veksledes mellem ham, Biskoppen og Provsten, efter at han havde været paa Agersø 2—3 Aar, tilfulde om, at han var yderlig svag og samtidig, at han var nedsænket i den dybeste Armod. Dette sidste er jo ikke til at undres over, naar man gennem hans Brev af  $\frac{3}{7}$  1754 — en lang Redegørelse om hans sørgelige Tilstand — bl. a. faar den Oplysning, at Kaldets Indkomster kun beløb sig til 150 Rdr., hvoraf Trediedelen gik bort til Rente-  
penge og Enkepension foruden mere til andre af Kaldet gaaende aarlige Udgifter. Selvfølgelig var der paa ingen Maade Midler til, hvad der ellers havde været saare rimeligt, at antage en Hjælpepræst, og Følgen var, som han siger, at „jeg selv, saa syg jeg har været, har maattet lade mig saa godt som bære ind i Kirken, har været nød at forrette Prædiken altid siddende og ledendes af Degnen under Armen maattet administrere Sacramenterne.“ Han fastholder, at de mange Sørejser, han maa foretage mellem de to Øer, er det, der først og fremmest har fremkaldt hans Sygdom, og han anraaber om at blive entlediget fra dette Sted. „Min Bøn er derfor i Jesu Navn om Forflyttelse jo før jo heller herfra, hvortil jeg endnu ydmygst vil udbede mig Hr. Provstens paa Sandheds Grunde kraftige og overbevisende Forestilling og Forbøn hos Hr. Biskoppen, som jeg og selv dybydmygst med det første skal implorere om Barmhøjertighed til at ville forestille min Trang saaledes for Majestæten, at jeg ikke skal nødes til efter lang, sur og tro Tjeneste i Kirken som paa andre Steder før, saa og her, at betle mit Brød, da jeg forudser at maa gaa herfra syg og nøgen med Kone og Børn.“ Da han anser det for uomgængelig nødvendigt sna-

rest at komme til Hovedstaden for der at søge Lindring for sin Sygdom, beder han om gunstigst Tilladelse til at drage derind, men da han ikke mener at kunne faa Hjælp af sine Herredsbrødre til at bestride Embedet i hans Fraværelse, og da han, som ovenfor nævnt, ikke evner at holde nogen Hjælpepræst, ser han ingen anden Udvej, end at Degnen maa træde til, ligesom Skolelæreren paa Omø maa tage Affære, „naar Præsten ikke for Vejr eller andet Forfald kan komme“. Det ser nærmest ud til, at Pastor Holm ikke har oppebiet noget Svar, men er tagen afsted, inden et saadant fremkom, hvad der vakte Provstens inderlige Misbilligelse, idet han straks efter at være vendt hjem fra Landemode søges af Folk, der trænger til Præstens Bistand. Provsten indberetter derfor Sagen til Biskoppen, der kræver et positivt Svar af Pastor Holm, at han enten maa formaa en Præst at rejse derover og betjene i hans Sted, saalænge hans Svaghed varer, eller ogsaa maa han aldeles resignere Kaldet. Selvfølgelig stilles Præsten her overfor to lige vanskelige Alternativer; han *kan* umuligt skaffe den nødvendige Hjælp, og han tør ikke resignere Kaldet, men maa søge ordentlig om allernaadigst Forflyttelse. „.... Da Gud har betroet mig Kone og Børn at forsørge, og tillige i dette meget ringe Kald har paadraget mig Gæld, som jeg maa stræbe efter at se betalt, saa tror jeg ... allerunderdanigst, at der og allernaadigst haves et Øje derpaa, at jeg i min Sygdom ikke med mine skulle bringes til Bettelstaven, hvortil jeg frygter desmere selv at kunne blive Aarsag ved at skrive en total Resignation paa mit Kald. ... Det var i Gaardags just 3 Aar siden min Vocation til Agersø og Omø Kald

blev underskreven, hvorved jeg ligesom har været indskreven til et 3 Aars Fængsel; tag nu derfor denne min sandfærdige Forklaring om mine udstandne Genvordigheder udi gunstigst Patrocinio [5: Overvejelse] og fremstil mig som et ret Barnhjærtigheds Kar for Hans Kongl. Maj<sup>ts</sup> Øjne da muligt Opladelse af Fængslet for mig allernaadigst kunde ske ved den samme Tid, jeg er kast derudi [Holm til Hersleb <sup>3</sup>/<sub>7</sub> 1754]. Da Holm altsaa hverken kunde gaa ind paa det ene eller det andet, saa Provsten sig nødsaget til at aftale med Hr. Monrad i Tjæreby hver 14de Dag at sørge for „disse Menigheders Opvartning“ mod Løfte paa 2 Sletdaler for hver Rejse, men „hvor Betalingen for Hr. Monrad kommer fra, vil Tiden lære“. „Han har nu alt gjort 3 Rejser derover, saa Menighederne er vel fornøjede og klager ikke“ [Friis til Hersleb <sup>20</sup>/<sub>8</sub> 1754]. Men hvorom alting er, Holm havde sat baade de gode Agersø- og Omøboere, Provst og Bisp i en vanskelig Stilling, og det fik han ogsaa at høre. Men et Par Aar senere bragtes han ud af „Fængslet“ ved <sup>26</sup>/<sub>11</sub> 1756 at forflyttes som Sognepræst til Slotsbjærgby-Sludstrup, hvor han døde <sup>14</sup>/<sub>9</sub> 1760.

Naar Peter Edwardsen Friis' Navn ikke helt er gaaet i Forglemmelse, skyldes det imidlertid hverken hans Arbejde som Sjælesørger i Skelskør eller hans Virksomhed som Provst i Vester Flakkebjærg Herred, men derimod at han 1759 udgav sit ret omfangsrige Værk: *En ringe Underretning om Schielschiør Kiøbstæds gamle og nu værende Tilstand* efter mange Venners Begiering aftvungen og endelig paa et Forsøg, saa vit muligt var, af de gamle mutilerede Papirer, saa mange som pro tempore findes, ekstraheret.

af Peter Friis Edvardsen Sogne-Præst til Schielschiør, Schiørpinge og Faardrup, og Provst i Vester-Flacheberg Herred. Det var en lang Titel, men saadanne var ikke ualmindelige i de Tider.

Paa Titelbladet skriver han, at Værket var ham aftvunget „efter mange Venners Begiering“, og Fortalen begynder han med de Ord: „En god Ven gjorde en Begiering til mig for nogle Aars Tid siden, at meddele ham nogen Underretning om Schielschiør“, men han føler sig ikke opfordret til at navngive denne Ven eller disse Venner; derom oplyses vi imidlertid gennem et Brev fra Friis til Hersleb, dat.  $\frac{3}{6}$  1754, og da det indeholder, om man saa maa sige, Bogens Genesis, gengiver vi det her uden Afkortning:

Høy Edle og Høyærværdige

Hr. Biscop

Gunstige Velyndere!

Da Degnen Stribolt fra Høve nu indrejser, tager jeg mig ydmygst den Ære at lade Deres Høyærværdighed se et Manuskript, som i disse Dage just kom fra Hænderne, det er mig aftvungen, og jeg er dertil forceret, nu af Generalmajor Thura, nu Cancellie-raad Jessen nu og af Hr. Justits R. Langebek; det er just nu 2 Aar siden, da Thura først skrev mig til derom, som jeg i Hast lovede, men fortrød siden, thi da jeg saa ind i Sagerne, fandt jeg, at det var mig forvoxen, saa jeg i lang tid slog det af mine Tanker; dog i Vinteren 52 og 53 gjorde jeg nogle collectanea [o: Samlinger]; Ifjor jeg blev Provst, blev det Sommeren over ganske henlagt, i Tanke Tiden tillod mig ikke sligt, som [den] ej heller gjorde; og i øvrige tænkte jeg mulig derved ikke megen Ære var at vinde; det laa da saa hen til sidst in Nov. afv: Aar, da jeg ret fandt en Drift hos mig og en Lyst at se det renskreven, saa jeg sandelig i Vinter i de mørke Dage har slidt over min Evne, og mine Øjne har ikke profiteret derved. Jeg indsender det ydmygst til begge deres Høyærværdigheder, de ville gunstigst behage at se det igenem, om det er værd at se Lyset og hvad Fejl derved maatte findes. Endnu har ingen læst eller set det. Jeg ved det er ufuld-

kommen, men af Byens Skrifter, hvoraf de meste og bedste er forkomne, og de som haves er mutilerede, kunde jeg ikke mere ekstrahere. Vil Gud vi samles til Landemode, har jeg den Ære at opvarte deres Høyærværdigheder og videre ervarte deres gunstigste Raad og Tanker. Jeg lever stedse

... *P. Friis.*

Naar man kender til Skriftets Omfang (det rummer 632 Sider), kan man ikke undre sig over, at Bisperne Hersleb og Harboe, der selv sagt havde meget andet at varetage, ikke straks kunde give sig i Lag med det, men Friis er utaalmodig og allerede i Slutningen af samme Maaned udtaler han sin Længsel efter at faa at vide, „hvorledes min Bog om Schielschiør anstaar deres Høyærværdigheder, om dend fortienner at see Lyset.“ I Særdeleshed Harboe, som var meget historisk interesseret, maa have fundet Behag i Arbejdet, thi Friis kan endnu i Begyndelsen af den følgende Maaned takke Høyærværdighederne for deres Godhed overfor Manuskriptet at se det til Trykken befordret; „intet skulde være mig kærere, end for [o: før] min Død at se det i Trykken; som jeg og hermed ydmygst overlader det til deres Høyærværdigheders gunstigste Disposition paa bedste Maade at handle dermed som de bedst synes“. Han fastholder, at „det har sandelig kostet mig megen Umage“, og han vilde ikke paatage sig et saadant Arbejde igen, „om nogen gav mig 2 til 300 Rxdlr“. Friis beder Biskop Harboe, „som baade er Historicus og Chronologus“, om han vil „castrere“ [o: beskære] dette Manuskript, om Vitia [o: Fejl] mod Chronologien eller Historien maatte indsnige sig“. Han udtaler Formodning om, at det skal indsendes til Approbation og fortsætter: „Mine Tanker har

aldrig været at overlade det til Thura, ham jeg har givet et Udtog deraf, mindre til Jessen, thi saa vidste jeg nok, det aldrig kom for Lyset, og om Langebek fik det, mulig han ikkun excerperede de bedste Diplomata deraf og kom saa ikke videre“. Det vil være ham en stor Fornøjelse, om det kunde fremkomme uden Bekostning for ham selv, paa den Maade, som Højærværdighederne anser for bedst, for at Skelskør Bys Indbyggere „kan informeres om Byens gamle Tilstand, Privilegier, Grunde og Jorder som faa nu ved“. Det er nødvendigt, at der gøres Brug af „en god Revisor“ ved Korrekturen, „da jeg har skrevet hastig ved lys Morgen og Aften og ikke alene Commata [o: Kommaer], men her og der et Ord kan være glemt, som kan forstyrre Meningen“. Men stadig synes det, som Bisperne har beholdt Manuskriptet hos sig. <sup>10/8</sup> 1754 skriver Friis: „Nu længes jeg meget efter at vide mit Manuskripts fatalia, om det findes værdigt at se Trykken eller ej, og hvor snart det maatte komme for Lyset“, og imidlertid gaar den ene Maaned efter den anden. <sup>28/1</sup> 1755 skriver han atter: „Jeg længes nu hjertelig efter at vide Mit Manuskripts Fatalitet, da jeg i saa lang Tid ikke har hørt dertil“. Endelig maa det være kommet ham i Hænde, men saa har der været andet, der lagde Beslag paa hans Tid og Tanker [Trolde-sagen?], og først 2 Aar senere <sup>10/4</sup> 1757, skriver han til Biskop Harboe: „Mit Manuskript om Skelskør har nu saa længe henhvilet, jeg resolverede altsaa for nogle Dage siden at indsende det til Hr. Justitsraad Møllmanns Censur og Approbation; om det siden kommer for Kirkeinspektionen, den Tur ved jeg ikke, og skulde det did komme, saa ved jeg

Deres Højærværdighed min Biskop haver der sit Sæde“. Justitsraad Møllmann, der var Bibliothekar ved det kgl. Bibliothek og Professor i Historie og Geografi ved Universitetet (forøvrigt Holbergs Efterfølger), men ikke nogen betydelig Mand, billigede Trykningen af det og tilbød af sig selv „at sætte en liden Portale derfor“, hvorfor Friis „i Herrens Navn“ resolverede at lade det komme i Trykken hos Jonas Lindgren, det ridderlige Akademis Bogtrykker paa Soer. Men det havde nok kostet Friis nogen Kamp med sig selv for at naa til det Resultat. Han maatte nemlig selv staa for Udgifterne. <sup>19</sup>/<sub>12</sub> 1758 skriver han til Biskop Harboe: „... Sl. Biskop Hersleb skrev mig og til, at ingen i Kiøbenhavn paa egen Bekostning vilde lægge det op, Prænumeranter [o: Subskribenter, Forudbestillere] var ikke fangelig, og paa egen Pung at lægge det op vilde blive mig for kostbart; altsaa raadede han mig at forære det til Justitsraad Langebek. Men dette stod mig ikke an, altsaa har Skriftet hvilet nu i 3 Aars Tid“. Nu lykkedes det imidlertid Biskop Harboe at samle henved 40 Prænumeranter, og da Lindgren ønskede at faa Bogen under Pressen saa snart som mulig, gik man i Gang med Arbejdet. Oplagets Størrelse sattes til 250 Eksemplarer paa Trykpapir og 70 paa Skrivepapir à 3 Rxd. Arket, men Friis forudser, at han selv maa tilskyde 100 Rxd., „om Oplaget siden vil indrente noget, vil Tiden lære“.

Saa kom Bogen 1759. Bernhard Møllmann havde indfriet sit Løfte om at skrive et Forord, men her vil han rigtignok paastaa, at det er Friis, der har forlangt det af ham. Han vil ikke rose Værket; det trænger ikke til, at han eller andre skal tale for det.



Han vil heller ikke berømme Forfatteren: „Hans Ærbarhed tillader det ikke; Forfængelighed, ved jeg, er hans Fjende; Han gør end og for lidet af sine Fortienester; „Det er ikke hans Sag“, siger han, „at skrive Historier“. Han søgte ikkun en Selv-Fornøjelse i at eftertænke nogle glemte Sager, nogle Venner formaaede ham til at optegne, andre at udgive; Han er, førend han mærkede det, blevet en Skribent, og, uden at ville det, gaaet ind i en Forretning, han, siger han, ikke forstaar; Man maa være fornøiet dermed, som man kan, Han søger aleneste at underrette, men ikke at behage m. v.“ Med hans Tilladelse! En gammel uanselig Bygning faaer som en ny Glands ved en Deel artige Farver, hans smukke Pinsel overstrygger den med“.

Det kan være, at Møllmann mente, hvad han her skrev, det kan ogsaa være, at det kun har været Behageligheder. I hvert Fald dømmer Nutiden noget anderledes.

Der havde meldt sig i alt 112 Prænumeranter, deriblandt — for at nævne nogle af de mest kendte: Justitsraad og Professor Kofoed Ancher, Biskop Ludvig Harboe, Justitsraad Jacob Langebek, Købmand Rasmus Langeland, Korsør, Etatsraad og Maitre des Requêtes Bolle Willum Luxdorph, Pro-Cancellarius Erik Pontoppidan, Etatsraad og General-Procureur Henrik Stampe, Generalmajor Lauritz de Thura m. fl. Af Borgere i Skelskør synes kun to at have meldt sig som Købere, nemlig: Byfogden Christen Holm og By- og Raadstueskriver Jacob Severin Payngk, der var Provst Friis' Svigersøn.

Det er ikke Tanken her kritisk at gennemgaa Friis' historiske Værk; det vilde fordre for megen

Plads og maatte kræve en særskilt Behandling. Men et og andet kan der være Grund til at fremdrage og pege paa.

Skelskørbogen, der, som sagt, rummer 632 Sider, er paa en Maade sammensat af to Bestanddele, den egentlige Beskrivelse, der fylder 372 Sider, og en Række (ialt 163) allegerede [ø: anførte eller paabe-raabte] kongelige Patenter samt andre publique Breve og Documenter. Dertil kommer et Tillæg med forskellige gamle Breve, „som mulig kan tjene til Oplysning i en og anden Materie“. Hvad der naturligvis er at betragte som en Ulempe eller Mangel ved Arbejdet er, som Forfatteren siger i Epilogen (S. 372), at de forskellige „Diplomata og Breve ikke er udcopierede efter Bogstaven og aldeles efter den gamle Skrivemaade . . . , da mine gamle Øjne duede ikke dertil, men maatte betjene mig af andres, som har skrevet, som de kunde og vilde“. Dette er jo selvfølgelig ikke heldigt, og det viser sig da ogsaa, hvor man er i Stand til at conferere, (og det er man i de fleste Tilfælde, da Hovedparten af Dokumenterne og Brevene endnu findes), at Friis (eller hans Hjælper) til Tider har gjort sig skyldig i Fejl-læsninger, endog i en saadan Grad, at Meningen op-hører eller forrykkes. Det er altsaa ikke et paa-lideligt Grundlag, hvorpaa Fremstillingen er bygget, og der vil ikke kunne være Tale om i en ny Skil-dring af Skelskør at optage de Privilegier, Breve m. m., som man har Brug for, i den Form, hvori Friis har gengivet dem. Som nævnt, findes de fleste af de gamle Breve, han har optaget i sin Bog, endnu, om ikke paa anden Maade, saa i Langebeks Diploma-tarium, men ganske enkelte findes hverken der eller

andetsteds, og man kan derfor med Rette paastaa, at Friis er Skyld i, at de nu er os bekendte. Dette er saaledes Tilfældet med Kristoffer af Bayerns Brev af 11. April 1445, hvori han tilstaar Skelskør Borgere Byskov, liggende imellem Stranden og for<sup>n</sup> Skelskør.

En anden Ulempe, forekommer det os, er den, at de mange Breve, han anfører, ikke er optaget i en bestemt Orden, men rent tilfældig, eftersom han i sin Tekst faar Brug for dem, og gennemgaar man disse, fremgaar det ikke umiddelbart, hvor de er omtalt, medens der, som Regel, i Teksten vises hen til det ene eller andet Brev.

Hvad nu selve Behandlingen angaar, er den saare ordrig; det samme kunde i mange Tilfælde være sagt paa den halve Plads; og dertil kommer, at Forfatteren ofte indskyder Sidebemærkninger, der fører ham langt bort fra det egentlige Emne. Til Tider tilstræber han at udtrykke sig med en vis Humor, men det er ikke altid det lykkedes lige godt. Til andre Tider udtaler han sig meget revsende og nedsettende, hvad vi gav Vidnesbyrd om i den foregaaende Afhandling Side 96—99, og det er naturligvis dette Forhold, der tidlig gav Bogen Betegnelsen Skelskørs Beskæmmelse. Forøvrigt stræber han efter at komme alle Forhold, som der kan være Grund til at omtale, igennem. Efter at have omtalt Byens Navn vender han sig til den nærmeste Omegn, skildrer Reden og Fjorden, Broen, der i gamle Dage som nu forbinder de to Bydele og i ældre Tider har været Borgernes Samlingssted, hvor Byens Ve og Vel drøftedes ligesom andre Steder paa Bystævnet eller Raadstuen. Derpaa følger den lange historiske Fremstilling, hvorigennem han naturligvis maa frem-

hæve, at Byens første Begyndelse er uvis — ligesom de fleste andre Købstæders — Byens Privilegier og Rettigheder afhandles, Skelskørs gamle Velmagt og første ulykkelige Skæbne faar deres Kapitler, der fortælles om Stadens Ødelæggelse i det 13de Aarhundrede, om dens Tilstand til 1500, og gennem de følgende Afsnit føres Skildringen ned over Fr. II's og Kr. IV's Tid til Svenskekrigen for at ende med en Fremstilling af Byens Tilstand fra 1700 til værende Tid [o: 1759]. Saa følger der en Række Kapitler om Portene, Gader og Stræder, om Byens Vaaser [o: Lossepladser], om Magistraten, Embedsmænd, om Borgerskabet, Handel og Vandel, Skoven og Bymarken, om Kirken, Præster og Kapellaner, om Skolen og om de Fattiges Væsen. Det er altsaa en virkelig omfangsrig Bog, der, som de fleste Bøger, har Portrin og Mangler, og det maa have kostet et ikke ubetydeligt Arbejde at excerpere og sammenstille de forskellige Breve og paa Grundlag deraf bygge Skildringen op. Enhver, der har beskæftiget sig med den og af den ene eller anden Grund har følt sig opfordret eller nødsaget til at læse den igennem, kan ikke have undgaaet stundom at føle sig trættet og — med et sagte Suk — ønske, at et og andet var kortere og lettere behandlet, men man ender dog med at sige Forfatteren Tak for det brydsomme Hverv, han paatog sig, og det Resultat, der kom ud deraf. Det er kun de færreste Købstæder i Danmark, der har en saa fyldig Skildring fra den Tid, og gennem de over 150 Aar, der er gaaet, siden den saa Dagens Lys, har der stadig været Folk — i og udenfor Skelskør — som har moret sig eller følt Glæde ved at studere i den gamle Skelskørpræst's Krønike.

Hvorledes Byens Borgere dengang modtog den, ved vi ikke med Sikkerhed; som nævnt var der jo kun to, der prenumererede paa den; men derfor kan der naturligvis godt have været andre, der købte den, da den forelaa færdig. Friis selv var tilsyneladende ikke tilfreds med den Modtagelse, Bysbørnene gav den. I Berlingske Tidende 1859 Nr. 279 læser man under Overskriften Skuffet Forventning følgende: For hundrede Aar siden udgav Peter Friis Edvardsen, Sognepræst i Skjelskør og Provst i Flakkebjerg Herred, en Beskrivelse over Skjelskør, hvorpaa han øiensynlig har anvendt megen Flid. Vi ere tilfældigvis komne i Besiddelse af et Exemplar af denne Bog, som har tilhørt selve Forfatteren, og hvori han egenhændig har nedskrevet, hvad han — rigtignok forgjæves — ventede sig af Skjelskørs Borgere for dette Arbeide.

Vi gjengiver nedenfor denne ret eiendommelige Expectoration [o: dette Hjærtesuk], som vi have forefundet den:

Jeg skrev og denne Bog med Argelist og Møye  
og tænkte allerhelst, Schielschiøre Mænd at føye  
at de Kund Vide dog Schielschiøre Gamle stavn  
og hvad som videre Kund tiene til ders Gavn.  
Jeg forarsaged blev, prænumerere lade,  
at ieg dog Nogenlund Kund være uden skade  
men iche Nogen Mand i Schielfiskøre Vil  
Mig recke Haand, ja ey gav Mindste skilling til.  
Jeg tænckte sandelig, Schielschiør Vil dog Vist give  
Et Symbolum af sølf, som ey Vil ringe blive  
Men facit sloeg Mig feyl, ieg tacher ey Schielschiør,  
ingrati cuculi\*) de heller Kaldis bør.  
Jeg priiser fremmedis frivillig Gunst og Gave  
Schielschiøre Borgere Vil gammel Vane have  
Humaniora de seer an for snick og snach  
derfor gir de ey sølf, ja iche siger tack.

\*) utaknemmelige Tossehoveder.

I det foregaaende har vi gentagne Gange hørt Friis' Hustru nævne, men desværre kender vi ikke synderligt til hende. Vi ved, at hun har været gift to Gange, og at Mag. Friis var hendes anden Mand. Det Brudevers\*), der var sammenskrevet for at fejre den Skelskørpræst og hans Mage, meddeler om Bruden Elisabeth Kryssing, at hun var Sl. Controlleur Jacob Mejers Efterleverske, men hvem hun ellers har været, er det hidtil ikke lykkedes at komme paa Spor efter trods ihærdige Undersøgelser.

I Ægteskabet fødtes 7 Børn, nemlig:

1. Petronella Jacobæa, døbt  $\frac{9}{6}$  1723, blev baaret af Mag. Holger Olivarii Hustru, blandt Fadderne var Byfogden Sr Hans Nielsen Stub og Hr. Peder Rold, Sognepræst i Korsør; hun døde  $\frac{14}{4}$  1815. Gift  $\frac{5}{5}$  1758 med Viceborgmester i Roskilde, Raadmand, By- og Raadstueskriver i Roskilde, Herredsfoged til Ramsø-Tune Herreder, Peter Friis (f. 1727, begr.  $\frac{17}{5}$  1811).

Datter: Dorothea Elisabeth Friis (døbt  $\frac{3}{3}$  1759, †  $\frac{13}{3}$  1812), g. <sup>1)</sup>  $\frac{30}{1}$  1783 med Hører, senere Præst, Jens Palæmon Aagaard (f.  $\frac{6}{10}$  1756, †  $\frac{14}{5}$  1786), <sup>2)</sup>  $\frac{15}{6}$  1796 m. Forv. paa Bidstrup Johan Carl Albreth.

5 Børn, deriblandt:

Jensine Palæmona Aagaard ( $\frac{27}{7}$  1786— $\frac{21}{10}$  1826), g. <sup>1)</sup> m. Maanedslieutenant J. J. Rosenkilde (†  $\frac{10}{12}$  1811), <sup>2)</sup>  $\frac{2}{7}$  1712 m. Højesteretsadvokat Fr. W. Treschow (1786—1869).

\*) Et Eksemplar af det findes paa det kgl. Bibliotek.

2. Johan Edvardt, f.  $23/10$  1724, †  $2/4$  1726.
3. Boulette Kirstine, f.  $1/1$  1726, †  $7/11$  1736.
4. Edvard, f.  $5/2$  1727, †  $12/4$  1727.
5. Dorthé Mundine, f.  $8/2$  1728, †  $27/4$  1728.
6. Dorthé Mundine, f.  $19/1$  1729, †  $14/8$  1759, g.  $12/9$  1758 med By- og Raadstueskriver, Obermaaler og Vejer samt Told- og Consumptions-Forpagter i Skelskør, Jacob Severin Payngk, (han g. 2. m. Else Olivarii).  
Søn: Peter Friis Payngk, f.  $14/9$  1759.
7. Peter Jespersen, f.  $11/6$  1737, †  $7/12$  1738.

Af det foregaaende fremgaar det, at Friis' Datter Dorthé Mundine døde efter kun 1 Aars Ægteskab og at hendes Mand giftede sig paany med Else Olivarii. Denne sidste Forbindelse giver Friis Anledning til (Brev af  $9/2$  1760 til Biskop Harboe) at komme med en Udtalelse, hvis Berettigelse i og for sig ikke kan nægtes, men hvis Slutningsbemærkning giver os et Indblik i Friis' Sindstilstand paa den Tid. Han skriver: „Min forrige Svigersøn Payngk her i Byen er nu forlovet med Mag<sup>r</sup> Olivarii yngste Søster, som er hos ham i Huuset; hun gaar ind til fri Huus og Hiem, til en fuldkommen besat Bo, som jeg i Fjor skænkede min Datter og udstyrede hende med; altsaa hvad min Kone møjsommelig i mange Aar har spundet og vundet, og hvad vi ellers har samlet, transporterer nu til fremmede; saaledes er Verden“.

Om sit Ægteskab skriver Friis i den nævnte Selvbiografi:

Den gode Gud, som havde beskæret mig Brødet paa et fremmed Sted, som jeg ikke kendte eller vidste, der var et Skelskør til, før jeg dertil var kaldet, vidste og, hvad Ægtefælle mig

i sit uransagelige Raad var beskikket, da han efter 2 Aars enlig Sæde i Skelskør vejledede mig til en brav, gudfrygtig, dydig, forstandig og husraadig ung Enkes Hus i København, den dydædle og elskværdigste Dame, Madame Dorothea Elisabeth Krysing, Hans kongl. Majts i Livet velædle Hr. Controllør ved Vester Consumptions Port i Kbhavn. Sl. Jacob Meyer, hans Efterleverske, et kort og kærligt Ægteskab i 9 à 10 Aar, men uden Børn og Livsfrugt, som Gud gemte til andet Ægteskab. —

Jeg betroede ikke noget Menneske dette mit Ærinde, men gik selv i denne mig saa højmagtpaaliggende Sag, thi engang forset [o: forsømt], er altid forset, og paa Vejen gik ind i Guds Hus og bad om Guds Bistand, om det var til hans Ære og mit Bedste at det maatte faa Fremgang, og hvis ikke, at han da vilde afværge, forhindre og gøre det til intet, men det lykkedes ved Herrens Hjælp og efter foregaaende holden Jaord holdt vi Bryllup den 26de Juni 1722 i Khavn i samtlige vore kære Venners Nærværelse, et kærligt Ægteskab, som, Gud være lovet, var som en Dag og varede dog 39 Aar 4 Maaneder og 5 Dage.

Og da han noget efter meddeler, at hans Hustru blev hjemkaldt, 70 Aar gammel, den 21. Oktober 1761, fjøjer han til:

En smertelig Skilsmisse mellem 2de kærlige, gamle Ægtefolk, da Gud behagede fra mig gamle udlevede Mand, 70 Aar gl., at borttage min gamle tro Staldbroder i Med- og Modgang, min Pleje og Vederkvægelse i mine Sygdomme, min trofaste, husraadige Ægtefælle, som ved Omsorg og Nattevaagen forkortede sine Dage, at hun kunde forlænge mine.

Enhver, der har fulgt Peter Edwardsen Friis gennem den Brevveksling, han førte med sine Biskopper, kan ikke undlade at lægge Mærke til, hvilken overvættets Rolle hans Helbred har spillet for ham, og hvorledes han holder Biskoppen underrettet om enhver Forbedring eller Forværring i hans Sundhedstilstand. Nu skal man ganske vist huske paa, at Friis og Biskop Hersleb var „besvogrede“, idet nem-



lig, som allerede nævnt, Præsten i Skelskør var kødelig Fætter til Bispinden, og endvidere, at Biskop Harboe var Svigersøn af Biskop Hersleb, men da Brevene ellers ikke er holdt i nogen familiær Tone, men formet som en Præst eller Provst skriver til sin Foresatte, kan det ikke andet end vække nogen Forundring, at Friis har følt sig kaldet til stadig at holde Bisperne à jour. Og det maa sikkert kunne tages som et Vidnesbyrd om, at den Skelskørpræst har lidt af den i vore Dage saa moderne Sygdom, Nervøsitet eller Hypokondri.

Allerede længe inden Friis blev Provst og af den Grund traadte i hyppigere Brevveksling med sine Foresatte i København, finder vi jævnlig Udtalelser om, hvorledes han befinder sig. <sup>29</sup>/<sub>12</sub> 1739, da han endnu kun var 48 Aar, skriver han til Biskop Hersleb: „Jeg synes nu, som jeg ældes noget og falder mig noget vanskeligt at staa ved Alteret for [o: før] Prædiken, dernæst paa Prædikestolen saalænge og endelig efter Prædiken opvarte Catechisationen, som alt sker staaende eller gaaende ...“. Nytaarsdag 1743 meddeler han, at han i 5—6 Maaneder har været incommoderet af Cephalalgia periodica [o: periodisk Hovedpine] ... saa jeg haver alene en god Dag og tvende onde; den havde sat sig 3 Uger før Jul, „men formedelst alt for tidlig Udgang og Forkølelse er jeg desværre henfalden til det forrige; jeg prædikede Juledag, men siden ikke været ude.“ 56 Aar gammel taler han [<sup>17</sup>/<sub>2</sub> 48] om sin „Alderdom“ og da han naar op paa den anden Side af de 60, er det langt fra, at Tilstanden bedres, og han kommer med talrige Forklaringer om, hvorledes det gaar ham. <sup>7</sup>/<sub>7</sub> 54 skriver han, at han kom halvsyg fra

Landemodet af Forkølelse og fik Natten derefter nogle Convulsioner i Kroppen, „saa jeg blev bange for den slemme Feber, men jeg brugte straks det røde Pulver og dobbelte Portioner 5 à 6 Gange, saa satte alle spasmata [ɔ: Trækninger] sig, og jeg er nu, Gud ske Lov, ret vel“. <sup>30/12</sup> 55 meddeler han, at han, siden han den 23. Oktbr. traadte ind i sit 65 Alders Aar, har været helt skrøbelig med Lamhed i højre Fod og Arm og det højre Øje. „I Aar satte den sig i min højre Arm med tør Værk og Brud og tillige i en Tand i højre Side, som længe incommoderede, indtil jeg Søndagen før Jul rykkede den selv ud med mine Fingre“. Dertil kommer Brystsyge (selvfølgelig ikke Tuberkulose) og stærk Hoste, saa han i 3 Uger ikke har kunnet forrette sine Pligter. Da han nærmer sig de 70 klager han [<sup>9/8</sup> 60] over, at Kræfterne aftager, „især mit Syn, min Hørelse og Hukommelse mer og mere svækkes, ja, Haanden begynder at ryste og vil ikke saa hurtig føre Pennen som forhen“. Aaret efter [<sup>3/10</sup> 61] skriver han i sit Brev til Biskoppen: „... jeg blev for nogle Dage siden formedelst min Kones kærlige Samtale og forudseende Fraskillelse saaledes rørt, at jeg fik en stærk Kolik, som nær havde dræbt mig, men endtes Dagen efter med en stærk Brækken, som igen ganske rensede mig, dog endnu ikke kommen til de forrige Kræfter“. Han venter stadig paa Hjemlov. <sup>18/5</sup> 62 skriver han, at han lider af Snue, Kulde og Brystsyge, af Afmagt og Hovedsvimmel, „saa jeg... tænkte, den gode Gud vilde afløse mig“ og det følgende Aar [<sup>5/2</sup> 63] skriver han, at han i denne Uge var et Par Dage hel slet, „saa jeg tænkte, det var Bud fra den gode Gud, men da jeg fik brugt nogle

Pulvere og Draaber af mit eget Husapotek, som jeg ellers sjælden eller aldrig bruger, er jeg nu, Gud ske Lov, restitueret“. Et Halvaarstid senere giver han [<sup>24</sup>/<sub>9</sub> 63] Biskoppen følgende Skildring af sin Tilstand: ... jeg har særdeles i Aar mange Gange været incommoderet af Kolik, som nær engang havde dræbt mig paa min Prædikestol, og er endnu ikke forsikret, at den ganske vil blive borte; nu paa en 4 Ugers Tid er mig en anden Casus tilslagen med Smerte og Pine i Knoklerne sær i venstre Ben, saa mine Underdaner vil blive mig oprørske; mange vil bilde mig ind, at det er Podagra, men jeg kan ikke tro, at jeg nu, 72 Aar gl., skulde først faa den, men at det er en stærk Arthritis [o: Gigt] finder jeg visselig; for faa Dage siden har jeg faaet Smerten stillet med essentia dulcis, saa længe det vil vare. Jeg er altsaa, Gud ske Lov, nogenledes vel hjemme i en varm Stue, men udenfor duer ikke meget; særdeles var det med Arthritis eller Podagra, om Dagen var den mig en stærk Fjende med idelig Smerte og Stikken, men om Natten var den en Ven og lod mig sove rolig ...“. <sup>22</sup>/<sub>1</sub> 65 melder han, at han nu er meget skrøbelig og affældig og duer snart til ingen Ting, saa han ikke siden Nytaar har været af sit Hus og endelig <sup>28</sup>/<sub>5</sub> 1765, Tmaanedersdagen før han døde, skriver han: „Jeg er nu gammel og skrøbelig og siden sidst afvigte Michaelis, da jeg traadte i mit 74 Aars Alder, har jeg snart ingen Helbred haft, men finder at mine Kræfter Dag for Dag aftage“.

Vi nærmer os Enden paa vor Skildring af Peter Edvardsen Friis, men vil gærne slutte med at sige nogle Ord om den Virksomhed, der vel nok, naar

alt kom til alt, gennem Aarene lagde stærkest Beslag paa hans Tid og Kræfter, den Virksomhed, som han valgte i de unge Aar og som han varetog lige til sin Død, hans egentlige Præstegerning. Vi har tidligere fremført forskellige Udtalelser af dem, blandt hvem han virkede som Skibspræst, og interessant vilde det have været, om vi kunde have henvist til lignende Udtalelser af Folk i Skelskør, vel at mærke Folk, hvis Dom havde noget Værd og Betydning, saa man derigennem kunde danne sig et Indtryk af, hvorledes han har røgtet sit Kald, hvorledes hans Ord har lydt og hvorledes han blev bedømt af Samtiden og først og fremmest af dem, hvis Sjælesørger han var gennem 45 Aar. Men desværre har vi intet saadant at holde os til, bortset fra nogle Udtalelser af ham selv, som gengives nedenfor, og maa derfor nøjes med enkelte Bemærkninger paa Grundlag af den eneste Prædiken, som han — os bekendt — lod trykke, nemlig *En Christi Tieneres og Guds Huusholderes Sagtmodigheds og Troskabs Pligt* ved Dionysii Landemode den 15. Octobr. 1755 udi Roeskilde Dom-Kirke.

Naar man læser den — men det er selvsagt i vore Dage kun ganske enkelte, der af Interesse for Datidens Kirkeliv i Danmark kan tænkes at søge til denne Prædiken eller til andre Prædikensamlinger fra det 18de Aarhundrede — standser vi først ved dens Længde, som synes langt at overgaa, hvad man i vore Dage kræver eller ønsker. I sin trykte Form omfatter den 38 Sider, hvad der efter al Sandsynlighed vil sige, at den har taget en fuld Klokke-time. De Vers, Provsten har lagt til Grund er for saa vidt heldigt valgte til den paagældende Lejlighed,

idet han dels fremdrager 4de Mosebog 12, 3. 7: „Men Moses var en saare sagtmodig Mand, langt mer end alle Mennesker paa hele Jordens Kreds; . . . i hele mit Hus er han funden tro“, dels 1. Kor. 4, 1—2: „Saaledes agte man os: som Kristi Tjenere og Husholdere over Guds Hemmeligheder; løvrigt kræves her af Husholdere, at man maa findes tro.“ Han begynder med en Bøn før Prædiken, hvori det hedder:

Christe Jesu, du Hyrdernes Første og Legemets, som er Menighedens Hoved, du, som er hos os alle Dage til Verdens Ende og beskikker Ældste i Menighederne, Hyrder og Lærere til de Helliges Beredning, til Embedets Gærning og Christi Legems Opbyggelse; Du ypperste Præst til evig Tid, efter Melchisediks Orden, vi Dine dødelige Tjenere, som bærer vores Liggendefæ i Lerkar, vi kommer i Dag tilsammen, endrægtige og varagtige i Bønnen, dels at vi maa trøstes og bestyrkes ved din Tale, dels at skikke til rette det, som kan staa tilbage i Menigheden, at bygge Davids Paulun, som Din Aand synes, om noget er nedfaldet; Herre lær os at betænke, vi ikke ere Herrere, men Tjenere, Huusholdere, og Dine Huusholdere over Guds hemmelige Ting, ikke at vi ere Herrere over Troen, men Menighedens Medhjælpere til deres Glæde, som staa i Troen, at vi ikke begynder at slaa Drengene og Pigerne og selv æder og drikker; vær Du vores Husbonde og gør os til Hyrder efter Dit eget Hjærte, som kan føde Din Menighed med Kundskab og Forstand, at vi ikke prædiker os selv, men Jesum Christum en Herre og os Menighedens Tjenere for Jesu Skyld; Sagtmodige Frelser! Du Guds Lam, som er ydmyg og sagtmodig af Hjærtet, som ej udslukker den rygende Hørtave eller sønderbryder det knusede Rør, giv os Naade, vi maa lære af Dig at drage frem paa Sandheds, Sagtmodigheds og Retfærdigheds Ord, saa ved vi Din højre Haand skal bevise underlige Ting. . . .

Vi har gengivet et længere Afsnit af Bønnen, fordi det forekommer os, at vi heri kan lære Friis at kende som Ordets Forkynder mere end gennem

selve Prædiken, der for en meget stor Del bestaar af en Sammenføring og S sammensætning af Skriftsteder, baade fra det gamle og det ny Testamente. I „Indgangen“ skildrer han Moses som den sagtmødige og trofaste ogsaa fremfor hans egne Sødskende Aron og Maria, og denne Sagtmodighed gav Manden Kraft og Sejr. Var han da altid sagtmodig? Det kan vel ikke siges, men det kan paa den anden Side fastholdes, at medens han var sagtmodig i egne private Sager, var han nidkær i Guds Sag. Thi Sagtmodighed og Nidkærhed kan godt forenes, ja, man kan endog paastaa, at Sagtmodighed samlet med Nidkærhed gør en trofast og fuldkommen Mand. Og en saadan var Moses. Friis gaar dernæst over til at spørge: „Hvad en Lærer er, sc. Christi Tjener og Husholder over Guds hemmelige Ting og dernæst hvad der især fordres af Christi Tjenere og Husholdere, sc. at enhver skal findes tro. Det er Christus som er Herren, vi ere Tjenere, Guds og Christi Tjenere, Sendebud i Christi Sted. Gudstjenesten er en Husholdning: „vi ved med hvad Flid, Aarvaagenhed og Forsigtighed en Husholdning skal føres, vi ved hvad Husholderes Pligt er, at indkøbe i rette Tid og forsyne Huset, at udspise i rette Tid og berede sund og god Mad, ikke være ødsel, overdaadig og forøde sin Herres Gods, ikke være karrig, surfittig [o: gnieragtig] og nægte Drengene deres fornødne og fortjente Føde, særdeles opvarte og komme de Syge til Hjælp“. Saaledes bør vi bære frem vort Liggendefæ, nye og gamle Ting. „I et Hus er nu unge og gamle, saa i Kirken, unge Børn som drikker Mælk, uerfarne i Retfærdigheds Ord, andre fuldkomne, som spiser haard Mad, har øvede,

forsøgte Sind og kan skille imellem ondt og godt“. Men Gudstjenesten er en Husholdning over Guds hemmelige Ting, ikke Verdens skjulte Hemmeligheder men Guds hemmelige Husholdning og Omgang med Syndere, at gøre dem salige, skænke dem Syndernes Forladelse, en Naade og Kærlighed, at Gud saa elskede Verden, saa stor, at den overgaar Forstanden, men er os aabenbaret i Ordet og Sacramenterne formedelst den Helligaand“. Men hvem behager da Gud at bruge i sin Tjeneste? Tjenere og Husholdere, ikke Herrer, thi han er selv Herre og eneste Herre i Riget, men Tjenere, som, naar han siger: Følg mig efter, straks følger, ikke bespørger sig med Kød og Blod, ikke først vil gaa hen og jorde sin Fader, ikke raisonnerer med Herren om hans Vilje, Befalinger, Lærdom, Daab, Nadvere og Skriftestole, men vandrer i Lydighed og egen Fornægtelse“. Det var ikke verdslige Herrer, som Frelseren udvalgte til sin Tjeneste, ædle og velbyrdige blev ikke antagne, ikke Verdens Rige, ikke Verdens Vise, ikke jødiske Vise og Skriftekloge, ikke Engle, men „Mennesket skal agte os som Christi Tjenere og Guds Husholdere, os, som ere arme, syndige og dødelige Mennesker, at det ene Menneske kan tale med det andet, os, som bærer vort Liggendefæ i Lerkar“. Hvad forlanges der da af disse Husholdere. Ikke andet end at enhver skal findes tro. De skal være „sunde i Troen“, skal prædike Christum, Troens Begyndere og Fuldkomnere, skal prædike Troens Retfærdighed, Kraft, Fortrøstning og Salighed, at i Christo bliver retfærdig hvo, som tror. „En ren Haand og en ren Mund maa en Tjener have i sin Herres Ærende, som en Guds Husholder i Ordets Prædiken

og Sacramenternes Administration ikke blander Avner i Hveden eller bærer fremmed Ild paa Herrens Alter“.

Hvem kender nu ikke sin Ufuldkommenhed til dette vigtige Embede? Nogle frygte for at træde ind i Embedet for deres Ungdoms Skyld, svage Mæle, Uerfarenhed og Ufuldkommenhed i at tale. . . . Andre er bange for Verdens Ondskab, Spot og Efterstræbelse . . . men det er ham selv værst, hvo Eder foragter, han foragter ikke Eder, men Gud, som gav sin Aand i Eder. . . . De Fristelser og den Modstand, det geistlige Embede maa lide af Guds og Menneskens afsagte Fjende, er ei heller de ringeste . . . men hvad vil vel den listige, men dog afmægtige Satan udrette? Fredens Gud skal inden stakket Tid knuse Satanas under vore Fødder. Derfor, da der vel gives Modstand i Embedet, men vi tillige haver saadan Hob Forjættelser sat omkring os, saa lader os aflægge al Byrde og Synden, som saa lettelig hænger ved os og med Frimodighed og Taalmodighed løbe i den os foresatte Kamp, idet vi se til Troens Begyndere og Fuldkomnere.

I Slutningen af Prædikenen, hvor Friis bl. a. skilddrer de Midler, som hjælper til Troskab, nævner han først Flid, Arbejde og Aarvaagenhed og kommer med en Bemærkning om en Erfaring, han har gjort, idet han siger: „Mange mener, det er en let Sag at prædike for Bønder og catechisere for Ungdommen, derimod ikke godt at prædike for Lærde, men de forlader [o: tilgiver] mig, det første er nok det vanskeligste, thi man kan ikke bruge Enfoldighed nok i Christo“. Dernæst støttes Troskaben gennem Bønnen, at Gud vil lade sin Naade være mægtig i vor Skrøbelighed, og gennem Meditation, Læsning og Stude-



ring, at man bliver hart ved Læsningen, Formanel-  
sen og Lærdommen, ved at tænke paa sin Ed og  
Løfte, som man har gjort for Gud og Herrens hellige  
Alter, og ved at tænke paa sin Regnskabs Dag, da  
Gud vil kræve Sjælenes Blod af stumme Vægteres  
Haand. Men selvom Ed, Samvittighed og Regnskab  
ikke var til, saa maa Christi Kærlighed tvinge os;  
ham bør at vokse, os at aftage. — Blandt de Midler,  
som forekommer og hindrer Utroskab, nævner han  
først, at man ikke tager Fornuften i Raad med sig  
eller bespørger sig med Kød og Blod. „Saa bør  
Fornuften ikke saa frit dømme om Igenfødelse, Ret-  
færdiggørelse, om Ord og Sacramenter, som den  
gjerne lyster“. Dette sidste synes at vise, at Friis ikke  
kunde billige de senere Rationalisters Lærdomme. End-  
videre skal man ikke gaa paa Vildfarelses Veje, jage  
efter Rigdom, Vellyst, Fraadseri og Drukkenskab,  
gøre sin Bug til sin Gud, og man skal ikke indvikle  
sig i eller være Elskere af Processer og Rettergange  
med sin Menighed om Offer og Accidentser og tiere  
findes i Tinghusene end paa Prædikestolen.

Medens det over de utro, lunkne og falske Tje-  
nere lyder et Ve, Ve dem, siges der om de trofaste:  
Nu vel, du tro og fromme Svend, Du var tro over  
lidet, jeg vil sætte Dig over meget, gak ind i Din  
Herres Glæde . . . Christe Jesu, Dit er Riget, Magten  
og Æren i al Evighed, Amen i Jesu Navn. Amen,  
Amen!

Vanskeligt er det paa Grundlag af en enkelt  
Prædiken og vanskeligere paa Grundlag af et Ud-  
drag som det her meddelte at danne sig nogen paa-  
lidelig Mening om, hvilket Stade indenfor Kirken den  
enkelte indtog, men det synes dog, som om Peter

Edwardsen Friis har været lige langt fra de senere Pietisters følelsesbetonede Kristendomsopfattelse og Rationalisternes nøgterne, forstandsmæssige Lærdomme. Det kan være, at man kommer det nærmest, hvis man sammenstiller ham med det, der i vore Dage kaldes 3die Retning.

Om sin Præstevirksomhed og sit Arbejde i Menigheden skriver Friis ret ejendommeligt i Levnedsbeskrivelsen følgende:

Min Gudstjeneste, min Prædiken og Omgang med denne min Menighed maa Verden efter min Død dømme om; det kan jeg med Paulo sige, at det er min Ros og mit Samvittigheds Vidnesbyrd, at jeg har vandret i Verden i Enfoldighed og Guds Oprigtighed, ikke i kødelig Visdom, men i Guds Naade, og mest hos I, Skelskør Borgere, i 45 Aar; dog det er gaaet mig, som min Herre og Frelser klager: Jeg har arbejdet forgæves og fortæret min Kraft forgæves og unyttelig, men min Ret er dog hos Herren, og min Gærning er for min Gud; Vel, Sathan i Lysets Engels Skikkelse, i Engleaandelighed, i Kvækere og Sværmere har villet træde frem i denne min Menighed og bespejde [c: lure paa] vor Frihed, men Gud være lovet, som gjorde mig til en fast Stad og Mur, thi jeg agtede mig ikke at vide noget iblandt Eder uden alene Jesum Christum og ham korsfæstet; vel jeg i saa Maade maatte være hos Eder med Skrøbelighed, med Frygt og med Bævelse men mit Ord og min Prædiken var ikke i menneskelig Visdoms bevægende Ord, men i Aand og Kraftens klare Bevisning; Sathans Anslag og Metodejai vare mig ikke ubekendte, thi takker jeg Gud, som altid lod mig bære Sejr i Christo og aabenbarede sin Kundskabs gode Lugt formedelst mig, sin Tjener i denne min Menighed; thi vi ere Christi gode Lugt, baade iblandt dem, som blive salige, og iblandt dem, som blive fortabte; er mit Evangelium skjult for nogle, da er det skjult for Foragtere, ulydige og de, som blive fortabte, thi jeg har ikke prædiket mig selv, men Jesum Christum en Herre, og mig selv, Eders Tjener for Christi Skyld, ja, jeg vidner for Eder af denne min Grav, at jeg er ren af alles Blod, thi jeg forholdt ikke at forkynde Eder al Guds Raad, saa vel Eder som Eders Fædre. Herren give denne nye Slægt

og tilvoksende Ungdom Guds Naade, at de maa blive ved Livsens Ord, mig til Ros paa Christi Dag, at jeg ikke har arbejdet forgæves. Herren give Eder efter min Død, som jeg ved, den gode Gud bedst sørger for, Hyrder efter sit eget Hjærte, som kan føde Eder med Kundskab og Forstand.

Hvad min Omgang med min Menighed i dette verdslige har været, da kan jeg med Samuel protestere, om jeg har taget nogen Mands Oxe eller Asen, om jeg har gjort nogen Mand Vold eller Uret, om jeg har taget Gaver af nogen Mands Haand og ladet forblinde mine Øjne; nej, jeg stævnedede aldrig nogen for sin Tiende, Lam eller Offer; Processer var aldrig min Sag, og er det sket, da nød og tvungen dertil. Min Fod var aldrig paa Tingstuen i saa Maade, men tav heller stille og led Skade; thi hvo, som elsker Trætter, elsker og Synd; det er Daarens Læber, som fører Trætte, og en Mands Ære at blive fra Trætte.

Min Menigheds Omgang med mig, da har de altid elsket og æret mig som deres Fader, har annammet mig i Herren med Glæde og holdt mig i Ære, ja som deres Ældste og Forstander, som arbejdede i Ordet og i Lærdommen holdt mig dobbelt ærværdig, ja de foragtede ikke mine Fristelser og Sygdomme, som jeg led i Kødets, men annammede mig som en Guds Engel, ja som Christum selv. Vel, unge Drengene i min Alderdom vilde spotte mit hængende og nedbøjede Hoved, men, Fader, forlad dem, de ved ikke hvad de gør.

Skelskør Kirkebog 1760—1815 indeholder under den 21. Oktober 1761 Oplysning om, at den Dag „døde Dorothea Elisabeth Krysing, Provstens og Sognepræstens Peter Friises ælskværdigte Hustrue æt. 70 mindre end 10 Dage, lagt under alter fodens syndre side“. Gennem henved 40 Aar havde de levet sammen, og det var derfor ikke underligt, at Enkemanden følte sig ene. Maanedsdagen efter hans Hustrus Død skriver han første Gang igen til Biskop Harboe og siger bl. a.: ... Jeg lever nu som jeg kan, i min Enlighed, dog Gud være lovet, jeg ikke er ene, thi min Gud og Frelser er hos mig,

som styrker og opholder; jeg takker Gud, at jeg altid har noget at skrive og tænke paa, saa forsvinder saa let de sørgelige Tanker; det værste er, Nat-ten er saa lang og sommetid kan [jeg] lidet eller intet sove; Husholdningen som jeg ikke vidste af tilforn eller bekymrede mig om, er mig en Byrde . . .“ Friis har altsaa gjort den Erfaring, som mange før og efter ham har gjort, at en god Hjælp i Sorgen er Arbejde, men Kræfterne aftog i de følgende Aar, Svaghed af forskellig Art meldte sig og tilsidst i 1765 følte han sig kaldet til at afsøge Provstegærringen. Modvillig tog Biskop Harboe mod hans Afskedsbegæring, men da han vidste, at det vilde være Friis mod, hvis han bad ham om at fortsætte, undlod han det og udskrev nyt Provstevalg. Men til Provst Friis skriver han [<sup>3</sup>/<sub>6</sub> 1765]: „Imidlertid finder jeg Aarsag at takke D. V. for al den Assistance, hvilken De i saa lang Tid har bevist mig og som jeg af Hjærtet ønsker, at Gud ved sin Naades Kraft vil styrke, opholde og velsigne Dem, saa forbliver jeg stedse o. s. v. Og til Herredsbrødrene skriver han samme Dag, „at saavel de kære Brødre som jeg bør give ham det Vidnesbyrd, at han med al Flid og Retsindighed har betjent samme [o: sit Embede].“ Til hans Eftermand valgtes Johan Holgersen Olivarius til Ørslev-Bjerre, i hvis Lod det altsaa faldt <sup>29</sup>/<sub>7</sub> 1765 at meddele Biskoppen, „at det har behaget den gode Gud igaar Formiddag Klokken mellem 10 og 11 slet ved Døden at bortkalde til sig vores gl. Provst og Senior Mag. Peter Friis“. Og tre Dage senere tilskriver Svigersønnen, Raadmand P. Friis i Roskilde, Biskoppen og melder, at det behagede den store Gud . . . ved en stille og rolig Død at bortkalde min Ko-

nes kære Fader . . . fra dette timelige til sin evige himmelske Herlighed og Salighed, ham til stor Glæde, men os til ikke mindre Hjærtesorg og Tab“.

— — —

I Skelskør Kirke er der tilhøjre i Koret indmuret en Mindesten med følgende for P. Edvardsen Friis karakteristiske Indskrift. Som det ses, er den affattet af ham selv.

Under

Schielschør-Kirkes Alterfoed hviler i Herren  
og det salige Opstandelses Haab dend i Livet  
Velærværdige og Høylærde

Mag<sup>r</sup> Peter Edvardsen Friis

beskikket 1716 d. 20 May til Præst paa dend kongl. Orlogsflode  
kaldet 1720 d. 30 Juni til Sognepræst for Schielschiør Schjørpinge og  
Faardrupe Menigheder udvalt in Martio 1753 til Provst i Vester Fla  
chebergs Herred. Fød d. 23 Okt. 1691 Død <sup>Søndagen Kloken</sup> 11 Slet d. 28 July 1765 Herrens Navn  
og hans Aands kraftige Bistand i Embedet være velsignet i alt Ævighed

— — —

Med sin elskværdigste trofaste Ægtehuustrue Dydedle og Gudelskende Matrone

Dorthea Elisabeth Krysing Enke efter sal. Jacob Meier

Konl. Controlleur ved Kiøbenhavns wester Port Første Æcteskab  
omtrent 9 a 10 Men uden Børn og Livsarvinger Andet Æcteskab  
med P. Friis moxen udi 40 Aar og Moder til 7 Børn 3 Sønner og 4 Døtre  
hvoraf de 6 tager imot deres Moder i Guds Riige — Hun er fød d. 31 Oct 1691  
død d. 21 Oct 1761. Welsignet være Herren for et velsignet og kierlig  
Æcteskab dend gamle Mand Nu 72 Aar savner sin troe Stald Broder

— — —

At Alterfoeden ikke meere schal flyttes eller røres af  
sit Stæd naar jeg P. Friis i Herren er hensoved og vore Been  
derunder maae hvile i Fred gives til Kirken efter min Død

50 Rixdaler som af 40 Rdr hver 20 Aar indrenter Kirken 40 Rdr  
 som en Fornysele for vore Hvilestæder og af de 10 Rdr indrentes  
 aarlig 3 Mk. hvilke 3 Mk. aarlig gives af Kirkens Væрге til et schike  
 lig Mennesche som hver hellig og Søndag bestrøer Alter  
 foeden og vore Graver med Blomster og grønt



Apoc. 5 Dend som sidder paa Stoelen og Lammet være  
 Velsignelsen og Priisen og Æren og Kraften i alt  
 Ævighed Amen

Schreven Schielschiør d. 30 May 1763 Æt 72 Minist 47 a 48.





Langdysse i Haveris Skov. (Efter Trap.)

## EN HØSTDAG I 1808.

Af

*J. V. Christensen.*

---

**A**llerede har Efteraaret sendt sine første kølende Pust gennem Høstens Lunhed. Ved Morgengry ligger Duggen længe efter den natlige Taage, de første brungyldne Blade daler sagtelig ned mod Jorden, og Efteraarets Farvevelstand begynder saa smaat at udfolde sig.

Med en Baad, der den 26. August 1808 krydsede Sorø Søs stille Flade, var to unge jævnaldrende Venner, *Chr. Molbech*, Søn af Professor ved Sorø Akademi, *Joh. Chr. Molbech*, og *Nikolaj Frederik Severin Grundtvig*, begge 25 Aar, begge betagne af den Verden, de levede i.

Molbech havde i denne Sommer gennemvandret store Dele af Midtsjælland, havde forgæves eftersøgt Ruiner af, eller blot Mindet om, Knud Lavards Kapel

i Haraldsted, havde staaet ved den som sørgelig Ruin henliggende St. Bendts Kirke i Ringsted. Molbech — „Naturens Søn“, som han siden kaldte sig selv! Grundtvig, stor af Skikkelse med det dybe Blik, der vel næppe saa de spraglede Farvers Islæt i det grønne, men som saa ind i den rige Verden, der lever bag det, der ses!

Aabne Marker hegnet af Skove og med spredt Bevoksning laa der, hvor Sorø fik sin Banegaard et halvt Hundred Aar senere. Og her begyndte de to Venners Vandring mod det for Fodgængere, selv om de var unge, fjerne Maal: Stendyssen i Gunderslev Skov.

En Vandring, der i Høstmorgenen og med den stigende Sol for hvert Stykke Vej de kom frem, har aabenbaret nye og skønne Syner.

Først et Kig ind i Lynges Præstegaard, og det har vel sagtens sinket dem noget. Thi den gamle danske Præstegaard var altid berømt for sin Gæstfrihed. Saa over Suserupsletten, paa hvilken den ny-lig stedfundne Udskiftning har foranlediget Rejsningen af de første Stengærder. Og endelig ved „Bjerringshusbanken“, hvor Landskabet aabner sig, idet det sænker sig ned mod Tjustrup Sø, har de haft det vidunderlige Skue af de høststille Skove, de afhøstede Marker, den dybblaa Sø, den gamle Stubmølle ved Kongskilde, de høje Bakker ved Lyngeskildstrup. Og her hvor Humlerankerne snoede sig om de høje Stager i Haverne, er de gaaet ad Hulvejen ved Kellerød, over Bakker og gennem Slugter, videre gennem Byerne Tjustrup, atter med Rast i Præstegaarden, og Vindstrup, forbi Tase — eller Taase Mølle, som man den Gang sagde —, til de er



drejet ned langs Kløften ved det allerede den Gang benævnte „Hækkenfeldt“; „den vilde romantiske Egn“ kaldte de den.

Og saa staar de to ved Maalet for deres Vandring, den ensomme Skov, den Gang fjernt fra de store Færdselsveje — Skoven der paa den ene Side har Søen (Tjustrup Sø), paa den anden Side det eneste endnu bevarede Stykke virkeligt *Oldtidsland* i Midtsjælland, det saakaldte „Knurrevang“, en stenstrøet Slette, der i Aarhundreder er brugt som fælles Græsgang for Kvæget; den tilhører Bymændene i Rejnstrup By.

Inde i Skoven til den anden Side for Oldtidsmindet fandtes — og findes endnu — ældgamle Ege, nogle nu næsten fortærede af Ælde, men af enestaaende Omfang og endnu med friske Skud. „*Borup Kirke*“ er det gaadefulde Navn paa disse eller en af disse Ege. Et Minde om en forsvunden Bebyggelse eller hvad?

Det er en stor Natur, de to unge Studenter hin Augustdag er traadt ind i. Endnu hvælver Skovens Løvsal sig over Stedet som for de ca. 125 Aar siden.

Forrest i Billedet staar Grundtvig — ogsaa fordi det var *ham*, der satte denne Tur det stedsevarende Minde i dansk Litteratur.

Baggrunden i Tiden havde haarde Linier. Netop i disse Høstdage 1808 var det et Aar siden, at Ulykken var kommet over Danmark. Landeværnet ynkeligt oprevet ved Køge, Sjælland besat, Hovedstaden brændt, Flaaden røvet. For faa Maaneder siden — en Martsnat i 1808 — var „vor sidste Orlogsmand“, Linieskibet „Prins Christian“, efter en helt modig

Kamp blevet sendt til Bunds ved Sjællands Odde. Her var Folkehelten fra Slaget paa Reden 1801, Peter Willemoes, faldet, og Grundtvig havde sat ham det digteriske Minde i Sangen: „Kommer hid, I Piger smaa!“

Grundtvig selv gik endnu — saa ung han var — med Mærkerne i sin Sjæl af sin Oplevelse paa den langelandske Herregaard Egeløkke. Han havde været Huslærer paa Gaarden og var blevet dybt forelsket i Gaardens unge Frue.

Pludselig var det gaaet op for ham, hvilken Afgrund han stod ved. Brat havde han opgivet sin Stilling og var søgt bort fra Langeland.

Han havde kastet sig over Arbejdet for at frigøre sig og derigennem hele det Saar, der maaske blev ham en Kilde til aandelig Lægedom.

Den Gang var det gemt for andre, hvad kun den unge Grundtvig kendte — og saa maaske senere en enkelt Ven, til hvem han havde skrevet om *Constance Leth*:

„Jeg saa en Kvinde og jeg, Kærlighedens koldeste, bitreste Spotter, elskede i første Nu saa dybt, saa glødende, som det er en Dødelig muligt“, men „de borgerlige Forhold stod som en uoverstigelig Mur imellem os“.

Han har digtet om hende — „altid jeg sang, hvad jeg havde i Sinde“, d. v. s. i Tanke —; men først flere Aar efter kom Digtet „Strandbakken paa Egelykke“ frem for Offentligheden.

Paa Egeløkke havde han haft sin store Oplevelse. Sin Dagbog — ingen anden — havde han straks betroet det:

„Jeg læste i den hulde Kvindes Øje, og hvad

var al Verdens Bøger mod det? Hvad var min højeste Triumf selv som Forfatteres ypperste mod et sagte Tryk af hendes Haand.“

Da Grundtvig skrev dette var han 22 Aar. „Strandbakken paa Egelykke“ er formentlig skrevet et Par Aar senere.

Han skildrer det skønne Land, men „sukker i Baand“, kæmper for

„Sorgen i Sind at neddæmpe  
bære de jordiske Savn.“

Han ønsker at være med Gud og sig selv.

„Ak, men jeg stedes i Vaande  
naar ej den susende Vind  
køler den koglende Aande  
før den omvifter min Kind.  
Da er der Fare paa Færde,  
men jeg vil Barmen omgærde  
dybt udi Norden med Is,  
kæk vil jeg røre min Tunge  
og mellem Fjælde udsjunge  
Asers og Kæmpernes Pris.“

Med Genlyden af Tonerne fra den Ungdomskærlighed, han har maattet bekæmpe for sin Samvittigheds Skyld, er han gaaet ud paa Vandringen. Da han saa staar foran det mægtige Oldtidsminde, kommer det til hans aabne Sind med en Vælde, som jeg først har lært at forstaa, efter at jeg for et Par Aar siden i fremmed Land har staaet Ansigt til Ansigt med et Fortidsminde om Fædrenes Færd, rejst i England: Voldstedet om en vældig Lejr fra Vikingetiden i det østengelske Landskab Norfolk.

Grundtvig er dog ikke gaaet til dette Mindested

i Gunderslev Skov, som han kalder Skoven, uden Forberedelse. Allerede i Langelands-Tiden (dateret 22. Maj 1807) har han skrevet den Afhandling om *Asa-Læren*, der ligesom danner Indgangsportalen til hans oldhistoriske Forfatterskab.

Det er i denne Afhandling han siger bl. a. følgende:

„Endog den løseligste Beskuelse af det gamle Nord maa vække Undren hos hver den, hvis Øje er ganske uvant med at maale det Store . . . . Naar andre Nationer lader alt Liv forgaa i Graven, da begynder vore Fædre deres bag den, stande kraftfulde i Valhal og stræber endda mod et højere Liv“.

Han betragter hele Asalæren som en Verdens-tanke, enestaaende blandt alle Folk; thi kun den stærke Nordbo kunde avle den Kæmpeidé: at *ofre hele Tiden til Strid for at faa Harmoni*.

„Er det saa, at et Folk maler sig i sine Guder, da behøver vi i Sandhed ej at rødme over vore Fædre“.

Og han spørger i Afslutningsdigtet i Afhandlingen „Asa-Læren“:

„Kan jeg vel finde,  
hvad dristigt jeg søger?  
Kan jeg omfatte  
de lette Gestalter,  
som luftige svæve  
paa Fædrenes Høje,  
paa Asernes Altre  
i kølige Lunde?“

Saaledes har han rejst Spørgsmaalet. Og der er vel ingen Tvivl om, at selv om Grundtvig paa den Tid — han var jo kun 25 Aar — først og fremmest er Bøgernes Mand, saa har han næppe heller været blind eller døv for Synet af Fædrenes Minder og den Tale, de førte uden Ord. Men her i *Haveris*,

eller *Haugeriis*, som Navnet stavedes tidligere, har han haft sit store Gennembrud. Og i Bladet „Nye-  
ste Skilderie af Kiøbenhavn“ for 27. September 1808  
har han givet os et Billede af den Stemning, der har  
bemægtiget sig ham. Litterært set er Digtet maaske  
ikke af de bedste. Men til Gengæld er det gennem-  
glødet paa en forunderlig Maade af Følelsen i Øje-  
blikket. Man ser ham lyslevende for sig haste un-  
drende hen imod den vældige Stensamling med dens  
Randsten, dens indre stenlagte Leje og dens Midter-  
dysse.

Man hører Suset af Skoven, netop som den bru-  
ser under Senhøstdagens skiftende Skydække.

„Sig mig o Skov! hvad Du slutter saa tæt,  
hvad Du knuger saa fast i din Favn!  
Sig mig det Vind! Du som svæver saa let,  
Du, som svæver saa tæt  
over Egene hist,  
som kan stirre derned  
gennem Grene og Løv!  
O, Du sikkerlig véd,  
hvad den slutter i Favn!“

Han standser — og Skoven taler til ham:

„I Egenes Toppe  
det rusker og bryder,  
og Vinden deroppe  
saa susende lyder  
som Stemmer fra Nord,  
og vel kan jeg tyde  
de susende Lyde,  
der strømmer fra Nord.“

Og som i et Syn finder han Løsningen, idet han  
fortsætter:

„Saa er det da Eder, I knudrede Ege!  
 som hegner om Kredsen, hvor Luerne stege  
 og Offeret blødte paa hellige Sten“.

Og nu bliver hans Trin hen mod Stedet ligesom  
 langsommere, mere tøvende, hen mod Egene, som  
 samler sig tæt om „den hellige Ring“:

Sagtelig, Ven!  
 Flyt Dig i Lunden  
 Let Du berøre  
 viede Jord.

*Her mellem Egene bo  
 Nordens de hensovne Guder . . .*

Han udbreder det digteriske Billede af Asernes  
 Vælde over Dale, over Bakker, over Fjælde.....

„dunklere er Skoven her  
 nu er Guders Alter nær“.

Men for at naa det høje og vældige, skal man  
 bort fra den alfare Sti:

„Bort fra denne slidte Vej,  
 den til Altret fører ej;  
 thi hvor Hoben farer frem,  
 har ej Guder deres Hjem.  
 Her jeg ser en Sti sig dølge  
 under Græsset, matte Spor  
 sprede sig af sjældne Fod;  
 dristig, Ven! vi den vil følge;  
 til det Hellige fra Nord  
 lede kun de dunkle Spor“.

Og saa er han det nær, man hører Genlyden af  
 et forventningsfuldt Hjertes Banken, Spørgsmaalet:  
 Er det ej Alterets mossede Stene? Og Svaret, hvor-  
 med Digtet slutter:

„Det er! Og jeg skælver,  
 jeg dirrer af Lyst,  
 og hellige Andagt opfylder mit Bryst.  
 Jeg iler, jeg iler med vingede Fjed  
 for Asernes Alter at kaste mig ned  
 og prise de hensovne Guder.“

Det her gengivne er nogle Led af den Tryllering, som Nordens store Skjald har trukket om den ældgamle Stendysse i Haveris Skov ved Gunderslevholm.

Betragtningen over den som et Alter, et Offersted var Tidens den Gang. Nu ved vi, at det er et Gravsted for en af sin Tids mægtige. Men hvad er der vel til Hinder for at tænke sig, at dette Sted, der bærer Vidnesbyrd om en Tid, hvor man i Fællig har kunnet løse en stor Opgave til Æresminde for de Henfarne, ogsaa har været *et helliget Sted* for de Efterlevende.

Her som paa saa mange Omraader vil man sikkert finde en Kærne af Sandhed i den folkelige Overlevering. At Vrangforestillinger kan trænge sig ind, at senere Paahit forvansker Helheden, at Folkedigtning og Folketro arbejder sig ud over en svunden Virkeligheds Grænse, er alt saare selvfølgelig. Men som vor Tids Mennesker gerne dvæler ved Stederne, hvor store Skikkelser er stedt til Hvile, er det saa naturligt og i svundne Tidens Aand, at Gravstederne har kunnet blive Samlingssteder baade til Ofring og til Forhandling. En fortsat Forskning vil muligvis kunne bringe større Klarhed herom.

Af Brevvekslingen mellem Grundtvig og Molbech (offentliggjort i 1888 ved L. Schrøder) ses det, at der en Maaned efter den for Grundtvig saa betydningsfulde Vandring har været skiftet Breve mel-

lem de to Venner. Molbechs Brev er ikke bevaret. Men Grundtvig skriver (i Tiden mellem den 24. og 27. September 1808) til Molbech som Svar bl. a.:

„Først nu i Midnattens hellige Stund var det, at jeg kunde nyde den Glæde ved Deres Side at gentage Vandringen til den dunkle Offerlund, til det betydningfulde Minde om Oldtids Kraft og Asers højtidelige Dyrkelse“.

Ordskiftet mellem de to Venner, hvis Veje siden i saa mange Henseender skiltes, fortsattes forøvrigt offentlig. Molbech vender sig — temmelig pedantisk — mod Grundtvigs højstemte Asa-Hyldest, idet han i Skilderiet fra 1. Oktober 1808 skriver:

„Ej Asernes Glans *jeg* tilbeder,  
ej Andagt opfylder mit Bryst.  
Nedsunken er Gudernes Vrimmel  
i Tusindaars evige Grav,  
i Valhal var ikke den Himmel,  
som *Mennesket* Salighed gav“.

Og Grundtvig svarer i et følgende Nummer med et Digt til Molbech, i hvilket forekommer disse to Linier:

„Du *stander* midt i Guders Land  
med Varme som hos hver Kærminde,  
thi Du i gamle Norden kun  
en mærkelig Ruin vil finde.  
Du *knæler* ej; thi Asers Magt  
er Dig kun Fantasiens Pragt“.

F. Rønning (i „N. F. S. Grundtvig“, II, 1908) rammer sikkert det rette, naar han ser Aarsagen til Oehlenschlägers og Grundtvigs stærke Grebthed overfor Nordens Oldtid som noget af en Flugt fra en pinlig, magtløs Nutid til en Drøm om Fortids Størhed og Glans.



Et ganske snurrigt Korrektiv til sit Digt giver Grundtvig forøvrigt selv i en Efterskrift til „Kvæd-linger“, i hvilket Digtet er optaget, idet han skriver, at det koster ham Overvindelse at afskrive især de sidste Linier, der ligefrem er Daarekistesnak. „At det nu er Løgn, at jeg, Gud skee Lov! lige saa lidet udvortes som indvortes har nogensinde bøjet Knæ for slige Afguder det er da af to onde Ting den mindste“. Men han erkender dog, at Ordene er udrundne af en Begejstring for et Fund af herlige Minder om Fædrenes Storhed og Tro. . . .

Overflødige Forklaringer! Maaske stærkere end noget andet Sted har Grundtvig, da han stod ved Gunderslev-Dyssen, faaet Indvielsen til sin Gerning. Muligt at den dybeste Baggrund for Oplevelsen er hans saarede Sinds Modtagelighed, mulig at Fædrelandets Ulykke danner den anden Linie. Men Resultatet blev de store Syner, der prægede kommende Slægtled af vort Folk. Og det er dette, der betyder noget.

— — —

I en amtshistorisk Skildring vil det være berettiget at kaste et Blik paa de videre Omgivelser, i hvilke dette tusindaarige Minde har levet uanfægtet af Tidernes Gang. Et og andet kunde tyde paa, at man lejlighedsvis har begyndt at pille ved Oldtidsmindet. Nogle Sten er væltede — det *kan* være Tiden selv. Sten har der jo i hvert Fald været nok af i Knurrevang, hvor man forresten synes at have begyndt paa at pille dem op og slaa dem i Skærver. Forhaabentlig er det ikke Meningen. Knurrevang burde fredlyses og bevares til sene Tider som et Mindesmærke om, hvorledes Landet saa ud, da vore Forfædre, langt fjernere end Stendyssens Beboere, tog det i Besiddelse. Der er forøvrigt om denne

„Knurrevang“ den Mærkelighed at berette, at der i 1791 laa et Hus i Skovbrynet, kaldet „Mads Taters Hus“, et Vidnesbyrd om, at der altsaa ogsaa den Gang har været sjællandske Tatere.

I længst henfarne Tider har Hovedbyen i dette Omraade faaet Navn af Stormanden *Gunner* (Gunderslevholm er oprindelig en Bondeby med en Hovedgaard, der efterhaanden opslugte Gunderslevmagle By). Og den anden Sogneby i Omraadet Snesev har Navn af Storbonden *Snie* eller *Sne*, medens Torpbyen Rejnstrup i de ældste bevarede Dokumenter nævnes Reginstorp efter den første Torpboer *Regin*. Endnu 1791 fandtes der paa Rejnstrup Mark en „Kongshøj“ og det førnævnte Navn *Borup* levede endnu den Gang i det for os uforstaaelige „Borup Gade“. Øllemosehusene S. f. Rejnstrup minder maa-ske om en gammel Ulmose, en Ulvemose (gammel Flertalsform for Ulve var Uller; „Ugler i Mosen“ er Uller, altsaa Ulve, i Mosen. Men det kan ogsaa være et Gudsdyrkelsessted for Isens og Sneens hedske Guddom „Ull“).

Se med *dette* har hverken Grundtvig eller Mølbech beskæftiget deres Tanker. De er kun naaet til „Guderne“; det blev en senere Tid givet at naa til Folket. Og Grundtvig blev den, der mere end nogen anden viste Vejen, selv om han endnu som 25-aarig mente, at „hvor *Hoben* farer frem, har ej Guder deres Hjem“.

Sorø Amt har i Dyssen i Haveris og dens Omgivelser rige og værdifulde Minder, som der bør vogtes paa, og som vort Slægtled og ventelig mange følgende Slægtled skønner at vogte paa.

# FRA DEN GAMLE LANDSBY

Af

*August F. Schmidt.*

---

**P**aa Torvet i *Ringsted* ligger tre store, flade Sten, der er fredlyste. Efter Traditionen er de gamle *Tingsten* og saaledes snarest Rest af Byens gamle *Tingsted*. *Ringsted* er i øvrigt den *eneste* danske By, hvor saadanne er bevarede. Paa den ene er indhugget et Tavlespil som et Minde om Englændernes Ophold i Byen i 1807. — Ved Middelalderens Begyndelse omtales *Ringsted* som den aneligste By paa *Sjælland*; først senere maatte den i Betydning vige Pladsen for sin Medbejler *Roskilde*. Blandt de mange betydningsfulde Begivenheder, der er knyttet til *Ringsted*, skal her blot nævnes, at Kongerne i Middelalderen sædvanlig hyldedes i denne By paa *Sjællandsfarernes Landsting* for denne Pro vins. Den sidste, der modtog Hyldning i *Ringsted* som Tronfølger, var Christian d. IV den 10. Juli 1584.<sup>1)</sup>

*Thorkild Gravlund* har flere Steder i sine folkepsykologiske *Værker*<sup>2)</sup> skrevet om *Ringsted Torv* og *Sjællandsfarernes gamle Ting*. Der „er intet *Torv* som *Ringsteds* . . . . Det samler som i et eneste

---

<sup>1)</sup> Trap 4 III, 38, 41, 42, (med Fot. af *Tingstenene*).

<sup>2)</sup> Dansk Bygd II (1922), 23. Dansk Bygd III (1929), 7. Herredsbogen I (*Sjælland*) 1926 f., 14 f. Dansk Folkekarakter 1920.

stærkt og dybt Billede Danmarkshistorien. Der er intet andet Torv saa samlende stort og frit i sin By, saa aabent og levende i sin bløde Skraaning. I sit sindige jordfølgende Fald strækker det sig fra Vestsjælland til Østsjælland — saa stort er Ringsted Torv som er Sjællands Midte . . . . Her ligger tre gamle Tingstene, hvor den vestre Landevej gaar ind i Byen. De holder Stedet bundet i Historien, som de bindes selv af en mægtig Tildragelsens Sum, de tre graa Sten, sledet glatte af rindende Tid, susende Vejr, af Borgere, Bønder og Børn<sup>1)</sup>

I *Sorø Amt* fandtes der ellers ikke ret mange *Bystævner*, kan man tro de Optegnelser, som i vor Tid er indsamlet herom. I *Skørpinge* (Vester Flakkebjerg Herred) har der været et stensat Stævne paa et Stykke Gadeplads ved Skolen. Det huskes, at Bymændene tog Sæde paa disse store, uhugne Sten, naar Hornet lød. Pladsen er nu taget ind som Have.<sup>2)</sup>

Ved Forsamlingshuset i *Skuderløse* (Testrup Sogn, Ringsted Herred) ligger et Par store, firkantede Sten med flad Overside. De er godt et Par Alen paa hver Led. De synes at være to Halvdele af een vældig, kløvet Stenblok. Disse Sten havde oprindelig deres Sted paa Skolepladsen. Yngre Folk nævner dem *Tingstenene*. Gamle Mænd kalder dem *Majstenene* og siger, at Bylavet samledes her i fordums Tid. Hvornaar og hvordan, det har selv de halvfjerdsaarige ingen Viden om.<sup>3)</sup>

1) Dansk Bygd II, 23.

2) Thorkild Gravlund: Dansk Bygd II (1922), 88.

3) Gravlund: Dansk Bygd I (1917), 73. Dansk Bygd II, 34. Herredsbogen I, 14, 32 f. (Fot.). Dansk Bygd III (1929), 8. Jfr. J. S. Møller i Danske Studier 1930, 113 f.

Bymændene i *Valsømagle* (Haraldsted S., Ringsted H.) samledes ikke hos Oldermænden til Møde, men paa en Grønplads ved Smedjen. Stensat Stævne var der ikke.<sup>1)</sup>

Naar Bymændene skulde møde til Forhandling med eller modtage Ordre af Oldermænden, tudede han i *Byhornet*. Det maa antages, at i hver Landsby i Sorø Amt har man haft et Horn som Sammenkaldningsinstrument, men det er naturligvis kun et lille Antal Byer, hvorfra der forefindes Optegnelser om saadanne. Disse Optegnelser er i de fleste Tilfælde indsamlede af *Thorkild Gravlund*, hvis Stof herom i alt væsentligt findes trykt i Dansk Bygd I—II, ligesom Afskrifter af det forefindes i Dansk Folkemindesamling.

I *Fjenneslev* (Alsted H.) tudede Oldermænden i Hornet, naar der skulde kastes Sne. Hornet fandtes da i den Gaard, der i 1917 ejedes af Herløv Frederiksen.<sup>2)</sup> — Husmand Hans Pedersen, Bringstrup, 90 Aar i 1917, huskede, at Byhornet i *Bringstrup* (Ringsted H.) lød, da han var i Alderen 17—18 Aar. Bymændene samledes paa Gaden, han huskede ingen bestemt Plads.<sup>3)</sup> — Byhornet i *Valsømagle* (Haraldsted S.) laa i 1918 ovenpaa et gammelt Skab i Meddelerens, fhv. Gmd. Christoffer Hansens Gaard, da Sander Christoffersen i Sigersted købte Gaarden. Meddeleren tog det ikke med sig, da han solgte sin Gaard. „Hvor Hornet nu er, vides ikke. Der blev holdt Auktion over Gaarden. Det var et almindeligt

1) Dansk Bygd II, 25.

2) Opt. 1917 af Th. Gravlund efter Gmd. Jakob Pedersen, 69 Aar, Fjenneslev (D. F. S.).

3) Gravlunds Opt. 1917 (D. F. S.).

Kohorn med Navne indskaaret<sup>1)</sup> — Den i 1917 ca. 70-aarige Gaardejer Søren Rasmussen, *Farringløse*, huskede, at Snefogeden *tød* i Hornet. Første Gang tilsagdes Folk til Snekastning, siden blev de samlede ved Hornet.<sup>2)</sup> — *Landsgrav* Byhorn (Slagelse, St. Peders Landsogn) blev tidligere brugt hver St. Hans Aften, naar de skulde blæse Folk sammen til Kilderensning (Hellig Anders Kilde). Ogsaa ved Ildebrand blev der blæst. Smeden opbevarede Hornet. Da Landsgravgaard „for 10—12 Aar siden“ brændte, kom en gammel Mand løbende hen til Smeden og sagde: „Har du Hornet, Niels?“ Smeden fandt det frem. Den gamle spurgte: „Kan du blæse Niels?“ Men Niels havde Astma, og den gamle kunde heller ikke blæse — og siden har Hornet ikke været brugt. Det er et almindeligt Kohorn med afsavet Spids, med Aarstallet 1779 og nogle Navnebogstaver paa den ene Side.<sup>3)</sup> — I *Skuderløse* (Testrup S., Ringsted H.) havde de ogsaa et Byhorn. Da Verdenskrigen brød ud og de værnepligtige skulde indkaldes, lod Oldermændene sin Karl gaa ud med Hornet; „thi Hornet skal lyde for enhver heltsamlende Sag, men aldrig for kun kredsvisse Foretagender“ — og Hornet tudede. Hvad tudes der for? Der er Krig. Soldaterne indkaldes. Tonerne skrattede ud over Byen med en saa sælsom Uhygge, at Oldermændene kaldte sin Karl tilbage. Nej, der skulde ikke tudes mere. Der bliver vist aldrig tudet mere i Byhornet i Skuderløse. Saa langt frem i Tiden naaede det

---

1) Opt. 1918 af Th. Gravlund, (D. F. S.). Dansk Bygd II, 26.

2) Opt. 1917 af Th. Gravlund (D. F. S.).

3) Opt. af cand. mag. Gunnar Knudsen [med Tegning] (D. F. S.).

gamle Bylavs Gny.<sup>1)</sup> — Der har i *Sneslev S.* (Ringsted H.) ikke været Oldermænd, Brandfogden havde Hornet. Han tudede til Snekastning og Ildebrand og ved enkelte andre Lejligheder, hvor Mændene skulde samles.<sup>2)</sup> — I *Sludstrup* var for mange Aar siden Oldermænd. „Dei var i de unge Aar“. Der var en Pind i Hornet (Mundstykke). Snefogden havde siden Hornet. „Men nu siger de til [Snekastning] paa Klokkeslet“.<sup>3)</sup> — Tudehornet i *Kirke-Stillinge* (Slagelse H.) var et meget smukt forarbejdet Bøffelhorn med fint Mundstykke paa, som passede godt til Munden. Paa Hornet var indgraveret: „Kr. Stillinge Byhorn“ med sirlige Bogstaver. Hver Mikseldag skiftede det Opholdssted. Der blev „tudet paa Gaden“ saavel til Snekastning som til Tiendesamling, men Folk blev saa ligegyldige, at de ikke gad gaa ud paa Gaden og høre Besked, om ogsaa Oldermændene lukkede Porten op og tudede ind i Gaarden. Saa hørte den Tuden helt op, og man vilde saa hellere gaa fra Sted til Sted med Tilsigelsen, naar man dog alligevel skulde ind i Byens Gaarde og nødvendigvis til alle Udflytterne.<sup>4)</sup> — Oldermændene i *Hyllested* (V. Flakkebjerg H.) tudede i Horn, naar Bymændene skulde til Stævne. Sognestævne holdtes paa Kirkegaarden efter Gudstjenesten.<sup>5)</sup> — I Hoveritiden var der i *Ørslev* (V. Flakke-

1) Gravlund: Dansk Bygd I, 72.

2) Opt. 1917 af Gravlund, medd. af Hmd. Jens Madsen, Fredsgaarde, 70 Aar gl. (D. F. S.).

3) Opt. 1917 af Gravlund, medd. af gl. Bondemand, ca. 70 Aar, i Sludstrup (D. F. S.). Dansk Bygd II, 88.

4) L. P. Jensen: Bondeliv paa en vestsjællandsk Bondegaard (Fra Sorø Amt 1925, 21).

5) A. Jakobsen: Meddelelser om Hyllested Sogn 1910, 10.

bjerg H.) af Herremanden udnævnt en Bondefoged blandt Bønderne. Han „tød“ i Hornet. Hvor det Horn nu er vides ikke. Oldermænd det havde ingen Betydning, siges der.<sup>1)</sup> — Naar Hornet lød i *Skørpinge*, samledes Bymændene paa det stensatte Stævne ved Skolen.<sup>2)</sup> — I *Høve* (V. Flakkebjerg H.) var der to Lav. Bønderne havde deres Byhorn af Kobber, Husmændene havde et Kohorn, som laa i Smedien og blev smidt væk. Kobberhornet var borte — „heldigvis inden Kobberet steg i Pris, saa det undgik den værste Skæbne.“ „Om Efteraaret tudede de til Rensning af Gadekær og to Kilder ved Kæret. Bønderne mødte med Hest og Sluffe. Husmændene rensede Kæret, men til Gildet bagefter kom de ikke med, de gjorde blot deres Byhoveri.“<sup>3)</sup> — „I *Flakkebjerg* havde de et Byhorn med et Metal-Mundstykke og Metalring om, og mange Navne indskaaret deri — men det var vist ikke i den sidste Menneskealder. De samledes ved den sydligste Smedie, men der var ingen stensat Stævne“ fortalte en gammel Kone til Thorkild Gravlund.<sup>4)</sup> — I *Frankerup* (Egeslevmagle S., V. Flakkebjerg H.) var Byhornet en *Konkylie*, „skænket af et Bysbarn, der var bleven en stor Mand etsteds i det fremmede — maaske i Vestindien. Men hvor er det Sneglehorn nu?“<sup>5)</sup> — Paa *Aggersø og Omø* (V. Flakkebjerg H.) sammenkaldte Oldermændene Bønderne ved at blæse i Horn. Paa *Omø* var det i 1911 et mægtig Studehorn med

---

1) Opt. 1915 af Gravlund. Dansk Bygd II, 31.

2) Dansk Bygd II, 88.

3) Gravlund: Dansk Bygd II, 88 f.

4) Dansk Bygd II, 88.

5) Dansk Bygd II, 88.



Kobbermundstykke, men uden nogen Slags Inskription. Det brugtes, foruden ved Indbydelse til Gilde, ogsaa for at samle Folk i Tilfælde af Ildebrand, ved Snekastning, samt naar et Vandløb skulde renses op.<sup>1)</sup> — Og endelig kan om Byhorn nævnes, at den 26. September 1917 holdt Aktieselskabet *Førslev Forsamlingshus* sin aarlige Generalforsamling. „Klokhøj foreslog at samle Sognets tre Byhorn og give dem til Amtsmuseet i Sorø“.<sup>2)</sup>

Naar Bymændene saa var sammenkaldte, lededes Forhandlingerne af *Oldermanden*, der valgtes for et Aar ad Gangen. Han var en Slags Lægmands-Politik og -Dommer. Om Oldermandsbestillingen faar vi altid god Besked i vore gamle *Landsbylove*, der af *Poul Bjerge* og *Thyge J. Sægaard* er udgivne i den for Studiet af dansk Bondehistorie og Sædvaneret saa vigtige Udgave: „Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer“ I—III (1904—20), i hvis første Bind S. 164—197 findes udgivet de fire af Udgiverne fra Sorø Amt kendte Vider og Vedtægter, nemlig *Lynges Bys Lov* fra 1670 med 66 Paragraffer, *Bylov udi Snæslev* fra 1649 med 54 Paragraffer i fire Parter, *Fodby Bys Lov og Vedtægt* fra Slutningen af det 18. Aarhundrede med 48 Paragraffer, *Lille Næstved Bylov* fra 1575 med 32 Paragraffer.

Det vil føre alt for vidt her udførligt at citere eller referere af disse lærerige landbrugshistoriske Dokumenter; interesserede henvises til selve Værket.

1) Opt. 1911 af cand. mag. Gunnar Knudsen, medd. af Gmd. Kristen Madsen, Omø, 47 Aar, (D. F. S.).

2) Ringsted Folketidende 27/9 1917.

Men for dog at give et lille Indtryk af Viderne fra Sorø Amt, skal citeres nogle enkelte Paragraffer fra dem.

„Naar oldermændene tuder paa Gaden og skal forsamle byemændene, hvøe da iche møder eller hans visse bud, gifve til byen tov skilling. — Item forsømmer oldermændene dem at opskrive, men ser igiennem fingre med dem, give for hver, hand forsømmer, tov skilling. — Item giver nogen oldermændene skiendsord, bander eller truer hannem, naar hand taler om byens handel, bøde trei mark danske. — Men slaar nogen Oldermændene, naar hand taler om byens gafn, gifve tov rixdaler til byen och siden bøde som for anden ugierning.“ (Lynges § 1—4). — „Naar som lavgs øllet er indtaget, skal oldermændene udliuse af gildeshuset knive, øxer eller ulovlige værier, hvilke mand kand giøre nogen skade med. Hvøe, der efter findis ulovlige værier hos, skal bøde til byen tov rixdaler. — Hvo som giør ufred i gildishus, skal bøde skaden efter fire mænds sigelse, og til byen sex mark. — Hvo som bander, truer eller taler uhøvisk udi gildishus, bøde strax trei mark. — Om verthen: Hvo som giør den mand skade i hus eller gaard, som gildet holdis udi, bøde skaden efter fire mænds sigelse og siden trei mark til byen. — Naar gildet er begyndt, skal oldermændene banke for og befale alle at bede og tacke Gud og siden siunge en smuk lovsang. Men forsømmer oldermændene det, skal hand bøde trei mark, saa tit det sker“ (Lynges § 55—58, 60).

Foruden Regler for Oldermændene og Gildesammenkomster, fandtes der i Bylovene en Mængde andre Bestemmelser Landsbyen vedrørende: om Byvängen,

Led og Gærder, uvan Kvæg, Tøjring, Saaning, løse Heste og Kreaturer, Græsgang, Kvæg at drive i Folden, om Kæltringer og Sammenkøbere, Markredskaber, Ildsteder, fattige Folk, Gudsbespottere, Oldermændens Bøsse, løse Hunde og meget mere. De fleste Paragraffer indeholder Oplysninger om Bødernes Størrelse, naar der var sket Brud paa Vedtægterne. Landsbylovene er tit kun en Fortegnelse over Overtrædelser, der kunde medføre Bødestraf; men disse Bøder blev anvendte vel, til „Bysens Tarv og det almene Bedste“.

Vi skal nu høre, hvad Nutidsoptegnelserne om Oldermænd m. v. fra Sorø Amt fortæller os.

I *Valsømagle* laa de syv Gaarde i Byen, de fem paa Marken. Oldermænden skulde sige dem til, der boede paa Marken, naar Lavet skulde samles. Der blev jo ellers brugt Byhorn. Oldermænden fik Bud fra Sognefogeden, naar der skulde tilsiges til Snekastning og andet Pligtarbejde. Der var en Snefoged for Hovedlandevejen, han tog Mandskabet først. Oldermænden, som var Snefoged for Byvejen, kunde derefter tage Mandskab. Meddeleren huskede ikke, naar der var Oldermændsskifte. Da Sogneforstanderskabet kom 1856, gik Oldermænden af eller tabte sin Betydning.<sup>1)</sup> — I *Haraldsted* skiftedes Oldermænd Kyn delmissedag ( $\frac{2}{2}$ ). — I *Farringløse* laa det egentlige Oldermændslav forud for Meddeleren, fhv. Gaardmand Søren Rasmussens Tid (ca 70 Aar i 1917), men han huskede, at *Snefogeden tød* i Hornet. Første Gang tilsagdes Folk til Snekastning, siden blev de samlet ved Hornet. Før Meddelerens Tid havde

<sup>1)</sup> Opt. 1918 af Th. Gravlund, medd. af Christoffer Hansen, Valsømagle (D. F. S.). Dansk Bygd II, 25 f.

Bymændene Samling paa Korsvejen i Farringløse By. Der var dengang Bøder for at komme for sent. „Det hævedes i Slutningen af Trediverne.“ Oldermænd skiftedes til Fastelavn.<sup>1)</sup> — I *Sneslev* „har ikke været Oldermænd, men *Brandfogeden* havde Hornet.“<sup>2)</sup> — Oldermænd i *Kirke Stillinge* havde lige indtil den nye Snekastningslov kom, vel nok den i 1891, to Forpligtelser: at tilsige Beboerne efter den af Sogneforstanderskabet — efter 1867 Sogneraadet — tilsendte Liste over snekastningspligtige, naar Sneen gjorde Vejene ufremkommelige, og naar Kapitelstaksten var sat og Listerne affattede da at „samle Tiende“, d. v. s. indbyde Gaardmændene til at møde hos sig 2 Gange, altid i første Halvdel af Februar, til Ordning af Konge- og Kirketiende. Som legitimt Bevis paa denne Værdighed behøvedes kun Tudehornet. Efterhaanden som man indfandt sig hos Oldermænd, blev der serveret Smørrebrød og Æbleskiver med Øl og Snaps, hvorefter Pengene indbetaltes til Listeføreren, der gerne var Oldermænd selv. Naar alle var samlede, holdtes Licitation over Transport af det samlede Beløb, Kongetiende til Valbygaards Godsforvalter og Kirketiende til Sorø Akademi, det kunde i Regelen gøres for 8—10 Sk. pr. Gaard. Havde nogen saa en Sag af fælles Interesse, kom den frem til Drøftelse. Stillinge Gadejord var i mange Aar Genstand for en meget livlig Forhandling, ligesom *Bysmedens* Kaar og Stilling ogsaa engang ved et *Tiendegilde* (før 1864) var til Forhandling. Smedens Indtægter blev efter Drøftelsen ændret til det bedre, i Overensstemmelse med de

1) Opt. 1917 af Th. Gravlund (D. F. S.); jfr. Dansk Bygd II, 25.

2) Opt. 1917 af Th. Gravlund (D. F. S.).

almindelige Fremskridt baade i økonomisk og i praktisk Henseende.<sup>1)</sup> Forhandlingerne ved Tiendegildet drejede sig altid ogsaa om at „tinge Fastelavnsgilde“ for „de gamle.“ Resten af Natten aad og drak man; særlig blev der drukket Kaffe og Nægte, der spillede Kort o. s. v., og ved Afslutningen erlagde man 2 à 3 Mark, som med Aarene steg til 1 Rdl.<sup>2)</sup> — Paa *Omø* findes der to Bylav, Gaardmændenes og Husmændenes. Oldermændene skiftes der den 1. Maj. Den nye Oldermann skal paa sin Tiltrædelsesdag gøre et Gilde, hvortil Kvinder ikke maa komme. Om Formiddagen gaar han omkring og blæser i Hornet. Oldermannsværdigheden gaar paa Omgang mellem Gaardmændene. Husmændenes Oldermann har Ret til at deltage i Gaardmændenes Gilde. Oldermannen skal holde Byens Orne, og faar som Vederlag derfor kun 10 Kr. ialt. Han skal ogsaa selv sørge for at have en Orne, og lægger derfor en til om Efteraaret, før han skal tiltræde. Husmændenes Oldermann gør Gilde Fastelavns Mandag. Han staar for deres Kasse og fordeler de Penge, som indkommer ved Salget af Græs. Husmændene har intet Byhorn, og Indbydelserne til deres Gilde sker mundtlig.<sup>3)</sup> — Oldermannen paa *Enø* havde, som andre Steder, forskellige Pligter at varetage. 1846 blev en paa *Øen* kendt Bonde, Lars Hansen, Oldermann. Han indrettede en *Lavs-bog* for *Enø* Bylav. Det var ham, som arbejdede saa stærkt paa at faa *Enø* forbundet med Sjælland ved en Bro. Som *Øens* selvskrevne Høvding ledede han det Optog, der den 12. August 1846 modtog

1) Jvfr. min Bog: Landsbysmeden 1932.

2) L. P. Jensen i *Fra Sorø Amt* 1925, 21 ff.

3) Opt. 1911 af Gunnar Knudsen (D. F. S.).

Kronprins Frederik, da han fra Gavnø, hvor han var paa Besøg, rejste over Øen til Karrebæksminde. Med Lars Hansen i Spidsen for 5 Gaardmænd til Hest ekskorteredes Prinsen tværs over Øen.<sup>1)</sup>

— — —

Foruden Aarets store Fester (Jul, Paaske, Pinse, St. Hans og Høstgilde) holdtes der i de gamle Landsbyer en Del *mindre Gilder*, hvorom vi nu skal høre.

Der er fra Sorø Amt overleveret nogle Enkeltheder om *Ornegildet*. Det holdtes i *Bringstrup* ved Kyndelmisse. Samme Dato holdt man ogsaa Ornegilde i *Valsømagle* i Haraldsted Sogn. Ornelavet var her ikke det samme som Bylavet. Ornelavet var en yngre Opfindelse, hvor det var frivilligt, om en Mand vilde være med eller ej. Der var ellers ingen særlige Gilder for Bylavet.<sup>2)</sup> — I *Haraldsted* var Ornegildet ogsaa Kyndelmisse. Om Formiddagen kørte Karlene Korn til den Gaard, som holdt Ornen og om Aftenen samledes Mændene her, ikke Kvinderne, og saa skiftede de Oldermænd.<sup>3)</sup> — Ornegildet i *Farringløse* holdtes forhen samtidig med Oldermændsskiftningen i Fastelavnen, da *Fastelavnsgildet* ogsaa holdtes hos Oldermænden. Gildelavet omfattede hele Byen og kun Byen, ikke engang Slægtninge udenbys. Der var ikke Plads til flere end Byens Folk, og de *skulde* med. Dagen derpaa kunde

1) Laurits Pedersen: Fra Enø Bylav (Fra Sorø Amt 1914, 14 ff.). Achton Friis: De danskes Øer III (1928), 14.

2) Opt. 1918 af Gravlund, meddelt af fhv. Gmd. Christoffer Hansen.

3) Opt. 1918 af Gravlund, medd. af Enke Lisbet Jørgensdatter, Allindemagle, har tjent i Haraldsted, 80 Aar (D. F. S.). Dansk Bygd II, 26.

Karle og Piger, Ungdommen, komme til Gilde.<sup>1)</sup> — I *Sneslev* holdtes Ornegildet indtil Firserne Fastelavns Mandag. Da var Fredsgaarde (8 Gaarde) og Aalstofte (3 Gaarde) sammen i Lav. Hjelsmømagle (12 Gaarde) og Almstofte (5 Gaarde) var i et andet Lav.<sup>2)</sup> — Bylavsgilder ved Fastelavn (Ornegilde) „holdtes for ca. 20 Aar siden“ i *Terslev*. Tilsidst var kun det halve af Byen med, fortalte Kromanden i Terslev i 1915 til Thorkild Gravlund.<sup>3)</sup> — Paa *Omø* er en Forening „Omø Orne- og Gildelaug“, der i 1925 havde anlagt Sag mod et af sine Medlemmer, en Gaardejer, der ikke vilde gøre det ham efter Tur tilkomne Gilde. Gaardejeren blev dømt til at afholde Gildet eller i dets Sted betale 200 Kr. til Lavet. Desuden skulde han betale 60 Kr. i Sagsomkostninger. „Herefter har Omøboerne Udsigt til en stemningsrig Festlighed.“<sup>4)</sup> — Inden vi forlader Ornegilderne skal anføres et Par lidt mere udførlige Skildringer af saadanne Sammenkomster. 1923 holdtes Fastelavnsmandag og Tirsdag i *Ørslev* ved Ringsted det sidste Ornegilde. I „Venstres Folkeblad“ fortalte en Indsender dette Aar om Ornegilderne i gamle Dage: For en Snes Aar siden havde man endnu det gamle Traktement, som det havde været brugt i mange Slægtled. Dagen begyndte i ældre Tid med, at Pigerne fra de forskellige Gaarde mødte om Morgenen i Gildegaarden med Smør, Fløde og Mælk til Brug ved Gildet. Naar

1) Opt. 1917 af Gravlund efter fhv. Gmd. Søren Rasmussen (D. F. S.).

2) Opt. 1917 af Gravlund, medd. af Hmd. Jens Madsen, Fredsgaarde, 70 Aar (D. F. S.).

3) Opt. i D. F. S.

4) Sorø Amtstidende 11/10 1925.

Pigerne havde faaet en Forfriskning, kunde Kogekonen begynde paa Middagsmaden. Inden Kl. var 12 kom Gæsterne. De fik til Middag Grød og Klipfisk med Snaps til; Fisken skulde helst svømme, og den skulde være af fineste Sort. Middagsmaden spistes i Øverstestuen, og naar Spisningen var overstaaet, blev Borde og Bænke ryddet ud, hvorefter Børnene legede og dansede her om Eftermiddagen, mens Konerne saa til og snakkede. Mændene opholdt sig i de øvrige Stuer, de fleste spillede Kort, og nogle af de rigtige Gamle samlede sig om Dagligstuebordet, hvor Klukflasken, Ølkruset og Tobakskardusen stod til behagelig Afbenyttelse. Her sad man saa og snakkede om Byens Anliggender og lettede paa Klukflasken og Ølkruset, som det passede enhver. Aftensmaden spistes i Dagligstuen og Havestuen; Mændene spiste i Dagligstuen og Konerne i Havestuen. Det var saadan en praktisk Ordning, saa var der ingen til at tælle Snapsene i Dagligstuen. Efter Aftensmaden var der ingen rigtig Skik paa Kortspillet; saa skulde alle danse, og Danselysten blev endnu stærkere efter Punchen, som man fik ved Midnatstid. Saa blev der sat et Bord med Punchebolle og Glas ind i Øverstestuen, saa drak man og sang alle de kendte Skaale for Værten, Værtinden, Børnene, Kogekonen, Musikken og tilsidst for Selskabet. Efter denne Hjertestyrkning var der Humør til at tage fat paa de rigtig gamle Danse: Totur, Tretur, Firetur, Svejtrit o. s. v. Det blev henimod Dag inden Dansen sluttede. Tilsidst vankede der Plukfisk og Snaps til at gaa hjem paa. — Anden Dagen mødte Gæsterne igen til Middag og tog den samme Tørn som første Dag; kun var Middagsklip-



fisken bleven til Plukfisk og Grøden til Øllegrød. Gildeslavet i Ørslev har ejet et Hus med 6 Skpr. Land til. Hvorledes Huset er kommet i Lavets Besiddelse vides ikke. Manden i Huset har nok i sin Tid passet et Led paa en Vej; men da Leddet blev afskaffet gik Huslejen til Lavet, og den bestod af 40 Potter Brændevin og en halv Tønde Øl til Gildet. I den sidste Tid er Lejen betalt med 20 Kr. aarlig, og Manden købte Huset ved Gildets sidste Faste-lavn for 80 Kr. Købesummen skal betales inden Faste-lavn 1924, og skal anvendes til et sidste afsluttende Gilde for Lavets Medlemmer.<sup>1)</sup>

Det sidste Ornegilde, som jeg kender Oplysninger om, er det, som *Krøjerup* Bylav (Bromme Sogn) holdt i Faste-lavnen 1929. Tidligere havde Bylavet mange Ting tilfælles, men efterhaanden er Fælleskabet indskrænket til at omfatte Byornen, der hvert Aar skifter Opholdssted, idet den gaar paa Omgang hos Lavets Medlemmer. Den Mand, som Ornen ved Faste-lavn 1929 havde Ophold hos, maatte gøre Faste-lavnsgildet for de andre Bylavsmænd. Oprindeligt var det kun Lavets mandlige Del, der kom til dette Gilde: selve Gaardenes Ejere og disses hjemmевærende voksne Sønner. For en Snes Aar siden fik Kvinderne dog ogsaa Adgang; man fandt vel, at Gildet blev lovligt lille, naar kun Mændene og Sønnerne kom med. Ved saadant et Faste-lavnsgilde begyndtes der tidligt paa Eftermiddagen. Kl. 3 indfandt Gæsterne sig og blev først budt til Sæde ved Kaffe-bordene. Saaledes styrket toges fat paa „Holmblads Salmebog“ eller Tiden kortedes paa anden Maade, indtil Aftenbordet stod dækket med mange solide og gode Retter. „Efter at

1) Jyllandsposten 8/3, 1923 efter Venstres Folkeblad.

man har gjort Besked med, „hvad Huset formaar“, fortsætter man, hvor man slap med Underholdningen, og først sent ud paa Aftenen eller Natten tager man paany Plads ved Bordet, nu skal man have sig en solid Frokost, før der kan tænkes paa Hjemturen.“<sup>1)</sup>

Foruden Ornegildet har vi i det ovenstaaende ogsaa hørt om *Tiendegildet* i Kirke Stillinge. Der kan endvidere meddeles nogle Oplysninger om enkelte andre Bygilder.

Flere Steder er Fastelavnsgildet og Oldermændsgildet identiske, idet Oldermænd skiftedes ved den Lejlighed. I *Ørslev* (V. Flakkebjerg H.) holdt man det sidste *Oldermændsgilde* i Slutningen af 1890'erne. Dog, Gaardejer Lars Jensen, Ørslev, fortalte til Th. Gravlund, at det kun var en Hesteforening, som hittede paa at kalde sin Sammenkomst saaledes. Men Fastelavnsgilde havde Bylavet endnu i 1915 paa Omgang.<sup>2)</sup> — Om Efteraaret ved Gadekærsrensningen i *Høve* var der bagefter Gilde hos Oldermændene. Husmændene, der rensede Kæret, kom ikke med. Smeden, der jo var Embedsmand, deltog i Gildet, som fejredes hos Oldermændene, og naar det var overstaaet — med Smørrebrød og Punsch — drog man til næste Aars Oldermænd, og i dette Optog blev Byens Kobberhorn baaret, smykket med Blomster. Og Gildet stod med samme Traktement hos den nye Oldermænd.<sup>3)</sup>

Paa *Aggersø* fejredes endnu indtil 1917—18 *Voldermisssegildet* d. 1. Maj. Festen indledes om Morgenen med Tuden i Byhornet, og man samledes

1) Jyllandsposten 15/2 1929 efter Ringsted Folketidende.

2) Gravlunds Opt. i D. F. S.

3) Gravlund: Dansk Bygd II, 89.

da hos den Bonde, hvis Tur det var, til Smørrebrød, Punsch og Kortspil. Kun ældre Folk blandt Bymændene (Gaardmændene) kunde deltage, Husmænd og Kvinder taaltes ikke. Husmændene havde deres eget Gilde ved Fastelavnstid — som paa *Omø*. Paa Aggersø fejredes endnu o. 1923 hvert Aar *Fastelavns-gilde*, hvor Karlene var udklædte med kulørte Baand, som Pigerne havde skænket dem. Pengene, som kom ind under deres Ridt fra Gaard til Gaard, holdt de Gilde for om Aftenen.<sup>1)</sup>

*Omøboerne* er delt i to Bylav: Gaardmændenes og Husmændenes. Øens Græsning er delt i to Parter, den ene tilfalder Gaardmændene, den anden Husmændene. Græsset sælges hvert Aar paa *Auktion*; de derved indkomne Penge fordeles. Gaardmændene har deres egen Auktion, men af de Penge, som indkommer, faar Husmændene 1 Gaards Part til Fordeling, og desuden holder ogsaa Husmændene Auktion over deres Græs. Gaardmændene holder deres *Gilde 1. Maj*. Paa den Dag tiltræder den nye Oldemand sin Værdighed, og han skal gøre Gildet, hvortil Kvinder ikke kan komme med. Om Formiddagen blæses i Byhornet. Ved Middagstid kommer saa Bymændene sammen og der serveres skaaret Smørrebrød. Saa forhandles der om Byens Anliggender, og der holdes Auktion over Græsset. Sognefogeden raaber det op. Efter Auktionen faar man Mad og Kaffe, og saa snakker man og spiller Kort. Kl. 6—7 spises der til Aften, der vanker da Flæskesteg og Rødkaal med Snaps. Tidligere var det kogt Flæsk. Saa spiller man igen Kort og drikker Punsch, og nogle holder ud lige til den lyse Morgen. Older-

<sup>1)</sup> Achton Friis: De danskes Øer III, 58.

manden skal sørge for Tobak, derimod ikke for Cigarer. Til dette Gilde plejer man nu at bruge Forsamlingshuset.<sup>1)</sup> — Ved *Enø* Bylavs Efteraarsgilde, *Haregildet*, var Husmændene ogsaa med.<sup>2)</sup> — I *Fjenneslev* holdtes i gammel Tid *Slaagilde*, naar Byens Karle var færdige med at slaa Enge paa Kongsholm(?).<sup>3)</sup>

Og endelig skal anføres en Optegnelse, som giver Oplysninger om, hvorledes en bestemt Begivenhed kunde give Anledning til en Sammenkomst, hvor der ogsaa vankede Dramme.

Hans Andersen fra Skaarupøre ved Svenborg sejlede i sine unge Dage (indtil 1870) med en Kornskipper fra *Skelskør*. De tog da stundom ind til *Agersø* eller *Omø* for at bestille Korn af Bønderne der. De gav Oldermændene Breve fra Kiel- og Flensborg-Købmændene om Kornpriserne der, hvorefter han sammenkaldte Bønderne ved at blæse i Hornet. Sømændene, der havde Brændevin med sig, gav nu Bønderne hver en Dram, og nu kom det langsomt fra den ene efter den anden: „Du kan skrive mig for een Tønde, Lars“ (Oldermændene). Saa fik de en Dram til, og snart lød det igen langsomt fra den ene efter den anden: „Du kan skrive mig for to Tønder, Lars.“ Saa fik de en Dram til og saaledes blev man ved, til Korntilbudet var bragt op paa en rimelig Højde. Bønderne bragte selv Kornet til Skelskør, hvorfra Skipperen sejlede det til Kiel. Da Telegrafens kom, kunde Folk imidlertid hurtigere faa Bud

1) Opt. 1911 af Gunnar Knudsen (D. F. S.).

2) Fra Sorø Amt 1914, 14 ff.

3) Opt. 1917 af Gravlund efter Gind. Jakob Pedersen, 69 Aar, K. Fjenneslev (D. F. S.).

om Priserne paa Markedet, og saa bortfaldt vist ogsaa Opkøbet. Efter et saadant Opkøb opvartede Agersøboerne engang med Æggekage, der var bagt ved tørret Kogødning (Komokker), saa smaat var det med Brænde derovre.<sup>1)</sup>

— — —

Det har været Hensigten i det ovenstaaende i al Kortfattethed at meddele det kulturhistoriske Materiale vedrørende Bystævner, Oldermænd, Byhorn og Lavsgilder fra Sorø Amts Landsbyer, som det hidtil er lykkedes mig at finde. I Noterne vil man se, hvorfra Stoffet i de enkelte Tilfælde er hentet. Dog bør endvidere nævnes *J. V. Christensens* Bog: „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie“ (1930), 20 ff., 238 (jfr. „Tider og Skikkelser“ IV, 73—78), hvori der findes fortrinlige Oplysninger om Dagliglivet i Landsbyerne forhen samt en Karakteristik af Landsbylovene. Min Opgave har været paa et Sted at samle de spredt tilgængelige Optegnelser, som forefindes om Sædvaneret og Bylavsgilder i Sjællands sydvestlige Amt. Det vil ses, at det kun er faa Landsbyer, der er repræsenteret i dette mit lille Bidrag til Sorø Amts Landbohistorie. Det vilde derfor være i høj Grad ønskeligt, om historisk interesserede Folk i Sorø Amts forskellige Sogne vilde optegne, hvad de véd om de Emner, der i det ovenstaaende er behandlede, og sende disse Optegnelser til *Dansk Folkemindesamling*, Kgl. Bibliotek, København K., hvor de, opbevarede for Fremtiden, kan komme den kulturhistoriske og lokalhistoriske Forskning til Nytte.

---

1) Opt. 1924 af Johs. M. Jensen efter Fisker Hans Andersen, Skaarupøre, 88 Aar (D. F. S. 1906/46: 1031). Jfr. Sorø Amtstidende 5/3, 1931.

# SAMFUNDETS VIRKSOMHED

1932.

---

**G**ennem det forløbne Aar har Samfundet fortsat sin Virksomhed i det engang lagte Spor.

Bestyrelsen har holdt Møde 25. April 1932, hvor Formanden fremlagde det reviderede Regnskab for 1931 og derefter det foreløbige Regnskab for 1932, idet han bemærkede, at det fremdeles stod hen i det uvisse, om der vilde blive tilstaaet Historisk Samfund for Sorø Amt Statstilskud i Lighed med tidligere Aar, ligesom man heller ikke kunde sige noget om, hvorledes den indtraadte Krise vilde virke paa Medlemstallet. En Ting synes imidlertid at være givet, at Samfundet — ligesom saa mange andre — i højere Grad end hidtil maa tage Udgifterne i Betragtning. Forhaabentlig er det dog kun en forbigaaende Nødvendighed. — Man besluttede, om muligt, at holde Aarsmøde og Generalforsamling i Aar paa Borreby, saafremt den dertil nødvendige Tilladelse vilde blive os givet. — Formanden og Redaktør Christensen udtalte Ønske om at udtræde af Bestyrelsen ved næste Generalforsamling.

Den 27de Juli 1932 holdt Bestyrelsen atter Møde. Ved denne Lejlighed planlagdes den paatænkte Sam-

menkomst. Hofjægermester Castenschiold, Borreby, havde velvilligst givet Tilladelse til, at Mødet holdtes paa en af Plænerne i Parken eller — i Tilfælde af ugunstigt Vejr — i Festsalen. Pastor Severinsen og Redaktør Christensen gav Tilsagn om at tale, og Antikvarboghandler Bøggild om at læse højt ved Kaffeboardet, som man bestemte at henlægge til Kobbæk.

Redaktør Christensen og Formanden fastholdt deres tidligere udtalte Ønske om at træde ud af Bestyrelsen, og man enedes om i deres Sted at foreslaa Generalforsamlingen at vælge Overlærer Heltoft, Haslev, og Amtmand Topsøe, Sorø, af hvilke den første havde givet Tilsagn om at ville indtræde i Bestyrelsen, og man haabede ogsaa at modtage Tilsagn fra den sidste.

Generalforsamlingen holdtes, som bestemt, Søndag den 28. August 1932 paa Borreby. Formanden bød Velkommen, Antikvarboghandler Bøggild valgtes til Ordstyrer. Af Formanden blev der aflagt Beretning om det foregaaende Aars Tildragelser, ligesom det reviderede Regnskab for 1931 fremlagdes. Det balancerede med 1871 Kr. Kassebeholdningen var 52 Kr., Medlemstallet 401. Ved de derefter stedfundne Valg erstattedes Redaktør Christensen med Overlærer Heltoft og Formanden med Amtmand Topsøe, medens Antikvarboghandler Bøggild, ligesom Revisorerne, Lærerne Kæstel og Nielsen, genvalgtes.

Ved Mødet i Parken, hvor 3-400 Mennesker havde samlet sig, holdt Pastor Severinsen et instruktivt og interessant Foredrag om Borreby, og Redaktør J. V. Christensen om Sjællænderen i det danske Folkesamfund, idet han fremdrog en Række Træk af

Liv og Fortælling i ældre og nyere Tid, og ved det derefter følgende Kaffebord (i Kobæk), hvor Tale og Sang vekslede, foretog Antikvarboghandler Bøggild i sjællandsk Mundart Skildringer fra Egeslevmagle og Gimlinge Sogne, hvad der hilstes med Bifald.

I det hele var det en vellykket Sammenkomst, som paa en smuk Maade træder ind i Rækken af de mange udmærkede Sammenkomster og Møder, Historisk Samfund har holdt i de forlødne 21 Aar.

---



## ET TILBAGEBLIK.

---

**M**ed denne Aarvog har Historisk Samfund for Sorø Amt udgivet ialt 20, fordelte paa 4 Bind, og da der, som det vil være bekendt, ved Aarets Udgang indtræder en Ændring med Hensyn til Redaktionsudvalgets Sammensætning, kunde der maaske være Grund til at se paa, hvad der i de svundne Aar er naaet, idet man paa den Maade lettere bliver klar over, hvad der staar tilbage og hvad man derfor særlig skal have sin Opmærksomhed henvendt paa.

Det er en ikke ubetydelig Række af Skribenter, ialt 58, der har ydet deres Bidrag til de 20 Aarvogge, men af disse er kun en meget lille Procentdel bosiddende udenfor Amtet. Sjældent har man grebet til den Udvej at bestille Afhandlinger; i de fleste Tilfælde har Forfatterne uopfordret fremsendt, hvad de kunde ønske optaget i Aarvøgerne, og dette har man stadig anset for en Fordel. Som bekendt er det Historisk Samfunds Opgave — ogsaa gennem sin Aarvog — at vække og styrke den historiske Sans og Kærligheden til Minderne, og selvfølgelig kan dette ligesaa godt opnaas gennem Afhandlinger, som har Videnskabsmænd fra Hovedstaden eller andetsteds fra til Forfattere, men det er ret forklarligt,

at man har sat og sætter særlig Pris paa, at Amtets egne Indbyggere ikke alene ejer historisk Interesse, men søger at lade denne sætte sig Frugt i skriftlige Meddelelser. Og vi har saa at sige aldrig været i Trang for Bidrag; tværtimod er de kommet saa livligt, at Afhandlinger gentagne Gange har maattet vente paa, at der kunde blive Plads til dem.

Men naar langt de fleste af de Afhandlinger, vi har optaget, er kommen til os uopfordret, er det en Selvfølge, at vi ikke har haft større Indflydelse paa, hvilke Emner der blev draget frem til Behandling. Alligevel er vore Bestræbelser gaaet ud paa, at der, saa vidt muligt, i hver Aarbog var Læsestof baade for By og Land. Naturligvis har det været svært, for ikke at sige umuligt, at træffe alles Smag, og hvad der har vundet Bifald det ene Sted, har mulig vakt Mishag det andet. Men vi mener dog at turde fastholde, hvad der vil fremgaa af nedenstaaende Fortegnelse, at Emnerne har været hentet fra alle de forskellige Dele af vort Amt, fra Købstad og Landsby, fra Herregaard og Husmandshus, fra Præstegaard og Borgerbo.

Skulde der kunne siges noget, var det maaske det — hvad der vel i og for sig ikke er Grund til at undres over —, at Hovedparten af, hvad der er behandlet, hører den nyere Tid til eller dog de sidste 200 Aar. Af egentlig arkæologiske (forhistoriske) Afhandlinger har der kun været 4, og ikke mere end 8 Afhandlinger har hentet deres Emne fra Middelalderen, medens det samlede Antal af Afhandlinger, der har været optaget, ialt er 122.

---

## AMTET I SIN HELHED OG ALMINDELIGE EMNER.

Poul Hansen: Om Hegn og Hegnsætning i ældre Tid	III	68—76
H. Ussing: Stednavne i Sorø Amt.....	IV	3—44
— : Om Optegnelse af Folkemaal og Folkeminder.....	IV	131—36
H. Zangenberg: Undersøgelser af Gaarde og Huse i Midtsjælland.....	V	122—25
Gunnar Knudsen: Hellige Kilder i Sorø Amt....	VII	3—47
— : do. (Efterslæt)	IX	43—49
J. V. Christensen: Midtsjællandske Markstrøgs Navne.	X	3—15
— : Zakarias Nielsen og Sorø Amt..	XI	21—30
P. Severinsen: Bandsættelse af ukendt Gerningsmand	XIV	150—51
L. F. la Cour: Hjemstavnskursusets Forberedelse og Forløb.....	XV	3—14
K. Simonsen: Sorøegnens Geologi.....	XV	22—35
C. V. Otterstrøm: Sorøegnens Søer.....	XV	36—42
J. Brøndsted: Sorøegnens Oldtidsminder.....	XV	43—47
H. Ussing: Sorøegnens Kulturfysiognomi.....	XV	48—71
A. Oppermann: Sorøegnens Skove.....	XV	83—96
L. F. la Cour: Hvideslægten.....	XV	108—117
M. Mackeprang: Sorøegnens Kirker.....	XV	118—135
[P. Severinsen]: Absalon.....	XVI	3—4
August F. Schmidt: Sagn og Tro, knyttet til Sten i Sorø Amt.....	XVI	21—32
P. Severinsen: Sorø Amts Klostersogne og Frigørelsen 1569.....	XVI	33—68
Georg Galster: Møntfund i Sorø Amt.....	XVII	3—36
[L. F. la Cour]: H. C. Holst.....	XVIII	3—4
August F. Schmidt: Folkeminder i Sorø Amt...	XVIII	104—07
— : Fra den gamle Landsby....	XX	57—75

## SORØ.

F. Matthiessen: Sorø for hundrede Aar siden....	II	67—104
Poul Schjerff: Sorø Klosters og Skoles Historie 1536—1737.....	II	129—140
Niels P. Larsen: Et femogtyvedobbelt Bryllup i Sorø Kirke.....	V	102—08
Elise Konstantin-Hansen: Lidt om Chr. Dalsgaard	VII	164—66

S. Konstantin-Hansen: Christen Dalsgaards Kunst	VII	166—170
L. F. la Cour: En Hilsen fra Ingemann	VIII	177
Gunnar Knudsen: Fra Sorø Fortid	XI	31—62
— : Rettelse	XII	125
Alfr. Glahn: Udsigt over Sorø Akademis Biblioteks Historie	XIV	45—90
— : Om Sorø Akademis Bibliotek	XV	15—21
Niels P. Larsen: Sorø Kirke	XV	72—82
Poul Nørlund: Sorø Kloster	XV	136—46
H. Raaschou-Nielsen: Om Sorø Skole og Akademi	XV	147—162

## RINGSTED.

J. V. Christensen: Ringsted Kloster i skiftende Tider	II	1—35
— : Et Drama i Ringsted i Landevejstrafikkens Tid	VII	93—101
P. Severinsen: Ringsted og Pavebrevene	XIV	3—19
Poul Hansen: Hvem var Dronning Dagmar?	XVIII	49—65
— : Om Dronning Bengerd	XIX	20—35

## SLAGELSE.

Gunnar Knudsen: Hellig Anders	I	10—53
P. Arnskov: Postgaarde og Posthuse i Slagelse gennem Tiderne	IV	45—83
Gunnar Knudsen: Helgendyrkelse i Slagelse	V	3—47
P. Arnskov: Slagelse Kram-Markedet for 50 Aar siden	VI	162—177
— : Slagelse Ildbrands Historie	VII	105—141
— : Slagelse Bys Forsvar mod Ildløs og Vold	IX	3—42
C. J. Lauritzen: En gammel Købmandsslægt i Slagelse	XII	93—101
P. Arnskov: Smed Andreas Hammers Strid med Magistraten	XII	112—122
J. T. Rohde: Fra Garnisonslivet i Slagelse	XIV	20—26
P. Arnskov: Consumptionsboderne i Slagelse	XIV	27—44
Henny Glarbo: Slagelse Latinskole	XVIII	66—103
Gunnar Knudsen: P. Arnskov	XIX	36—50
Af P. Arnskovs Erindringer	XIX	51—75

## KORSØR.

Chr. Pedersen: Sprogø .....	I	71—77
— : Et Bidrag til Færgefartens Historie	II	54—66
L. F. la Cour: Bidrag til en Skildring af Korsør og Omegn i Midten af det 18de Aarhundrede.....	VI	30—84
— : Fra Korsør Fortid.....	VIII	115—138
— : Et lille Minde fra 64 .....	VIII	178—183
H. C. Holst (†): Storebælt .....	XVIII	5—36
— : Hollænderne paa Sprogø .....	XVIII	37—48
Marie Bogstad: En Bypatriot .....	XVIII	116—122

## SKELSKØR.

Niels Stenfeldt: En uheldig Byfoged i Skelskør (1765).....	XVIII	108—15
L. F. la Cour: Peter Edvardsen Friis ..	XIX	80—125, XX 3—44

## ALSTED HERRED.

L. P. Christensen: Minder fra Midtsjælland.....	I	54—70
Chr. Heilskov: Bidrag til Pedersborgs ældre Historie	III	23—51
F. Matthiessen: Krebsekroen .....	IV	137—143
Cora Petersens Ungdomserindringer.....	V	48—101
Henrik Ussing: Kilderne i St. Bøgeskov.....	V	118—121
A. Gommesen: Carl Grove og hans Venner i Lynge-Broby.....	VI	110—148
Henning Jensen: Smaatræk fra det kirkelige Liv i Alsted Herred omkring 1750...	X	35—49
F. Matthiessen: To Skrivelser fra Plambäck i Krebse- kroen .....	XI	110—124
Augusta Fenger: Barndomsminder fra Lynge Sogn	XII	73—92
P. Severinsen: Hr. Jochum i Alsted, hans Søn og hans Sognebørn.....	XIII	87—129
L. F. la Cour: En Troldehistorie fra 1756 og dens Følger .....	XIV	91—149
H. Holten-Bechtolsheim: Chr. Hviid Bredahl ....	XV	97—107
H. Zangenberg: Søbjerregaard i Slaglille Sogn ...	XVI	96—107

## RINGSTED HERRED.

J. P. Jensen: Lars Hækkerup .....	I	78—114
J. V. Christensen: En Bonde fra Kamptiden .....	IV	84—109

P. Severinsen: Sigar-Sagnets Stednavne hos Saxo	VI	3—29
Hans Jensen: A. G. Moltkes Forbedring af Agerdyrkningen paa Bregentved.....	VI	95—109
Niels Nielsen: Seyer Mahling Beyer og hans Sognebeskrivelser .....	VIII	171—77
J. V. Christensen: Fra Sneslev i Ringsted Herred	VIII	87—114
Arthur G. Hassø: Moralen paa Ringstedegnen omkring Anno 1600 .....	X	16—34
H. Hjelholt: Farenløse Mølle.....	XI	102—09
P. Severinsen: Hagbards Galge.....	XI	134
Knud Kinzi: Mordet i Haraldsted 7ende Januar 1131 .....	XIX	3—9

## SLAGELSE HERRED.

J. Nissen: Alterkalken i Hemmeshøj Kirke .....	III	52—67
Gunnar Knudsen: Vaarby Aa .....	III	77—98
J. Nissen: Kirkeklokkerne i Hemmeshøj.....	IV	110—116
Gunnar Knudsen: Sortensvend .....	V	118
J. Nissen: Kristelig Bevægelse i Vemmelev-Hemmeshøj i Trediverne.....	VII	48—78
G. Rosenberg: Jættestuen i Rævehøj ved Slotsbjergby .....	XI	3—20
L. P. Jensen (Strandlyst): Bondeliv paa en vestsjællandsk Bondegaard i ca. 200 Aar..	XII	1—72, XIII 3—65
Hans Kjær: Slotsbjergby Høje og Guldfundet i Slotsbjergby 1876 .....	XIII	66—86
Poul Nørlund: Antvorskov .....	XV	163—66

## VESTER FLAKKEBJERG HERRED.

Jens Andersen: Bidrag til Boeslunde Sogns Historie ... ..	I	115—138, II 105—128
Th. J. Spange: Egeslevmagle i Tiden omkring 1850	II	36—53
F. Matthiessen: Grams Brev .....	IV	117—130
Lars Christensen: Fra Folkemunde i Mands Minde	V	109—17
— : Smaa Næringsveje blandt Fattigfolk i gamle Dage.....	VI	85—94
— : Gammel Folkesnak fra Herregaard og Landsby.....	VII	79—92

Lars Christensen: Lidt om Præst og Kirkegang i Gimlinge Sogn for 3 Snese Aar tilbage .....	VII	171—177
N. Nielsen: To Lærere i V. Flakkebjerg Herred..	VII	178—188
Johs. Vedel: Frederik Adolph Holstein, Greve af Holsteinborg.....	VIII	1—57
N. Nielsen: Seyer Mahling Beyer og hans Sognebeskrivelser.....	VIII	58—79
Lars Christensen: Høstskikke i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede .....	VIII	80—88
Poul Bjerger: Anders Madsen .....	VIII	139—169
Lars Christensen: Fra Folkemunde i Sorø Amt..	VIII	170—176
— : Fra vore Forældres og Bedsteforældres Tid om at arbejde og spare .....	X	50—64
Jens Peter Jensen: Rasmus Ottesen.....	XI	63—101
Lars Christensen: Fra vore Bedsteforældres Tid..	XI	125—133
— : Husmændene i forrige Aarhundrede .....	XII	102—111
Hans Nielsen: Bissekræmmeren .....	XII	123—124
Johs. T. Christensen: Landvinding i Sorø Amt ..	XIII	130—147
Hans Kjær: Var Boeslunde Banke et Oldtids Helligsted?.....	XVI	5—20
Johs. T. Christensen: De gamles Forsørgelse i forrige Aarhundrede .....	XVI	69—95
Niels Stenfeldt: Brudt Ægteskabsløfte.....	XVII	61—69

## ØSTER FLAKKEBJERG HERRED.

Lauritz Pedersen: Fra Enø Bylav.....	III	14—22
Joh. Balslev: En mærkelig Aabenbarelse af et begaaet Mord.....	VI	149—161
N. C. Nielsen: Hyllinge og Omegn i forhistorisk Tid .....	VII	142—163
L. P. Jensen (Strandlyst): Hindholm. Halvtredsaarige Erindringer....	IX	50—92
N. P. Larsen, Slagelse: Humledyrkningen paa Sjælland .....	IX	93—98
J. V. Christensen: En Vandring gennem Tjustrup Sogns sydlige Del.....	XVII	37—60
— : En Høstdag i 1808.....	XX	45—56

## FORFATTERNAVNE.

(Tallet i Parantes angiver Tallet paa Afhandlingler.)

---

Gdr. Jens Andersen, Boslunde (2), Farver P. Arnskov (7), Pastor Joh. Balslev (1), Højskolelærer Poul Bjerger (1), Fru Marie Bogstad (1), Dr. phil. J. Brøndsted (1), Redaktør J. V. Christensen (8), Gdr. Johs. T. Christensen (2), Gdr. Lars T. Christensen, tidl. Vollerup (9), pens. Lærer L. P. Christensen (1), Akademikasserer, cand. mag. L. F. la Cour (6), Frk. Augusta Fenger (1), Museumsinspektør Georg Galster (1), Lektor Alfr. Glahn (2), Underarkivar, Frk. Henny Glarbo (1), Lærer A. Gommesen (6), Forstander Poul Hansen, Vallekilde (3), cand. phil. Arthur G. Hassø (1), Forfatteren Chr. Heilskov (1), Trafikkontrollør H. C. Holst (2), Lektor H. Holten-Bechtolsheim (1), cand. mag. Hans Jensen (1), Redaktør Henning Jensen (1), Højskolelærer J. P. Jensen, Høng (2), Rentier L. P. Jensen, Strandlyst (3), Skolebestyrer Knud Kinzi (1), Museumsinspektør Hans Kjær (2), cand. mag. Gunnar Knudsen (6), Frk. Elise Konstantin-Hansen (1), Pastor S. Konstantin-Hansen (1), Dr. phil. Marius Kristensen (1), Kommunalærer N. P. Larsen, Slagelse (1), Graver Niels P. Larsen (2), Lektor J. C. Lauritzen (1), Museumsdirektør, Dr. phil. M. Mackeprang (1), Lektor F. Matthiessen (1), Gdr. Hans Nielsen, Ærtebjerggaard (1), Kommunalærer N. Nielsen, Hillerød (2), Lærer N. C. Nielsen, Hyllinge (1), Provst J. Nissen (3), Dr. phil. Poul Nørlund (1), Professor A. Oppermann (1), Mag. scient. C. V. Otterstrøm (1), Herregaardsgartner Chr. Pedersen (2), Kommunalærer Laurits Petersen (1), Rektor H. Raaschou-Nielsen (1), fhv. Postassistent J. T. Rohde (1), Konservator G. Rosenberg (1), cand. mag. Poul Schjerff (1), Højskolelærer Aug. F. Schmidt (3), Pastor P. Severinsen (5), Lektor K. Simonsen (1), Lærer Th. J. Spange (1), cand. phil. Niels Stenfeldt (2), Lektor, Dr. phil. H. Ussing (3), Smed Johs. Vedel, Høve (1), Museumsinspektør H. Zangenberg (1).

---



Som det andet Led i Historisk Samfunds Virksomhed gennem Aarene maa Afholdelsen af Møder med Foredrag nævnes, og det vil, naar man gennemgaar Aarsberetningerne, vise sig, at Samfundet har kaldt til Møde i alle de forskellige Dele af Amtet, snart i By og snart paa Landet, som Regel to Gange hvert Aar, bortset fra den Tid, da spansk Syge og andre Vanskeligheder lagde Hindringer i Vejen.

I de forløbne 21 Aar har der været holdt 34 Møder, der fordeles sig saaledes: I Sorø 6, i Ringsted 3, i Slagelse 2, i Korsør 2 og i Skelskør 2; desuden i Alsted Herred 1 (Gyrstinge Sø), i Ringsted Herred 4 (Haslev 2 Gange og Haraldsted 2 Gange), i Slagelse Herred 1 (Landsgrav og Trælleborg) i Vester Flakkebjerg Herred 7 (Boeslunde, Ørslev, Halkevad, Kirkerup, Tjæreby og Borreby 2 Gange) og i Øster Flakkebjerg Herred 4 (Vallensved, Fuglebjerg, Vridsløse og Tjustrup) foruden 2 Møder udenfor Amtet, i Tersløse og Nyborg.

Som en stor Del af de i Aarbøgerne optagne Afhandlinger skyldes „lokale Kræfter“, Folk, der lever og virker her i Sorø Amt, saaledes er det ogsaa Tilfældet med de Foredrag, som er bleven holdt ved vore Møder. Det er ikke udelukkende økonomiske Grunde, Trang til at spare, der har medvirket til, at Samfundet ofte har tyet til sin egen Bestyrelse eller til andre her fra Amtet, men det har været os en Glæde ogsaa paa den Maade at kunne delagtiggøre Amtets Beboere i de Undersøgelser og Arbejder, som Amtets egne Forskere har ønsket at fremføre.

Der har ved de 34 Møder været holdt 75 Foredrag, og højest blandt Foredragsholderne staar Pastor Severinsen med 13, Redaktør Christensen med 9 og Formanden med 6, hvorefter cand. mag. Gunnar Knudsen, der formentlig godt kan medregnes til de „lokale Kræfter“, har talt 4 Gange, Lektor Holten-Bechtolsheim 2 Gange, Graver Niels P. Larsen 2 Gange og Lektor, dr. Ussing 2 Gange, medens enkelte andre kun en Gang har ydet deres Medvirkning.

---

## INDHOLD AF XX. BIND.

---

	Side
Peter Edvardsen Friis. Et Bidrag til Dansk Præstehistorie.	
Af L. F. la Cour .....	3
En Høstdag i 1808. Af Redaktør J. V. Christensen.....	45
Fra den gamle Landsby. Af Højskolelærer August F. Schmidt	57
Samfundets Virksomhed 1932. Ved Formanden .....	76
Et Tilbageblik. Ved Formanden .....	79

---

---

# AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND

FOR SORØ AMT

XVI—XX

1928—1932



## Indholdsfortegnelse.

---

	Side
XVI	Absalon 1128—1928 ..... 3
	Var. Boeslunde Banke et Oldtids Helligsted? Af Museumsinspektør <i>Hans Kjær</i> ..... 5
	Sagn og Tro, knyttet til Sten i Sorø Amt. Af Højskolelærer <i>August F. Schmidt</i> ..... 21
	Sorø Amts Klostersogne og Frigørelsen 1569. Af Sognepræst <i>P. Severinsen</i> ..... 33
	De gamles Forsørgelse i forrige Aarhundrede. Af Gdr. <i>Johs. T. Christensen</i> ..... 69
	Søbjerggaard i Slaglille Sogn, et Afsnit af dens Historie. Af Museumsinsp., Arkitekt <i>H. Zangenberg</i> . 96
	Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1928. Ved <i>L. F. la Cour</i> ..... 108
XVII	Møntfund i Sorø Amt. Af Museumsinspektør <i>Georg Galster</i> ..... 3
	En Vandring gennem Tjustrup Sogns sydlige Del. Af Redaktør <i>J. V. Christensen</i> ..... 37
	Brudt Ægteskabsløfte. Ved fhv. Kommunelærer, cand. phil. <i>Niels Stenfeldt</i> ..... 61
	Samfundets Virksomhed ..... 70
	Indhold ..... 72
XVIII	H. C. Holst (med Billede) ..... 3
	Storebælt. Af Trafikkontrolør <i>H. C. Holst</i> (†) ..... 5
	Hollænderne paa Sprogø. Af <i>H. C. Holst</i> (†) ..... 37
	Hvem var Dronning Dagmar? En historisk Redegørelse. Af Forst. <i>Poul Hansen</i> ..... 49
	Slagelse Latinskole. Af Underarkivar, cand. mag. <i>Henny Glarbo</i> ..... 66
	Folkeminder i Sorø Amt. Af Højskolelærer <i>August F. Schmidt</i> ..... 104

	En uheldig Byfoged i Skelskør (1765). Af fhv. Kommunelærer, cand. phil. <i>Niels Stenfeldt</i> . . . . .	108
	En Bypatriot. Ved Fru <i>Marie Bogstad</i> . . . . .	116
	En Samling Tegninger . . . . .	123
	Samfundets Virksomhed (1926—1930). Ved <i>L. F. la Cour</i> . . . . .	124
	Indhold . . . . .	127
XIX	Mordet i Haraldsted 7ende Januar 1131. Af Skolebestyrer <i>Knud Kinzi</i> . . . . .	3
	Om Dronning Bengerd. Af Forst. <i>Poul Hansen</i> . . . . .	20
	P. Arnskov. Et Mindeord ved cand. mag. <i>Gunnar Knudsen</i> . . . . .	36
	Af P. Arnskovs Erindringer . . . . .	51
	Avisartikler af <i>P. Arnskov</i> . . . . .	76
	Peter Edvardsen Friis. Et Bidrag til dansk Præstehistorie. Af <i>L. F. la Cour</i> . . . . .	80
	Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne. Skrevet af gamle Soranere. Anmeldt af <i>L. F. la Cour</i> . . . . .	126
	Samfundets Virksomhed 1931. Ved Formanden . . . . .	131
	Indhold . . . . .	133
XX	Peter Edvardsen Friis. Et Bidrag til dansk Præstehistorie. Af <i>L. F. la Cour</i> . . . . .	3
	En Høstdag i 1808. Af <i>J. V. Christensen</i> . . . . .	45
	Fra den gamle Landsby. Af <i>August F. Schmidt</i> . . . . .	57
	Samfundets Virksomhed 1932. Ved Formanden . . . . .	76
	Et Tilbageblik. Ved Formanden . . . . .	79

---

## Billedfortegnelse.

---

Borrebjerg, set fra Nordvest . . . . .	XVI	5
Den første Skaal fra 1842 . . . . .	XVI	7
Den anden Skaal fra 1842 . . . . .	XVI	8
De to Bægere . . . . .	XVI	10
De to Øsekar, begge af svært Guld . . . . .	XVI	11

Borrebjerg paa Sejerø . . . . .	XVI	15
Atterup Høje . . . . .	XVI	19
Søbjerggaard i Slaglille Sogn . . . . .	XVI	97
Udvalg af fundne Mønter . . . . .	XVII	24
Ringsted og Slagelse Mønter . . . . .	XVII	30
"    "    "    " . . . . .	XVII	33
"    "    "    " . . . . .	XVII	35
Gadestævnetræet i Vindstrup . . . . .	XVII	37
Murrester af Vindstrupgaard . . . . .	XVII	47
Rester af Fundamenter nær Søen . . . . .	XVII	48
Baad, fundet i Tjustrup Sø (Undersiden) . . . . .	XVII	55
H. C. Holst . . . . .	XVIII	3
Slagelse gamle Skole paa St. Mikkels Kgd. . . . .	XVIII	66
P. Arnskov . . . . .	XIX	39
Fra Nytorv i Slagelse . . . . .	XIX	53
Udsigt fra St. Mikkels Kirketaarn . . . . .	XIX	54
Langdysse i Haveris Skov . . . . .	XX	45

---

## Forfatterfortegnelse.

---

Arnskov, P. (†), XIX, 51-75	Holst, H. C. (†), XVIII, 5-48
Bogstad, Marie, XVIII, 116-122	Kinzi, Knud, XIX, 3-19
Christensen, J. V., XVII, 37-60 XX, 45-56	Kjær, Hans (†), XVI, 5-20
Christensen, Johs. T., XVI, 69-95	Knudsen, Gunnar, XIX, 36-50
la Cour, XVI, 108-111, XVII, 70-71, XVIII, 124-26, XIX, 80- 132, XX, 3-44, 76-78, 79-87	Schmidt, August F., XVI, 21-32, XVIII, 104-107, XX, 57-75
Galster, Georg, XVII, 3-36	Severinsen, P., XVI, 33-68
Glarbo, Henny, XVIII, 66-103	Stenfeldt, Niels, XVII, 61-69, XVIII, 108-115
Hansen, Poul, XVIII, 49-65, XIX, 20-35	Zangenberg, H., XVI, 96-107

---

# Navnefortegnelse,

udarbejdet af *L. F. la Cour*.

---

Ved Udarbejdelsen af efterfølgende Navnelister har man i højere Grad end tidligere taget Hensyn til de af Oberst H. W. Harbou i Personalhistorisk Tidsskrift (VII R. 3. B.) fremsatte Principer for Udarbejdelsen af Person- (og Sted-) registre. Man har derfor hovedsagelig optaget de Navne, om hvilke man skønner, „at der er Rimelighed for, at nogen vil slaa dem op i Værket“, medens man har udeladt adskillige, om hvilke man mener, at ingen vil tænke paa at søge til Historisk Samfund for Sorø Amts Aarbog for der at finde Oplysninger om dem. Saaledes har man fundet det forsvarligt at udskyde Hovedparten af de romerske Kejsere og angelsachsiske Konger m. m., der nævnes i Afhandlingen om Møntfundene (XVII, 3-36.), en Del af Navnene paa Agre og Marker fra Tjustrup Sogn (XVII, 56-60), ligesom de fleste af de fremmede Fyrstenaavne, der findes i Afhandlingerne om Dronning Dagmar (XVIII, 49-65) og om Dronning Bengerd (XIX, 20-35), og man har heller ikke fundet det nødvendigt at optage de Navne, der findes i Meddelelserne om Samfundets Virksomhed (XVII, 70-71, XVIII, 124-26, XIX, 131-132 og XX, 76-78).

Derimod har man anset det for praktisk efter de egentlige Navnelister at tilføje alfabetisk ordnede Fortegnelser over de Sogne, hvori der iflg. August F. Schmidt (XVI, 21-32) findes Sten med tilknyttede Sagn, og de Sten, der iflg. samme bærer særlige Navne, over de Kirker, der omtales i P. Severinsens Afhandling (XVI, 33-68), de Sogne, hvor der iflg. Georg Galster (XVII, 3-36) her i Amtet er gjort Møntfund, og de Sogne og Landsbyer, hvor der iflg. August F. Schmidt (XX, 57-75) er bevaret Minder om Bystævner, Bylav, Oldermænd m. m.

---

## Personliste.

### A.

Aagaard, Jens Palæmon, Præst, XX, 28  
 Aagaard, Jensine Palæmona, XX, 28  
 Aagaard, Niels Ebbesen, Rektor, XIX, 90  
 Absalon, XVI, 3, 38, 40, 42 f., 44, XIX, 4  
 Adam af Bremen, XVIII, 6 f, 37  
 Adela, Dronning af Bøhmen, XVIII, 50, 52 ff.  
 Adler, Peter Fobian, Snedker i Slagelse, XIX, 47  
 Adriansen, Willum, kaldet Smakmand (1626), XVIII, 12, 14 ff.  
 Aggessøn, Svend, XIX, 8  
 Albertsen, Hans, Biskop, XVI, 62  
 Albreth, Johan Carl, Forv. paa Bidstrup, XX, 28  
 Aldonca, Dronning af Portugal, XVI, 22  
 Alexandersen, Jens, Præst i Gunderslev († 1503), XVI, 37  
 Alfvort [eller Alfvord], Møntmester, XVII, 35  
 Almgreen, Osc., svensk Professor, XVI, 17  
 Andersen, Bjørn, til Stenalt, se Bjørn  
 Andersen, Frants, Mag., Abbed i Ringsted (1512-82), XVI, 55, 61  
 Andersen, H. C., Digter, XVIII, 98

Andersen, Jens, Borgmester i Korsør (1582), XVIII, 27 f.  
 Andersen, Jens, Gdr. i Boeslunde (1912), XVI, 7  
 Andersen, Jørgen, Gdr. i Vemmeløse, XVI, 84  
 Andersen, Niels, Gdr. i Gimlinge (1928), XVI, 73, 77  
 Andersen, Rasmus, Gdr. i Vindstrup, XVII, 39, 47  
 Andersen, Vilh., Professor, XIX, 130  
 Antoninus, Pius, romersk Kejser, XVII, 7  
 Arnold, Biskop i Roskilde, XVI, 35  
 Arnskov, P., XIX, 36 ff.  
 Asser, Ærkebiskop, XIX, 8  
 Asser Rig, XVI, 40, XIX, 4, 7, 17  
 Atsor [ell. Atsur], Møntmester, XVII, 35

### B.

Baggesen, J. I., Digter, XVIII, 86 f., 117, 121  
 Balle, N. E., Biskop, XVIII, 77, 79, 83, 91  
 Banner, Slægt, XVII, 43  
 Bastholm, Hans, Præst, XVIII, 93 f., 99  
 Baun, Farver i Slagelse, XIX, 75  
 Bech, Birkedommer, Justitsraad (1859), XVII, 10  
 Bech, Malthe, Præst, XVII, 69  
 Bech, Vilhelm, Præst, XVIII, 100 f., 102  
 Bendtsen, Peder, Præst i Val-



- lensved († c. 1500), XVI, 36  
 Berengaria, Dronning, XIX, 20 ff.  
 Bernth, L. A., Borgmester i Korsør, XVIII, 116  
 Bertelsen, Iver, Magister (1571), XVI, 63 ff.  
 Bille, Ove, Biskop († 1555), XVI, 58  
 Bille, Preben, Lensmand (1593-97), XVII, 46  
 Bircherod, Jens Jensen (1623-86) Professor, XVIII, 73  
 Birckner, M. G. (1756-98), Præst, XVIII, 117  
 Bjerger, Poul, Højskolelærer, XX, 63  
 Bjørn, Anders Oluf (1556), XVII, 43 f.  
 Bjørn, Bjørn Andersen til Stenalt, Stiftslensmand (1569), XVI, 61 f., 67, XVII, 43  
 Bladt, Hans Christian Pedersen, Præst, XX, 15  
 Bloch, Mathias, Mag., XX, 5  
 Bluhme, J. B., Hofpræst, XIX, 102  
 Bodil, Dronning, XIX, 6, 8  
 Bodil, Frue, XVI, 34  
 Bodilsen, Hemming, XVI, 34  
 Bodilsen, Jørgen, XVI, 34  
 Bodilsen, Peder, XVI, 34 f., 40, XIX, 17  
 Boemand, Hans, Gmd. i Vindstrup (1682), XVII, 59  
 Boesen, Niels (1569), XVIII, 38 f.  
 de Boisset, Chr. F., Capitain, XIX, 121  
 de Boisset, Laurence, General-lieutenant († 1728), XIX, 120  
 Borch, Niels, Mag., Rektor, (1707-37), XVIII, 71, 73  
 Borch, Niels, Mag., Konrektor i Slagelse 1749-93, XVIII, 80 f. 82 f., 90 f.  
 Borch, Oluf, Professor, XIX, 88  
 Borgbjerg, F. J., Folketingsmand, XVI, 9  
 Borreby, H., Lærer i Gimlinge XVI, 82  
 Boser, Poul, Raadmand i Svenborg († 1677), XIX, 82 f.  
 Braëm, Christian, XIV, 87, XX, 5  
 Brahe, Sten, til Knudstrup (1584), XVII, 48  
 Brandt, Thom. Frid., Kommandørkaptajn, XIX, 93, 95  
 Brockenhuus, Laur., Lensmand (1592), XVIII, 25, 41 f.  
 Brorson, Hans Adolf, Biskop, XIX, 80 f.  
 Bruun, Abigael Christine Fischer, XVII, 66  
 Bruun, Peder Fischer, Degn, XVII, 62 ff., XX, 11 ff.  
 de Buchwald, Balthazar Johannes, Læge, XIX, 91  
 Buchwald, Bodil Sofie, g. Borreby, XVI, 82  
 Bøggild, Aage, Antikvarboghandler, XIX, 41  
 Bølle, Kirsten, Frue (1595) XVII 46  
 Børkop, Gunild (Gundelle) Pedersdatter, g. m. Sognepræst Peder M. J. Monrad, XIX, 101  
 Bøsseskytte, Michel, Færgemand i Korsør (1643), XVIII, 28

## C.

- Carlsen, Lærer i Slagelse, XIX, 55
- Carstensen, Jeppe, Fæster (1842), XVI, 6 ff., 13 f.
- Castenskjold, Jakob August, Kammerjunker (1801), XVI, 104
- Christensdatter, Sidsel, XVIII, 108, ff, 111, 112, XX, 14
- Christensen, Christian, Stenhugger i Kyse (1883), XVII, 21
- Christensen, Henrik, Abbed i Soer († 1538), XVI, 54
- Christensen, Jens Peder, af Volterup (1863), XVI, 85
- Christensen, J. V., Redaktør, XVIII, 106, XX, 75
- Christensen, Lars, Gdr. i Volterup (1866), XVI, 80
- Christensen, Lars, Arbejdsmand i Slagelse (1883), XVIII, 16
- Chr. II, XVI, 51, XVIII, 9, 11, 19, 38
- Chr. III, XVIII, 12, 17, 19, 21, 23, 67
- Chr. IV, XVIII, 13 f., 20 f., 26, 42, 71 f., 93, XIX, 85 f., XX, 57
- Chr. V, XIX, 119
- Christian d. yngre, Hertug af Anhalt, XVIII, 10
- Christiane Ostehandlers fra Landsgrav, XIX, 36
- Christina, Dronning XVII, 5
- Christoffersen, Sander, Gdr. i Sigersted (1918), XX, 59
- Cicignon, Oberst, Nyborgs Kommandant (1674), XVIII, 44

- Claudianus, Sognepræst, XIX, 99
- Clemensen, Niels, Abbed, XVI, 43, 45
- Colding, Hans Hansen, Skomager i Skelskør (1704), XVII, 5
- Constantia, Prinsesse af Ungarn XVIII, 54
- Constantin den yngre (337-40), XVII, 7
- Crispus, Kejserprins (317-26) XVII, 7
- Cæcilia, Knud d. hell.'s Datter XIX, 7

## D.

- Daa, Jakob (1489), XVI, 47
- Daa, Oluf, Biskop, XVI, 36, 40
- Daa, Søren (1489), XVI, 47
- Dagmar, Dronning, XVIII, 49 ff., XIX, 24 ff.
- Dahlerup, Verner, Professor, XIX, 127
- Dampe, J. J., XVIII, 102
- Danner, Grevinde, XIX, 52
- Diderik, Markgreve af Meissen, XVIII, 54 f., 57
- Didriksen, Anders, Aftægtsmand af Vemmeløse, XVI, 83
- Drefeld, Slægt, XVII, 43

## E.

- Eckleff, Anna (døbt 1687), XVIII, 48
- Eckleff, Christoffer (døbt 1681), XVIII, 48
- Eckleff, Christoffer, Skipper (1647- 1718), XVIII, 43

- Eckleff, Dorteia, † 1694, g. m. Skipper Peder Madsen, XVIII, 43
- Eckleff, Hieronymus (døbt 1675) XVIII, 48
- Eckleff, Hieronymus Heinrichsen paa Sprogø (1644), XVIII, 42 f.
- Eckleff, Hilleborg (døbt 1691), XVIII, 48
- Eckleff, Hilleborg († 1677), XVIII, 43
- Eckleff, Maren (døbt 1677), XVIII, 48
- Eckleff, Oluf Knudsen paa Sprogø (1674), XVIII, 43, 46, 48
- Elberling, Carl, Bibliothekar, XVIII, 102
- Elberling, Emil, Bibliothekar, XVIII, 102
- Elberling, Carl Vilhelm, Rektor i Slagelse, XVIII, 100-103
- Eliassen, Niels, Tjenestekarl i Ovstrup, XVII, 20
- Eliv Jarl, XIX, 6, 8
- Erik Egod, Konge, XIX, 5
- Erik Emune, Konge, XIX, 7, 10 f., 17
- Erik Glipping, Konge, XVI, 35
- Erik Jarl, g. m. Cæcilia, XIX, 7
- Erik Lam, Konge, XIX, 17
- Erik af Pommern, XVII, 18
- Ernst, Madam, XVII, 66 f.
- Esbern, Møntmester i Roskilde, XVII, 35
- Esbern Snare, XVI, 44
- Esger, Møntmester i Roskilde, XVII, 35
- Eskil, Biskop i Roskilde, XVI, 35, 37, Ærkebiskop, XVI, 50, XIX, 8
- Estridssøn, Svend, Konge, XIX, 9
- F.
- Falch, Catrine Elisabeth Isaksdatter, g. m. Klokker Wording i Skelskør, XIX, 113
- Fenger, Ludvig, Arkitekt, XVIII, 102
- Fenger, P. A., Præst, XVIII, 99 f.
- Ferslev, Christian, Kapellan, XX, 14
- Ferslev, Otto, Præst i Hyllested, XX, 7 f., 14
- Fischer, J. Chr. H., Adjunkt, senere Kultusminister, XVIII, 97, 101
- Fleischer, Esaias, Konferensraad, XVIII, 87
- Flemmer, H. M., Overlærer, senere Rektor, XVIII, 100
- Flindt, Fr., Mag., Sognepræst, XIX, 93
- Foss, Niels, Prior i Antvorskov († 1568) XVI, 61
- Frandsdatter, Mette, g. m. Johan Pettersen paa Sprogø, XVIII, 42
- Frandsen, Poul, Hmd. i K. Stillinge (1792), XIX, 51
- Fr. II, Konge, XVI, 60, XVIII, 10, 38, 41, 70
- Fr. III, Konge, XVIII, 12, 43, 48
- Fr. V, Konge, XVIII, 32
- Fr. VII, Konge, XVI, 29, XVIII, 63, XIX, 27

- Frederik, Kronprins (senere Fr. VII), XX, 68  
 Frederiksen, Herløv, Gdr. i Fjenneslev (1917), XX, 59  
 Friis, Abbel Marie, (døbt 1692), XIX, 83  
 Friis, Ane Sophie Nielsdatter, XIX, 82  
 Friis, Bodil (døbt 1688), XIX, 83  
 Friis, Bodil Madsdatter († 1726), XIX, 82 f.  
 Friis, Boulette Kirstine, († 1736), XX, 29  
 Friis, Dorothea Elisabeth (1759-1812), XX, 28  
 Friis, Dorthe Mundine († 1728), XX, 29  
 Friis, Dorthe Mundine († 1759), XX, 29  
 Friis, Edvard, († 1727), XX, 29  
 Friis, Edvard Nielsen, Borgmester i Svenborg († 1728), XIX, 82 f., XX, 3  
 Friis, Jesper (døbt c. 1696), XIX, 83  
 Friis, Johan, Mester (1532), XVIII, 38  
 Friis, Johan Edvardt († 1726), XX, 29  
 Friis, Johannes Nielsen, Tolder i Svenborg, XIX, 83  
 Friis, Lucas Madsen, Sognepræst i Svenborg († 1687), XIX, 82  
 Friis, Mads Lucassen, Raadmand i Svenborg († 1682), XIX, 82  
 Friis, Niels, Controlør, XIX, 84  
 Friis, Niels Madsen, Godsforvalter i Svenborg, XIX, 82  
 Friis, Peder Madsen († 1717), XIX, 82  
 Friis, Peiter (døbt 1691), XIX, 83  
 Friis, Peter Edvardsen, Provst, XVII, 3, 5, XVIII, 103 ff., 111, XIX, 80 ff., XX, 3 ff.  
 Friis, Peter Jespersen († 1738), XX, 29  
 Friis, Peter, Viceborgmester i Roskilde, XX, 28, 42  
 Friis, Petronella Jacobæa, XX, 28  
 Friis, Poul (døbt 1690), XIX, 83  
 Frølich, Bager i Slagelse, XIX, 52

## G.

- Gaufrid, Abbed, XVI, 45  
 Geertsen, Henrik, Biskop, XVI, 42  
 Gertrud i Gavlhuset (Skelskør) (1667), XVII, 4  
 Gheysmer, Thomas, XIX, 16  
 Giff, Christopher, Lektor i Soer († 1556), XVI, 54  
 Glumsø, Daniel Hansen, Præst, XIX, 95  
 Gottschalck, Johan, Mag., Hører i Slagelse, XVIII, 90 ff., 95  
 Graa, Christopher, af Slagelse (1615) XVIII, 71  
 Granow, Torkild Rasmussen, XIX, 87, XX, 4  
 Gravlund, Thorkil, XVIII, 106, XX, 57, 59, 62  
 Griffenfeld, P., XIX, 119  
 Grimo, Præst i Alsted, XVI, 42

- Grundtvig, N. F. S., XVII, 40 f.,  
XX, 45 ff., 53 f., 56
- Grænovius, T. R., se Granow
- Guldberg, Jørgen Christ., Kapellan i Skørpinge-Faarstrup (1726), XIX, 121
- Gøe, Birgitte, XVI, 59
- Gøe, Christopher til Gunderslevholm, XVI, 58
- Göttzsche, C. V., Biskop, XVIII, 102
- Gøye, Eskild, Lensmand paa Nyborg Slot (1564), XVIII, 38
- H.**
- Hagen Skaaning, XIX, 15
- Hagen Sunnivassøn Jyde, XIX, 15, 17
- Hagen, Gymnastiklærer i Slagelse, XIX, 57
- Hagenstrøm, Lærer i Slagelse, XIX, 55
- Hans, Konge, XVI, 48 f.
- Hansdatter, Sidsel, Tjenestepige (1765), se Christensdatter
- Hansen, Christoffer, Gmd. i Valsømagle (1918) XX, 59
- Hansen, Jens Peter, Tjenestekar i Lynge (1885) XVII, 15
- Hansen, Just, Tegnerlærer i Slagelse, XIX, 55 f.
- Hansen, Jørgen, Bymand i Vindstrup (1797), XVII, 57
- Hansen, Lars, Gmd. paa Enø (1846), XX, 67
- Hansen, Niels, Hmd. af Hulby (1854), XVII, 10
- Hansen, Niels, Boelsmand af Vollerup (1863), XVI, 85
- Hansen, Peder, Vognmand († 1677), g. m. Hilleborg Eckleff, XVIII, 43
- Hansen, Rasmus, Hmd. af Vesterbøgebjærg, XVII, 10
- Harald Kesja, XIX, 10 f., 17
- Harboe, Ludvig, Biskop, XIX, 82, 123, XX, 11 ff., 20, 42
- Harder, Tegnerlærer, XVII, 39
- Hassel, Christian Olufsen, Sognekapellan i Skelskør, XIX, 99
- Hauberg, P., Museumsinspektør XVII, 13
- Heinrichsen, Hieronymus, kaldet Eckleff, paa Sprogø (1644), XVIII, 42 f., 48
- von Hem, Gymnastiklærer i Slagelse, XIX, 57
- Henrik, Obotriternes knês, XIX, 5, 7
- Henrik Skadelaar, XIX, 9, 11, 13, 15
- Herman af Gleichen, XVI, 39
- Hersleb, Peder, Biskop, XVIII, 74 ff., XIX, 82, 100, 102 f., 111, 113, XX, 6 ff., 11, 20 ff., 30 ff.
- Hoffmann, F. C., Farver i Slagelse, XIX, 75
- Hoffmann, Johan, Lærer i Slagelse, XIX, 55, 57
- Holberg, Ludvig, XIX, 90
- Holck, Christian (1592), XVIII, 41
- Holm, Birgitte, af Torpe, XVIII, 113
- Holm, Christen, Byfoged i Skelskør, XVIII, 108 ff., XX, 23

Holm, Eskild, Skoleholder i Skelskør, XIX, 116, ff.  
 Holm, Frederik Petersen, Præst, XX, 15 ff.  
 Holst, H. C., Trafikkontrolør, XVIII, 3 f.  
 Holstein, Greve af Holsteinborg, XVI, 30  
 Holstein, Fred. Conr., Greve til Holsteinborg, XIX, 122  
 Holstein, Lucie Henriette, Grevinde, XIX, 123  
 Hundevad, Karl Jørgen Simonson, Karl i Kolding, XIX, 62  
 Hundrup, F. E., Overlærer, XVIII, 97 ff.  
 Hvass, Knud Westesen, Kapellan i Skørpinge-Faarstrup, XIX, 123, 124 f.  
 Hvass, Marie, XVII, 62 ff.  
 Hvass, Veste, Kapellan i Skørpinge-Faarstrup, XIX, 122  
 Hviding, Johannes, XVI, 43  
 Hviid, Morten Pedersen, Abbed i Soer († 1595), se Pedersen, Morten, XVI, 59  
 Høffding, Hører i Slagelse, XVIII, 88 f.

## I.

Impe, Slægt, XVII, 43  
 Ingeborg, Frue, XVI, 43 f.  
 Ingemann, B. S., XVIII, 66, 84, 85, 87-92  
 Ingver, Sognepræst i Stenmagle (1471), XVI, 46  
 Ingvorsen, Ingvor, XVIII, 107  
 Innocens III, Pave, XVIII, 53

## J.

Jacobæus, Holger, (1671), XVIII, 45  
 Jens Peter, kaldet Drikkevare, i Slagelse, XIX, 54  
 Jensen, Anders, Gdr. i Gimlinge (1849), XVI, 74, 76, 77  
 Jensen, Chr., Gdr. i Vollerup (1866), XVI, 80  
 Jensen, Hans, Hmd. af Gimlinge, XVI, 82, 84  
 Jensen, Jens, Bymand i Vindstrup (1797), XVII, 57  
 Jensen, Maren Kirstine, g. m. Poul Nielsen, Beværter i Slagelse, XIX, 52  
 Jensen, Oluf, Præst i Stenmagle, XVI, 45  
 Jensen, Peder, Ejer af Søbjerggaard (1847), XVI, 107  
 Jensen, Peter, P. Arnskovs Fader, XIX, 51  
 Jensen, Murermester i Korsør (1856), XVII, 19  
 Jepsen, Mads, Prior (1489), XVI, 46  
 Jernskæg, Jens, Biskop, XVI, 37  
 Jespersen, Niels, Abbed i Soer (1539-56), XVI, 54  
 Jespersen, Peder, Dr. theol., kgl. Konfessionarius, XIX, 82 f., 85, XX, 4  
 Jessen, E. J., Cancelliraad, XX, 19  
 Johannes, Esbern Snares Søn, XVI, 45  
 Johansen, Mikkel († 1674), g. m. Hilleborg Eckleff, XVIII, 43

Jon, Præst i Lyngø († 1297), XVI, 42  
 Juel, Christian Nielsen, Præst paa Søer († 1596), XVI, 55  
 Juel, Frederik, Ejer af Søbjerggaard (1822), XVI, 106  
 Juel, Vibeke, Frue (1672- 1735), XIX, 120  
 Justinian, Kejser, XVII, 7  
 Juulbye, Niels, XIX, 95  
 Jørgensdatter, Karen, g. m. Fischer Bruun, XVII, 68  
 Jørgensen, A. D., XIX, 25, 28  
 Jørgensen, Chresten, af Vollerup (1858), XVI, 78  
 Jørgensen, Jens, Ejer af Søbjerggaard (1823), XVI, 107  
 Jørgensen, Morten, af Vollerup (1858), XVI, 78  
 Jørgensen, P., Gdr. af Vemmeløse, XVI, 83  
 Jørgensen, S. M., Professor XVIII, 102  
 Jørgensen, Farver i Ærøskøbing, XIX, 74

## K.

Kaas, Mogens, Lensmand paa Nyborg Slot (1632), XVIII, 21, 27  
 Karl den gode, Knud d. hell.'s Søn, XIX, 10 f.  
 Karsemose, Oluf Lauritsen, Abbed († 1565), XVI, 54  
 Kiechel, Samuel, (1586), XVIII, 40  
 Kier, Jens Madsen, Borgmester i Svenborg († 1703), XIX, 82  
 Kingo, Thomas, XVIII, 46 f.

Kirkebjerg, Chr., Gdr. i Vollerup, XVI, 79  
 Klarschow, Lars Hjort Knudsen, Sognekapellan i Skelskør, XIX, 99 f., 108  
 Klingenberg, Poul (1653), XVIII, 29  
 Knud, Erik Egods Søn, XIX, 10  
 Knud Lavard, XIX, 3 ff.  
 Knudsdatter, Anna, af K. Stillinge, XIX, 51  
 Knudsen, Gunnar, XVI, 27, XIX, 127 f.  
 Knudsen, Hieronymus (døbt 1675) paa Sprogø, XVIII, 48  
 Knudsen, Peter, Høker i Kyse (1883), XVII, 21  
 Kol, Blot-Svends Søn, XIX, 12  
 Krag, Jens, Biskop af Roskilde, XVI, 42  
 Kreyer, Lauritz, Kancelliraad, XIX, 121  
 Kristensen, Evald Tang, XVI, 29  
 Kristoffer af Bajern, XX, 25  
 Kryssing, Dorthea Elisabeth, g. m. Peter Edvardsen Friis, XX, 28, 30, 41, 43  
 Kønig, Lærer i Slagelse, XIX, 55

## L.

Lakjer, Peder Baggesen, Sognepræst i Skelskør, XIX, 111  
 Lange, Tobaksfabrikant i Slagelse, XIX, 75  
 Lange, Søren Læssøe, Maler, XVI, 96  
 Langebek, Jakob, Justitsraad, XX, 19, 22

- Larsen, Jens, af Slaglille (1811), XVI, 103
- Larsen, Mogens, Bymand i Vindstrup (1682), XVII, 57
- Larsen, Peder, i Assentorp (1849), XVII, 19
- Lauridsen, Oluf, Præst i Stenmagle (1444), XVI, 45
- Lauridsen, Peder, til Skafteløvgaard (1489), XVI, 47
- Ledøe, Christopher Jensen, Præst, XIX, 87
- Ledøe, Jens Christophersen, Rektor, XIX, 87, XX, 4
- Leegaard, Hører i Slagelse, XVIII, 75
- Lemvig, C., kgl. Konfessionarius, XIX, 94
- Leo I, østromersk Kejser, XVII, 7
- Lerche, Anders, Gdr. i Vindstrup (1682), XVII, 59
- Leth, Constance, Frue paa Egeløkke, XX, 48
- Lexberg, Casper, XIX, 87, XX, 5
- Lidøe se Ledøe
- Lindback, Christian, Inspektør (1820) XVI, 105
- Lindgren, Jonas, Bogtrykker, XX, 22
- Linderstrøm, Carl Frederik, Lieutenant (1812), XVI, 105
- Lodehat, Peder Jensen, Biskop, XVI, 37, 43
- Lofterup, Magrete Pedersdatter i Skelskør (1704), XVII, 5
- Lothar, tysk Kejser, XIX, 3
- Lothar, Hertug af Sachsen, XIX, Lucius, Pave, XVIII, 8
- Luja, Ludv. Chrph., Præst, XIX, 81
- Lund, N., Landinspektør (1792), XVI, 99 f.
- Lund, Maler i Slagelse, XIX, 55
- Lütkens, Charlotte Sophie Fransdatter, g. m. F. L. Thanch, XIX, 109
- M.
- Machabæus, Christian, Mag., Lektor i Soer († 1598), XVI, 55
- Mackeprang, M., XVI, 110, XIX, 128 f.
- Madsen, Jens, Gdr. i Gimlinge, XVI, 73 f.
- Madsen, Niels, Øltapper, XX, 5
- Madsen, Peder, Skipper († 1694), g. m. Dorthea Eckleff, XVIII, 43
- Madsen, Povel, Biskop (1569), XVI, 61
- Mannesen, Godsforvalter, XIX, 123
- Margrethe Fredkulla, Dronning, XIX, 11 f.
- Marie, Ole Knudsens, paa Sprogø, XVIII, 46 ff.
- Mathiessen, Fr., Lektor, XIX, 129
- v. d. Meersch, holl. Kbm. (1674) XVIII, 44 ff.
- Meisling, Simon, Professor, Rektor i Slagelse, XVIII, 98 f.
- Mejer, Gymnastiklærer i Slagelse, XIX, 57
- Meyer, Andreas, Bødker i Slagelse, XIX, 47



- Meyer, Jacob, Controlleur, XX, 28, 30
- Michell Staldsvend (1532), XVIII, 38
- Mikkelsdatter, Maren, g. m. Skipper Christoffer Eckleff, XVIII, 43
- Mikkelsen, Otto, Boelsmand i Gimlinge, XVI, 82
- Minck, Apoteker i Korsør (1870), XVIII, 36
- Mogens, da Prins, XIX, 4, 8, 10 f.
- Molbeck, Chr., XVII, 40 f., 49, XVIII, 116, 118, XX, 45 ff. 53 f., 56
- Monrad, Johan (1654), senere Landkommissær, XVIII, 13
- Monrad, Johannes Pedersen, Sognekapellan i Skelskør, XIX, 101 f., 106 ff.
- Monrad, Præst i Tjæreby, XX, 18
- Monrad, Peder Manasses Johansen, Sognepræst til Tømmerup, XIX, 101
- Mortensen, Jens, Sognepræst til Stenmagle, (1489), XVI, 46
- Mortensen, Oluf, Biskop (1462), XVI, 43
- Munck, Adjunkt i Slagelse, XVIII, 101
- Muus, Jacob, Præst, XIX, 90
- Mülertz, Simon, Mesterlektianer i Slagelse Skole, XVIII, 82
- Mylius, Peder Bentzen, Landsdommer, XIX, 121
- Müller, Caspar, Kapellan i Skelskør, XIX, 95, 99
- Münter, Fr., Biskop, XVII, 6
- Møller, Andreas Pedersen, Rektor i Skelskør, XIX, 113
- Møller, Bertel, Professor, XVIII, 79 f., 82
- Møller, Jens, Professor, XVIII, 77, 83 f., 90, 92, 94
- Møllmann, Bernhard, Professor, XX, 21 ff.

N.

- Nellemann, Justitsminister, XVIII 102
- Niels, Konge, XIX, 3 ff., 10
- Nielsdatter, Elisabeth, g. m. Øltapper Niels Madsen, XX, 5
- Nielsdatter, Karen, g. m. Niels Poulsen af Løve Toelstang, XIX, 51
- Nielsen, Hans, Færgeløbskasserer i Nyborg (1744), XVIII, 32
- Nielsen, Hans, Gmd. i Bødstrup (1855), XVII, 9
- Nielsen, Jens, af Gimlinge, XVI, 82, 84
- Nielsen, Jep, af Slagelse (1596), XVIII, 71
- Nielsen, Karl Jørgen, Fæster af Søbjerggaard (1773), XVI, 98 ff.
- Nielsen, Poul, Beværter i Slagelse, XIX, 52
- Norvin, William, Professor, XIX, 128 f.
- Nothold, Kapellan, XVI, 35
- Nygaard, Jens Lauritzen, Sognepræst i Skelskør, XIX, 119

Nyholm, Holger, Mag., Rektor,  
XVIII, 74 f.  
v. Nürnberg, Laurids, XVII, 45  
Nørlund, Poul, XIX, 127

## O.

Olivarius, Else, XX, 29  
Olivarius, Holger, Provst, XVII,  
64, XIX, 100, XX, 6 f., 28  
Olivarius, Johan Holgersen,  
Sognepræst til Ørslev-Bjerre,  
XX, 42  
Olivarius, Adjunkt i Slagelse,  
XVIII, 97, 100  
Olsen, Jens, Præst i Stenmagle  
(1489) XVI, 46 f.  
Olsen, Jens, Fæster af Sten-  
gaarden (1773), XVI, 98, 102  
Oluf, Biskop, XVI, 38, 39  
Oppermann, A., Professor, XIX,  
128  
Otakar I, Konge af Bøhmen,  
XVIII, 50 f., 52 ff.  
Otakar, II, Konge af Bøhmen,  
XVIII, 51

## P.

Palladius, Peder, Biskop, XVIII,  
10  
Paludan, Jens, Sognepræst,  
XIX, 81  
Parsberg, Frederik, XVII, 45  
Payngk, Jacob Severin, By- og  
Raadstueskriver i Skelskør,  
XX, 23, 29  
Payngk, Peter Friis, XX, 29  
Peder, Biskop, XVI, 36  
Peder, Abbed i Esrom, XVI, 54

Pedersdatter, Elen, g. m. Mads  
Lucassen Friis, XIX, 82  
Pedersen, Axel, Indsidder af  
Vridsløse (1870), XVII, 12  
Pedersen, Hans, Hmd. i Bring-  
strup (1917), XX, 59  
Pedersen, Jens, Ejer af Søbjerg-  
gaard (1848), XVI, 107  
Pedersen, Lars, Gdr. i Gimlinge,  
XVI, 77  
Pedersen, Morten, Abbed i Soer,  
XVI, 54 f., 59, 67  
Pedersen, Niels, Gdr. af Gim-  
linge, XVI, 89  
Pedersen, Poul, Landsoldat fra  
Kirkerup, XX, 14  
Petersen, Anders, Stenhugger i  
Skatterup (1902), XVII, 14  
Petersen, Hans, Hmd. paa Lille  
Sevedø (1837), XVII, 17  
Petersen, Henry, Dr., XVI, 11,  
13 ff.  
Petersen, Jens, Brolægger i Sla-  
gelse, XIX, 52  
Petersen, Vilhelm, Farverlærling  
i Kolding, XIX, 62, 70  
Pettersen, Johan, paa Sprogø  
(1608), XVIII, 42  
Pettersen, Petter, paa Sprogø  
(1580), XVIII, 40 ff.  
Peytz, Chr. Poul, Snedker i Sla-  
gelse, XIX, 47  
Philippa, Dronning, XVII, 18  
Piil, Hans, Borgmester i Kor-  
sør (1582), XVIII, 28  
Pind, Jens Olsen, Rektor i Skel-  
skør, XIX, 112  
Postrider, Thomas, Gmd. i Vind-  
strup (1664), XVII, 59

- Poulsdatter, Kiersten, g. m. Edvard Nielsen Friis, XIX, 83  
 Poulsen, Niels, af Løve Toelstang, XIX, 51  
 Poulsen, P., Gæstgiver i Slagelse, XIX, 43  
 Poulson, Schoutbynacht, XIX, 92 f.  
 v. Prangen, Frøken, Lærerinde i Slagelse, XIX, 55  
 v. Prangen, Major og Handeltgartner i Slagelse, XIX, 55

## Q.

- Quistgaard, J. C., Rektor, XVIII, 67, 72, 94, 96, 99 f.

## R.

- Radier, Jens Malthesen, Præst, XVII, 63 ff., XX, 6  
 Radier, Malthe Jensen, Præst, XX, 4  
 Radier, Rasmus Vinding Malthesen, Præst, XIX, 87, XX, 4  
 Rafn, C. C., XVI, 9  
 Ramus, Joachim Fr., Professor, XVII, 6, XIX, 90  
 Rasmussen, Christen, Hmd. af Vemmelev, (1829), XVII, 11  
 Rasmussen, Karl, fra Slagelse, nu Købmand i Helsingborg, XIX, 59  
 Rasmussen, Maren, g. m. P. Arnskov, XIX, 44  
 Rasmussen, Ole, Lærer (1842), XVI, 8 f., 13  
 Rasmussen, Peter, Fabrikant, XVIII, 102  
 Rasmussen, Søren, Gdr. i Farvingløse (1917), XX, 60  
 Ravn, C. M., Farver i Slagelse, XIX, 53, 61, 75  
 Reedtz, Peder, Lensmand, XVIII, 68  
 Regnvald Knaphøvde, XIX, 12  
 Reitzer, Christian, Professor, XX, 5  
 Rhud, Otto, Rektor i Slagelse (1749-77), XVIII, 67, 75 ff., 96  
 Riber, Anna, g. m. Jesper Friis, XIX, 84  
 Riber, Knud Pedersen, Mag., Lektor i Soer († 1569), XVI, 54  
 Richter, Jonas Christian, Præst i Slagelse, XIX, 57, 61  
 Robert af Ely, XIX, 14 f.  
 Rold, Peder, Sognepræst i Korsør, XX, 28  
 Rosenberg, Birthe Tønnesdatter, XIX, 83  
 Rosenberg, Tønnes, XIX, 83  
 Rosenkilde, C. N., Skuespiller, XVIII, 85, 89 f. 92  
 Rosenkilde, J. J., Maanedslieutenant, XX, 28  
 Rosenpalm, Andreas, Viceadmiral, XIX, 92, 94  
 Rothkirch, Wenzel, Lensmand (1644), XVIII, 27 f.  
 Rubin af Holland (1625), XVIII, 12  
 Rud, Knud, Lensmand (1592), XVIII, 25

- S.
- Sancho, Konge af Portugal, XIX, 22
- Sartorius, Erasmus, Lektor i Soer, XVI, 54
- Saxo, XIX, 16
- Schandorph, Niels Poulsen, XVIII, 72
- v. Schindel, Wiglas, Schoutbynacht, XIX, 91
- Schinkel, Mathias Klemmenson, Rektor i Svenborg, XIX, 82 f.
- Schjelling, Gymnastiklærer i Slagelse, XIX, 57
- Schmidt, Villiam Alexander, Kbm. i Slagelse, XIX, 47
- Schou, H. H., Direktør, XX, 4
- Schou, Philip, Direktør, XVIII, 102
- Schou, Rudolph, Forpagter, XVII, 18
- Schou, V., Teglværksejer, XIX, 47
- Schrøder, Farver i Slagelse, XIX, 61
- Schurmann, C., Provst, XIX, 94
- Sehested, Christen Thomesen, Kansler (1645), XVIII, 28
- Sehested, Christen Thomesen, Admiral, XIX, 91, 94
- Septimius Severus, XVII, 7
- Sigrid, dansk Prinsesse, XIX, 5
- Sivard, tysk Sanger, XIX, 16
- Sjøblad, Erik, Admiral (1677), XVIII, 46
- Skave, Niels, Biskop i Roskilde, XVI, 46, 48
- Skjalm Hvide, XIX, 4 ff.
- Skjalmsson, Ebbe, XIX, 17
- Skjalmsson, Sune, XIX, 17
- Skjalmsson, Toke, XIX, 17
- Skødte, Jørgen Olufsen, Gmd. i Vindstrup (1664), XVII, 59
- Skødte, Ole Jørgensen, Gmd. i Vindstrup (1664), XVII, 59
- Smidt, C. M., Arkitekt, XIX, 127 f.
- Smidt, Lærer i Slagelse, XIX, 57
- Smith, Kancelliraad, Borgmester i Slagelse, XVIII, 77 f.
- Snitker, Jens, Hører i Slagelse, XVIII, 90
- Snubbe, Aude Knudsson, XVII, 55
- Sofie, Valdemar d. stores Dronning, XIX, 28
- Spandet, Svend, cand. theol., XIX, 47
- Spielderup, Jacob, af Slagelse, XVIII, 71
- Sthenius, Hans Christensen, Rektor i Helsingør, XVI, 56
- Stramboe, Lieutenant, XVIII, 108 f., 110
- Strobios, Povl Madsen, Biskop - Madsen, Povl, XVI, 62, 67
- Stub, Hans Nielsen, Byfoged, XX, 28
- Sunesen, Peder, Biskop, XVI, 38, 42
- Svend, Kongesøn, XIX, 9
- Svend Nordbagger, XIX, 14
- Svendsson, Kristjern, Hirdmand, XIX, 8, 17
- Søgaard, Thyge J., XX, 63
- Sørensen, Bertel, Prior i Antvorskov (1568-80), XVI, 62

Sørensen, Christen, Gmd. af  
Slaglille (1773), XVI, 98  
Sørensen, Niels, Arbejdsmand  
i Slagelse (1883), XVII, 16  
Sørensen, Rasmus, Bolsmand,  
XVI, 10

## T.

Tassenius, Hans Rasmussen,  
Præst, XX, 4  
Thanch, Frederik Lütken,  
Sognekapellan i Skelskør,  
XIX, 109, 117  
Thanch, Jens Jørgensen, Provst,  
XIX, 109 ff.  
Thomsen, C. J., Konferensraad,  
XVII, 6  
Thorgils, Fyrste i Kiew, XIX,  
10  
Tholl, Otto, Geheimeraad, XVII,  
69  
Thrige, B. S., Overlærer, XVIII,  
100  
de Thurah, Lauritz, Generalma-  
jor, XX, 19  
Top, Diderich, Sognepræst i  
Slagelse, XVIII, 91  
Tordenskjold, P., Viceadmiral,  
XIX, 93  
Treschow, Fr. W., Højesterets-  
advokat, XX, 28  
Trolle, Herluf, XVI, 58 f., XVIII,  
10  
Trolle, Jacob (1543), XVIII, 10

## U.

Ubbe Jarl, XIX, 10, 15  
Ulf, Møntmester, XVII, 27 ff.,  
31 f.

Ulfeldt, Eggert, XVII, 45  
Ulvhild, dansk Dronning, XIX,  
11 ff., 17  
Ussing, Henrik, Lektor, Dr., XVIII  
107  
Utzon, F. D., Farver i Kolding,  
XIX, 61 ff.

## V.

Valdemar, Biskop, XVIII, 61  
Valdemar d. st., Konge, XVI,  
37, 39, XVIII, 37, XIX, 17  
Valdemar Sej, Konge, XVIII,  
60 f., XIX, 20 ff.  
Valdemar hin unge, XVIII, 61,  
63, XIX, 26  
Vedel, E., Kmhr., Amtmand,  
XVII, 50  
Venceslaus, Konge af Bøhmen,  
XVIII, 51, 55  
Venceslaus III, XVIII, 51  
Vermehren, J. F., Maler, XVII,  
39  
Vilsund, Anders Nielsen, Byfo-  
ged i Frederiksborg, XX, 4  
Vilsund, Niels Andersen, XIX,  
87, XX, 4  
Vinding, Beate, g. m. Pastor  
Malthe Jensen Radier, XX, 4  
Vinding, Rasmus, se Radier  
Vithusen, Th. Chr. E., Rektor i  
Slagelse, XVIII, 97  
Vornordsen, Frands, Biskop,  
XVI, 52

## W.

Walsted, Jørgen, Klokker og  
Skoleholder i Skelskør, XIX,  
112

- |  |  |
|--|--|
| <p>Wedel, Lærer i Slagelse, XIX, 55</p> <p>Weghorst, Andreas, Prokurator, XIX, 89</p> <p>Weke, Kommandør, XIX, 92</p> <p>Wiehe, Overlærer i Slagelse, XVIII, 100, 103</p> <p>Wiffert, Aksel, Lensmand paa Nyborg (1571), XVIII, 38 ff.</p> <p>Wilde, Kommandør, XVIII, 35</p> <p>Willemoes, Peder, XX, 48</p> <p>Wind, Skovrider, XVII, 12</p> <p>Winther, J., Købmand, XVI, 16</p> <p>Wolfeldt, Elias, Organist i Skel-skør, XIX, 112</p> <p>Wording, Peter, Rektor i Skel-skør, XIX, 112 ff.</p> | <p>Wratislaw, Hertug af Pommern, XVI, 39</p> <p>Wratislaw, Dronning Dagens Broder, XVIII, 58</p> <p>Wøldike, Peter, Rektor i Slagelse, Professor, XVIII, 83 ff., 86 f. 91 f. 95</p> <p style="text-align: center;"><b>Z.</b></p> <p>Zeise, W. C., Kemiker, XVIII, 92</p> <p>Zolset, Ole Martin, Farversvend i Kolding, XIX, 62, 70</p> <p style="text-align: center;"><b>Ø.</b></p> <p>Oehlschläger, A. G., XVIII, 117</p> |
|--|--|

---

## Stedliste.

- |   |  |
|---|--|
| <p style="text-align: center;"><b>A.</b></p> <p>Aalslofte, XX, 69</p> <p>Agersø-Omø, XX, 15 ff.</p> <p>Aggersø, XVI, 31, XVII, 23, XX, 62, 72 f., 74</p> <p>Akershus Slot, XVII, 46</p> <p>Allindemagle, XVI, 26</p> <p>Allindemaglegaard, XVI, 26, 67</p> <p>Allindemagle Kirke, XVI, 26, 67</p> <p>Almstofte, XX, 69</p> <p>Alsted, XVI, 32, 49, 66, 67</p> <p>Alsted Kirke, XVI, 42</p> <p>Alsønderup Kirke, XVI, 66</p> | <p>Antvorskov, XVI, 27, 30, 39, 61 f., 68 f., XVII, 18 f., XIX, 47</p> <p>Antvorskov Len, XVII, 44</p> <p>Assentorp, XVII, 7, 19</p> <p>Atterup Høje, XVI, 19 f.</p> <p>Avernakø, XVI, 12, 18</p> <p style="text-align: center;"><b>B.</b></p> <p>Balstorp (Balstrup), XIX, 14</p> <p>Bavelse, XVI, 31</p> <p>Benløse, XVI, 66, 67, XVII, 22</p> <p>Benløse Kirke, XVI, 38</p> <p>Bierbi [ø: Bjergby], XVI, 49</p> <p>Biernet [Bjernerde], XVI, 49, 67</p> |
|---|--|

Bjergby, XVI, 67

Bjergby Kirke, XVI, 39 f.

Bjernede, XVI, 31, XVII, 22

Bjernede Fogedgaard, XVI, 43

Bjernede Kirke, XVI, 43

Bjerre, XVI, 30

Bjerringhusbanken, XX, 46

Boeslunde, XVI, 5 ff., 31

Boeslunde Banke, XVI, 6, 15 f.

Bonderup Hovedgaard, XVII, 10,

25, 32, XVIII, 119

Borgbjerg, XVI, 6, 9

De borede Sten, Ørslev Sogn,  
XVI, 26

Bornholm, XVI, 93

Borrebjerg, XVI, 6, 10, 16, 17,  
18, 20

Borrebjerg paa Sejerø, XVI, 15 f.

Borup, Gunderslev Sogn, XX,  
56

Borup Kirke, Samling af Ege,  
XX, 47

Boslunde Kirke, XVI, 28

Braaby, XVI, 67

Braade (nu Holsteinborg), XVII,  
44

Bringstrup, XVII, 22, XX, 59,  
68

Broby, XVII, 22

Broby Kirke, XVI, 43

Bromme, XVI, 25 f., 67

Bromme Kirke, XVI, 44

Brumu [=: Bromme], XVI, 49

Bødstrup, XVII, 9, 23

### C.

Carlsgaard, XVI, 27

Coster, XIX, 92

### D.

Davbjerg Daas, XVI, 6

Dorestad, XVII, 8

Døjringe, XVI, 25

### E.

Egeløkke, Hgd., XX, 48

Egeslevmagle, XVI, 28 f.

Egeslevmagle, XVI, 29, XVIII,  
123

Egholm, XVI, 31

Enø, XX, 67, 74

Etterbjærg, XVI, 28

### F.

Faarstrup, XVII, 21, 23

Faarstrup Kirke, XVI, 29, XVIII,  
123

Fandens Spor, Sønderup Sogn,  
XVI, 27

Farringløse, XX, 60, 65, 68

Fjenitslev [= Fjenneslev,] XVI,  
67

Fjenneslev, XX, 59, 74

Fjenneslev Kirke, XVI, 43

Fladstrand, XIX, 92

Flakkebjerg, XX, 62

Flakkebjerg Kirke, XVIII, 123

Flinterup, XVI, 26

Flinterup Kirke, XVI, 26

Fødby, XVII, 23, XX, 63

Frankerup, XX, 62

Frederiksborg lærde Skole, XX,  
3 f.

Frederiksborg, XIX, 85

Frederikslund Skov, XVI, 25 f.

Frederikssund, XVIII, 118

Fredsgaarde, XX, 69

Freerslev, XVII, 22

Friheden, Skov ved Herlufsholm, XVII, 12, 23  
 Følsfjedd, Slagelse, St. Peders Landsogn, XVI, 27  
 Førslev, XX, 63

## G.

Galgehøj ved Slotsbjærgby, XVI, 19  
 Gavnø, XX, 68  
 „Gefnewathe“, XIX, 14  
 Gerlev, XVI, 28  
 Gimlinge, XVI, 73  
 Gimlingetorp, XVII, 44  
 Gjerndrup, XVI, 12, 18  
 Glidestenen paa Omø, XVI, 24, 31  
 Gottenborg, XIX, 93  
 Græse-Sigerslev, XX, 4  
 Gudum, XVI, 27, 67  
 Gudum Kirke, XVI, 44  
 Guidioni [ø: Gudum], XVI, 49  
 „Gullandsborg“, XVIII, 62  
 Gunderslev, XVI, 58  
 Gunderslevholm, XX, 56  
 Gunderslev Kirke, XVI, 37  
 Gunderslev Skov, XX, 46 f., 50 ff.  
 Gyrstinge Sø, XVI, 26  
 Gørlev Kirke, XVI, 40

## H.

Haarslev Kirke, XVI, 30  
 Haldagerlille, XVII, 7, 23  
 Haldagerlille Kirke, XVI, 57  
 Halkensten paa Alsted Bymark, XVI, 32  
 Halkevad, XVI, 29  
 Halsted Kirke, XVI, 37

Hammer, nedl. By, Tjustруп Sogn, XVII, 52  
 Hammers Mølle, XVII, 52  
 Hammersvold, Tjustруп Sogn, XVII, 51 f.  
 Haraldsted, XVI, 68, XX, 46, 65, 68  
 Haraldsted Kapel, XVI, 38  
 Haraldsted Kirke, XVI, 38  
 Haraldsted Skov, XIX, 14 ff.  
 Harrested, XVI, 67  
 Harrestedgaard, XVII, 23  
 Hashøj ved Slotsbjærgby, XVI, 19  
 Hasleve [ø: Haarslev], XVI, 35 f.  
 Haveris, XX, 50, 53  
 Havrebjerger, XVI, 67  
 Havrebjerg Kirke, XVI, 40  
 Hedeby, XVII, 8 f.  
 Heininge, XVIII, 67  
 Helsingør, XIX, 88  
 Herlufsholm, XVI, 59, XVII, 26  
 Herlufsholm Kirke, XVI, 66  
 Hillerød, XIX, 85  
 Hittinge Kilde, XVI, 26  
 Hjelmømagle, XX, 69  
 Hof Kirke i Halland, XVI, 37  
 Holløse Mølle, XVI, 37  
 Holsteinborg, XVI, 30, XVII, 5, 11, 23  
 Hovgaard, Tjustруп Sogn, XVII, 49  
 Hovgaardshus, Tjustруп Sogn, XVII, 50  
 Hovnakkesten paa Omø, XVI, 31  
 Hulebæk, Parcel paa Egeslevmagle Bymark, XVI, 29



Hyldehøj i Stillinge Sogn, XVI,  
32

Hyllested, XVI, 30, XX, 61

Hyllested Præstegaard, XVI, 30

Hækkenfeldt, XX, 47

Høje-Stenen paa Skovsø Mark,  
XVI, 28

Højen-Jerslev, XX, 4

Høm, XVI, 67

Høm Kirke, XVI, 38

Hørhaven, Tjustrup Sogn, XVII,  
49 f.

Hørsløes Havn [ø: Bisserup],  
XVII, 45

Høve, XVII, 23, XX, 62, 72

Høve Kirke, XVIII, 23

Høve Mølle, XVI, 30

Høve-Flakkebjærg, XIX, 99

Høvestenen, Bromme Sogn,  
XVI, 25

Høvestenen i Hyllested Sogn,  
XVI, 30

I.

Illebølle, XVI, 16

J.

Juliedals Mark, Bromme Sogn,  
XVI, 26

K.

Kalundborg, XVIII, 74

Kellerød, XX, 46

Kimmerslev Kirke, XVI, 39, 40

Kindertofte, XVI, 67

Kindertofte Kirke, XVI, 44

Kirkerup, XVI, 67

Kirkerup Kirke, XVI, 40

Kirkestillinge, XX, 61, 66, 72

Kjeldstrup, Stillinge Sogn, XVII,  
10, 25

Knurrevang, XX, 47, 55 f.

Kolding, XIX, 61 ff.

Kongshøj paa Rejnstrup Mark,  
XX, 56

Kongskilde, XX, 46

Korsør, XVII, 19, 26, XVIII, 6 ff.  
74, 116 ff., 123, XIX, 61

Korsør Len, XVII, 44

Korsør Nor, XVI, 18

Krebshuset, XVI, 96

Krøjerup, XVII, 22, XX, 71 ff.

Kværkeby, XVI, 67, XVII 7, 22

Kværkeby Kirke, XVI, 38

Kyse, XVII, 21

København, XIX, 88

Køge, XIX, 75

L.

Ladby, XVI, 58 f., 66

Ladby Kapel, XVI, 36 f.

Ladby Kirke, XVI, 66

Landsgrav, XX, 60

Landsgravgaard, XX, 60

Langesø Mose, XVI, 17

Lavindsgaard, XVI, 12, 18

Lillehøv, Venslev Mark, XVI  
30

Lille Sevedø, XVII, 17, 23, 26

Lillesø, XVI, 26

Liunge [ø: Lyng], XVI, 67

Lyng, XVI, 36, 42, XVII, 15,  
22, XX, 63

Lyng Kirke, XVI, 29, 42

Lyng Præstegaard, XX, 46

Lyng-Eskildstrup, XVII, 37,  
XX, 46

Løjtved, Hgd., XIX, 84, XX, 3

Løve Toelstang, XIX, 51 f.

## M.

Mads Taters Hus, XX, 56  
 Magleby Kirke, XVIII, 123  
 Maglesø, XVI, 26  
 Malmø, XIX, 18  
 Manø, XVIII, 60  
 Marvede, XVII, 23  
 Maskenholte Kirke paa Rygen,  
 XVI, 40  
 Merløse Kirke, XVI, 57  
 Munke-Bjærgby, XVI, 25

## N.

Neble, XVI, 18  
 Niløse, XVI, 43  
 Nordrup, XVII, 7, 22, 25  
 Norfolk, XX, 49  
 Nyborg, XVIII, 5, 118  
 Næstved, XVI, 35, XVIII, 75  
 Næstved, Lille, XVI, 59, XX, 63  
 Næstved Kirke (St. Peders), XVI,  
 35, 37  
 Nørre-Bjærgby [o: Munke-  
 Bjærgby], XVI, 43 f.

## O.

Omø, XVI, 24, 31, XX, 57, 62,  
 69, 73 f.  
 Oorsloff [o: Ørslevvestre], XVI,  
 49  
 Oorsloff [o: Ørslevunderskov],  
 XVI, 49  
 Ormslev, XVI, 28  
 Ottestrup, XVI, 28  
 Ottestrup Kirke, XVI, 28  
 Ovstrup, XVII, 20, 22

## P.

Pedersborg, XVI, 31, 49, 67,  
 XVII, 20, 22

Pedersborg Kirke, XVI, 43  
 St. Petri Kilde, XVI, 28  
 Petri Sten paa Gerlev Mark, XVI,  
 28  
 Plessens Overdrev, XVII, 55

## R.

Raade [o: Rude], XVII, 44  
 Rejnstrup, XX, 56  
 Ribe, XVIII, 60, 62, XIX, 21, 32  
 Ringsted, XVI, 41-42, 63, XVII,  
 20, 22, 26, 27 ff., XVIII, 62 f.,  
 XIX, 27, XX, 57  
 Ringsted Kirke (St. Bendt), XVI,  
 64, 66, XX, 46  
 Ringsted Kirke (St. Hans), XVI,  
 38, 64  
 Ringsted Kloster, XVI, 37  
 Rollerup, Voldsted, XVII, 7  
 Roskilde, XIX, 13 f., 81  
 Rude, XVI, 30  
 Rude Eskildstrup, XVI, 25, XVII,  
 22  
 Rynnortopt [o: Kindertofte],  
 XVI, 49

## S.

Santiago, XIX, 21  
 Sejerø, XVI, 15  
 Sengesten i Nordskov v. Sorø,  
 XVI, 26  
 Skafterup, XVII, 14, 23  
 Skanderborg, XVIII, 62  
 Skelskør, XVII, 23, XVIII, 108 ff.,  
 123, XX, 18 ff., 74  
 Skelskør Nor, XVI, 18  
 Skovkloster, XVI, 34, 42, 58  
 Skovsø, XVI, 28

- Skovvænge, Kallehave Sogn, XVI, 12  
 Skuderløse, XX, 58, 60  
 Skørpinge, XVI, 29, XIX, 119 ff., XX, 58, 62  
 Skørpinge Kirke, XVI, 29 f.  
 Slagelse, XVII, 16, 22, 23, 26, 27 ff., 31, 34, XVIII, 66 ff., 116, 123, XIX, 36 ff.  
 Slagelse St. Peders Landsogn, XVI, 27  
 Slaglille, XVI, 66  
 Slaglille Kirke, XVI, 43  
 Slanerup Kirke, XVI, 38, 63, 65  
 Slavlille, XVI, 67  
 Slesvig, By, XIX, 18  
 Slotsbjergby, XVI, 19, XX, 18  
 Sludstrup, XVI, 67, XX, 18, 61  
 Sludstrup Kirke, XVI, 40  
 Sneslev, XX, 56  
 Sneslev, Ringsted Hrd., XX, 61, 63, 66, 69  
 Soer, XVI, 52, XX, 22  
 Solte [ɔ: Saltø], XVI, 36  
 Sorø, XVII, 9  
 Sorø Akademi, XVII, 22  
 Sorø Kirkegaard, XVI, 25  
 Sorø Kirkesogn, XVII, 6  
 Sorø Kloster, XVI, 36, 40, 42 ff., 66  
 Sorø Klosters Len, XVII, 44  
 Sprogø, XVIII, 7, 37 ff.  
 Stenbjergmagle-Gaard, XVI, 29  
 Stenhøj v. Slagelse, XVI, 30  
 Stenløsemagle [ɔ: Stenmagle], XVI, 45  
 Stenstrup, XIX, 82 ff.  
 Stervede [ɔ: Sterrede], XVII, 44  
 Stillinge, XVI, 28, 32, XVII, 23  
 Stillinge Kirke, XVI, 39  
 Storebælt, XVIII, 5 ff.  
 Straaholmene, XIX, 92  
 Susaa, XVI, 32  
 Suserupsletten, XX, 46  
 Swartorp [ɔ: Sorterup] XVI, 49  
 Svenborg, XIX, 82, XX, 5  
 Svenstrup, Hgd., XVI, 40  
 Søbjerggaard, XVI, 98 ff.  
 Sønderjylland, XIX, 4, 6  
 Sønderup, XVI, 27  
 Sørby, XVI, 67  
 Sørbymagle, XVII, 20, 23, XX, 6, 11 ff.  
 Sørbymagle Kirke, XVI, 39 f.
- T.
- Taarnborg, XVII, 14, 23, XVIII, 7, 116, 120  
 Taarnborg Kirke, XVIII, 123  
 Taarnholm, XVIII, 120  
 Taarnmosegaarden, Krøjerup, XVII, 13  
 Tase Mølle, XX, 46  
 Terslev, XVII, 8 f., 22, 25, XX, 69  
 Testrup, XVI, 27  
 Thisted, XIX, 90  
 Tingjellinge Kirke, XVI, 57  
 Tjustrup, XVI, 31, XVII, 38 ff., 42, XX, 46  
 Tjustrup Kirke, XVI, 31  
 Tjustrup Præstegaardshave, XVII, 23  
 Tjustrup Sø, XX, 46 f.  
 Tjæreby, XVI, 35 ff., XX, 18  
 Tjæreby Kirke, XVI, 35 f., 66, XVIII, 23  
 Toager Kirke i Halland, XVI, 43

Tommerup i Skaane, XVI, 50  
 Toppensten, paa Rude-Eskild-  
 strup Mark, XVI, 25  
 Troldeborg [nu Holsteinborg]  
 Kirke, XVI, 30  
 Tuelse, XVI, 31  
 Tværsten, Ager paa Bjerresøn-  
 ders lille Mark, XVI, 30

## U.

Ulse Kirke, XVI, 57

## V.

Valby v. Roskilde, XVII, 28  
 Valdemarsvejen, XVII, 53  
 Vallensved, XVII, 23  
 Vallensved Kirke, XVI, 36  
 Valsømagle, XX, 59, 65, 68  
 Velia, By i Italien, XVII, 6  
 Vemmelev, XVI, 28  
 Vemmelev Kirkegaard, XVII, 11,  
 23, 26  
 Venslev, XVII, 44  
 Veterslev, XVI, 67  
 Veterslev Kirke, XVI, 38  
 Vindstrup, XVI, 31, XVII, 37 ff.,  
 42, XX, 46

Vindstrup Gaard, XVII, 43 ff.  
 Vindstrupgaard Len, XVII, 44  
 Vitskøl, XVI, 55, 62  
 Vrangstrup, nedl. By, Tjustrup  
 Sogn, XVII, 52  
 Vridsløse, XVI, 58 f., 66  
 Vridsløse Kirke, XVI, 37, 66  
 Walbry [ø: Valby i St. Mikkels  
 Sogn], XVI, 49

## Æ.

Æbelholt Klosterkirke, XVI, 66  
 Ærøskøbing, XIX, 74

## Ø.

Øhaven v. Nyborg Slot (1639),  
 XVIII, 14  
 Øllemosehusene, XX, 56  
 Ølstykke, XX, 4  
 Øresund, XVIII, 19  
 Ørslev, XVI, 26, XX, 61  
 Ørslev v. Ringsted, XX, 69 ff.  
 Ørslev (V. Flakkebjerg Hrd.),  
 XX, 72  
 Østerbøgebjerg, XVI, 18

### Sogne, nævnte i August F. Schmidts Afhandling (XVI, 21—32).

Aggersø XVI, 31  
 Allindemagle XVI, 26  
 Alsted XVI, 32  
 Bjernede XVI, 31

Bjerre XVI, 30  
 Bromme XVI, 25 f.  
 Egeslevmagle XVI, 28 f.  
 Flinterup XVI, 26

Gerlev XVI, 28	Slagelse St. Peders Landsogn, XVI, 27
Gudum XVI, 27	Sorø XVI, 25
Holsteinborg XVI, 30	Stillinge XVI, 28, 32
Hyllested XVI, 30	Sønderup XVI, 27
Munke-Bjærgby XVI, 25	Testrup XVI, 27
Omø XVI, 31	Tjustrup XVI, 31
Ottestrup XVI, 28	Vemmelev XVI, 28
Pedersborg XVI, 31	Ørslev XVI, 26
Skørpinge XVI, 29	

### Navne paa Sten:

De borede Sten, Ørslev Sogn XVI, 26	Høje-Stenen paa Skovsø Mark XVI, 28
Fandens Spor, Sønderup Sogn XVI, 27	Høvestenen, Bromme Sogn XVI, 25
Følsjeddets, Slagelse St. Peders Landsogn XVI, 27	Høvestenen, Hyllested Sogn XVI, 30
Glidestenen paa Omø XVI, 24, 31	Petri Sten, Gerlev Mark XVI, 28
Halkensten paa Alsted Bymark XVI, 32	Sengesten i Nordskov v. Sorø XVI, 26
Hovnakkesten paa Omø XVI, 31	Toppensten paa Rude Eskild- strup Mark XVI, 25
Hyldehøj i Stillinge Sogn XVI, 32	

---

### Kirker, nævnte i P. Severinsens Afhandling (XVI, 33—68)

Alsted XVI, 42	Fjenneslev XVI, 43
Benløse XVI, 38	Gudum XVI, 44
Bjærgby XVI, 39 f.	Gunderslev XVI, 37
Bjærnede XVI, 43	Gørlev XVI, 40
Broby XVI, 43	Halsted XVI, 37
Bromme XVI, 44	Haraldsted XVI, 38

Haraldsted Kapel XVI, 38	Pedersborg XVI, 43
Hasleve [ø: Haarslev] XVI, 35 f.	Ringsted (St. Hans) XVI, 38
Havrebjærg XVI, 40	Slaglille XVI, 43
Hof Kirke (Halland) XVI, 37	Slanerup, XVI, 38
Høm XVI, 38	Sludstrup XVI, 40
Kimmerslev XVI, 39 f.	Stenløsemagle [ø: Stenmagle] XVI, 45
Kindertofte XVI, 44	Stillinge XVI, 39
Kirkerup XVI, 40	Sørbymagle XVI, 39 f.
Kværkeby XVI, 38	Toager (Halland) XVI, 43
Ladby Kapel XVI, 36 f.	Vallensved XVI, 36
Lynge XVI, 42	Vetterslev XVI, 38
Maskenholte (Rygen) XVI, 40	Vridsløse XVI, 37
Nørre Bjærgby [ø: Munkebjærg- by] XVI, 43 f.	

### Fund af Mønter, nævnte af Georg Galster, (XVII, 3—36)

Aggersø XVII, 23	Høve XVII, 23
Antvorskov XVII, 18 f.	Kjelstrup XVII, 10, 25
Assentorp XVII, 7, 19	Korsør XVII, 19, 26
Benløse XVII, 22	Krøjerup XVII, 22
Bjernede XVII, 22	Kværkeby XVII, 7, 22
Bonderup XVII, 10, 25, 32	Kyse XVII, 21
Bringstrup XVII, 22	Lille Sevedø XVII, 17, 23, 26
Broby XVII, 22	Lynge XVII, 15, 22
Bødstrup XVII, 9, 23	Marvede XVII, 23
Faardrup XVII, 21, 23	Nordrup XVII, 7, 22, 25
Fodby XVII, 23	Ovstrup XVII, 20, 22
Freerslev XVII, 22	Pedersborg XVII, 20, 22
Friheden XVII, 12, 23	Ringsted XVII, 20, 22, 26
Haldagerlille XVII, 7, 23	Rollerup XVII, 7
Harrestedgaard XVII, 23	Rude-Eskildstrup XVII, 22
Herlufsholm XVII, 26	Skafterup XVII, 14, 23
Holsteinborg XVII, 5, 11, 23	Skelskør XVII, 23

Slagelse XVII, 16, 22, 23, 26  
 Sorø XVII, 6, 9  
 Sorø Akademi XVII, 22  
 Stillinge XVII, 23  
 Sørbymagle XVII, 20, 23  
 Taarnborg XVII, 14, 23

Taarnmosegaard XVII, 13  
 Terslev XVII, 8 f., 22, 25  
 Tjustrup XVII, 23  
 Vallensved XVII, 23  
 Vemmelev XVII, 11, 23, 26

---

### Sogne og Landsbyer, nævnte af August F. Schmidt, (XX, 57—75)

Aggersø XX, 62, 72 f., 74  
 Bringstrup XX, 59, 68  
 Enø XX, 67, 74  
 Farringløse XX, 60, 65, 68  
 Fjenneslev XX, 59, 74  
 Flakkebjerg XX, 62  
 Fodby XX, 63  
 Frankerup XX, 62  
 Fredsgaarde XX, 69  
 Førslev, XX, 63  
 Haraldsted XX, 65, 68  
 Hjelmsømagle XX, 69  
 Hyllested XX, 61  
 Høve XX, 62, 72

Kirkestillinge XX, 61, 66, 72  
 Krøjerup XX, 71 f.  
 Landsgrav XX, 60  
 Lille Næstved XX, 63  
 Lyngø XX, 63  
 Omø XX, 57, 62, 69, 73 f.  
 Skuderløse XX, 58, 60  
 Skørpinge XX, 58, 62  
 Sludstrup XX, 61  
 Sneslev XX, 61, 63, 66, 69  
 Terslev XX, 69  
 Valsømagle XX, 59, 65, 68  
 Ørslev XX, 61, 69 ff.  
 Ørslev, V. Flakkebj. H. XX, 72

---

